

magazin istoric

ANUL VII Nr. 3 (72) MARTIE 1973

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjuncți
NICOLAE MINEI

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP

VIRGIL CANDEA
TITU GEORGESCU

DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFANESCU

COPERTELE NOASTRE

① ② ③ ④

① **Arta greacă de la începutul sec. V î.e.n.**, ne-a transmis această imagine a unui călăreț atenian, înarmat cu două sulite (**Bătălia de la Maraton**, p. 22)

② **Horea — omul dreptății**, așa cum ni-l înfățișează o stampă de J. Will, din 1792 (**Lotrii Zărandului**, p. 74)

③ **Haiducul Radu Anghel văzut de pictorul Mișu Popp** (**Lotrii Zărandului**, p. 74)

④ O importantă victorie a revoluției burgheze din Anglia: **bătălia de la Marston-Moor — reconstituire** (**Habeas corpus act**, p. 66)

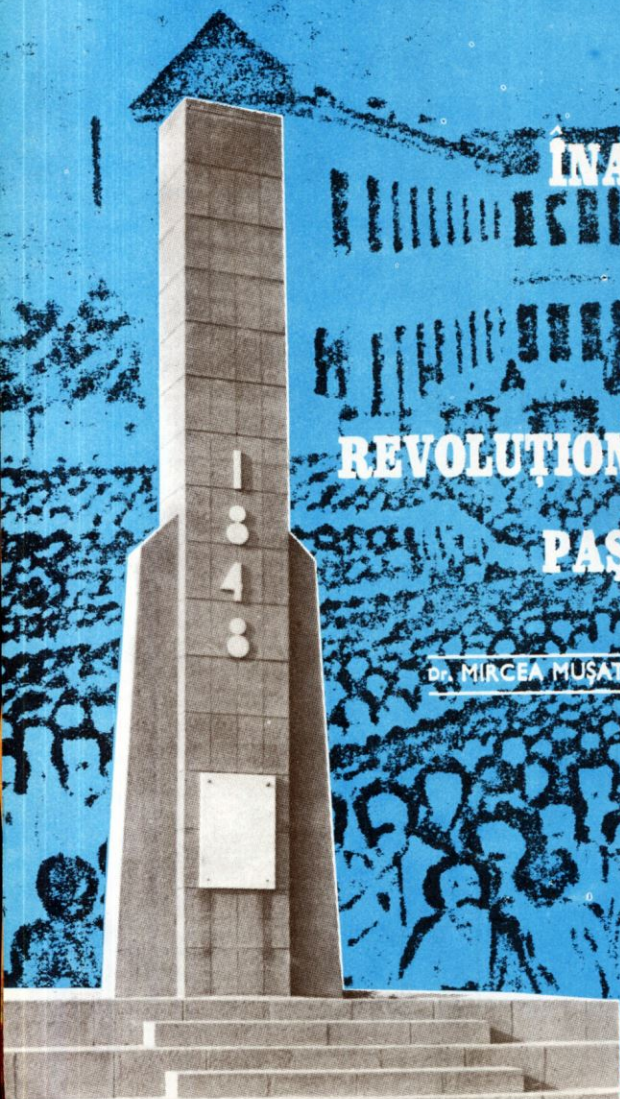
S U M A R

1848-1973- Înăpăta tărle a revoluționarilor pașoptiști : MIRCEA MUȘAT, GH. I. IONIȚA	2
Al. Papiu Ilarian, avocatul căruțașilor „bivolari” din Giurgiu : CORNELIU ALBU	14
Secvențe din istoria județelor patriei — Iași : DUMITRU ALMAȘ, VALERIU BUDURU	17
Bătălia de la Maraton : FEDERICO PATELLANI	22
Transilvania, 1541-1593 — principat sau voievodat ? : ION NEGOIU	28
Pe drumul chihlimbarului : KARZYSZTOF DĄBROWSKI	37
Soldatți fără uniformă : CONSTANTIN ANTIP	38
Franța 1940 — din culisele unor evenimente dramatice (II) : ANDRÉ MAUROS	44
Liberali și conservatori își dau mina : DAMIAN HUREZEANU	54
Mareșalul Averescu nu-și mai aduce aminte : VALENTIN TAȘCU	60
Habeas corpus act — 1679 : MATEI CAZACU	66
Manuelita Sáenz, aproape o legendă : GERMAN ARCINIEGAS	69
Cronică haiducească — Lotrii Zărandului : FLORIAN DUDAȘ • Pe drumul furilor : GH. BĂILEANU	74
„Fronța” de la Buzău : MIHAI FĂTU	82
Noaptea Sfintului Bartolomeu : PHILIPPE ERLANGER	86
Arheologul : „un căutător de adevăruri în trecut” : MIRCEA PETRESCU-DIMBOVIȚA	94
• Zimbete din cronici	81
• Cărți sosite la redacție	95
• Poșta Magazin istoric	97

1848-1973

**ÎNARIPATA
TĂRIE
A
REVOLUȚIONARILOR
PAȘOPTIȘTI**

DR. MIRCEA MUȘAT, DR. GH. I. IONITĂ

Acum, în anul celui de-al cincilea pătrar de veac de la memorabila revoluție a pașoptiștilor din țările române, — de care MAGAZIN ISTORIC s-a ocupat și se va mai ocupa evocându-l programul, gândirea și acțiunea izvorite din interesele și nevoile țării — nu putem să nu omagiem încă o dată strălucitul lor spirit militant pentru afirmarea drepturilor românilor.

„Dorințele partidei naționale în Moldova“ — năzuințele tuturor românilor

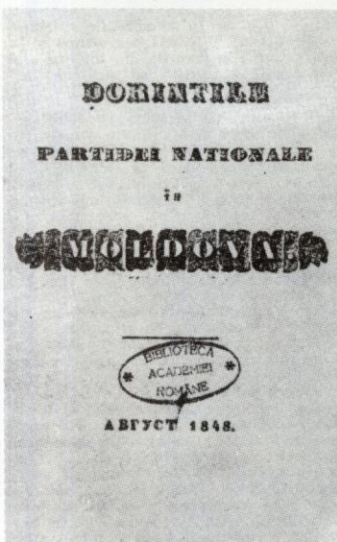
Dacă nu ar fi fost deit acea admirabilă și convingătoare argumentație adunată în declarații, memorii sau documente diplomatice prin care se dovedea că a fost o vreme cînd Valahia și Moldova, deși aflate sute de ani sub suzeranitatea Înaltei Porți, păstrau încă mai toate libertățile ce le fuseseră asigurate prin tratatele lui Mircea și ale lui Bogdan III — amîndouă țările aveau deplină neatîrnare, ocîrmuire și domni pămînteni, hotarele, instituțiile și religia sînt respectate și, în sfîrșit, toate drepturile și însușirile a două state suverane destul de puternice pentru ca alianța lor să fie căutată de cei mai mari monarhi ai Europei — și ar fi fost suficient ca gîndirea pașoptistă să fie integrată tezaurului ideilor naționale revoluționare. Îndrăznim să spunem că în **Dorințele partidei naționale în Moldova** publicată în 1848 se găsesc adunate ideile fundamentale atît ale drepturilor suverane la viață liberă și independentă ale țărilor românești, cît și izvoarele faptelor mărețe prin care de-a lungul secolelor de vitregii s-a păstrat prin lupte și jertfe ființa națională a poporului român. Erau adunate laolaltă și temeiurile prin care românii credeau și luptau pentru conviețuirea lor pașnică, în respect, egalitate și prietenie cu celelalte popoare și țări ale lumii. „Moldovenii — scria Kogălniceanu tot în 1848 — protestă despre nestrămutata lor hotărîre de a nu lavi drepturile cuiva; însă vrolese asemenea ca și alții să nu le jignească dreptățile ce le au înființate și închezășluite de sute de ani, pre care strămoșii noștri pururea și cu crude jertfe au știut a le păstra și pe care și noi voim a le lăsa întregi strănepoților noștri“.

Pentru clarviziunea celei mai avansate dintre platformele programatice ale revoluției române de la 1848 sînt exemplare ideile despre unirea într-un stat național a țărilor române: „Pe lîngă toate aceste radicale instituții, singurele cari ne pot regenera patria, apoi partida națională mai propune una, ca cunună tuturor, ca cheia bolței, fără care s-ar prăbuși tot edificul național; aceasta este unirea Moldovei cu Țara Românească pe temeiul puncturilor de mai sus și cari se vor putea modifica de către Adunarea obștească constituantă a ambelor țări unite; o unire dorită de veacuri de toți românii cei mai însemnați ai amînduror Principatelor, o unire pre care după spiritul timpurilor, cu ar-

mele în mîna au vroit să o săvîrșească Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul, carele și ajunsese a se intitula: „Cu mila lui Dumnezeu, domn al Țerii Românești, al Moldovei și al Ardealului. Prejudețele veacului și intrigile străinilor pînă acum au stăvilat această unire. Astăzi însă, împrejurările ne sînt mai favorabile ca să putem realiza aceea ce strămoșii noștri le-a fost cu putință numai de a dori. Prejudețe și antipații naționale nu mai sînt de mult între noi. Chiar străinii n-ar putea cu drept a ne fi contra, fiindcă această unire n-ar jigni driturile nimănu!“.

Pentru optimismul robust și realist pe care-l inspirau generoasele idealuri pașoptiste, credem că multe din generațiile care au cîtorit statul român modern sînt îndatorate **Dorințelor partidei naționale în Moldova**, care glăsuiește: „În tot cazul bun sau rău, să nu ne deznădăduim însă; să avem credința în viitorul nostru. O nație asupra căreia au trecut huni, goți, avari, vandali și alte atitea seminții străine, o nație care optsprezece veacuri, cu toate atacurile timpului, cu toate năvălirile barbarilor, a rezistat și s-a ținut pînă astăzi, nu este cu putință ca să fie osîndită de către providență să piară tocmai astăzi, în secolul naționalităților. Numai să avem vrednicie, statornicie și unire. Să nu ne descurajăm mai ales de relele timpuri, de norii trecători ce se pot ivi pe orizontul țărilor noastre. Pentru popoare, ca și pentru indivizi, suferințele nu sînt totdeauna pierdute, adesea ele sînt menite de a le întări energia, de a le spori rîvna, de a le forma caracterul“.

În conștiința pașoptiștilor revoluționari și patrioți era profund întipărită evoluția împrejurărilor istorice care au făcut ca din cele mai vechi timpuri, poporul român să se dezvolte într-o permanentă confruntare cu piedici și greutăți de tot felul, cu nenumărate adversități interne și externe. Peste aceste meleaguri, peste oamenii acestor pămînturi, istoria a abătut nenumărate încercări. Valurile popoarelor migratoare ce s-au scurs secole întregi, poziția de răsuce la interferența intereselor rivale ale celor mai mari imperii din Europa — otoman, habsburgic și țarist —, războaiele pustiitoare duse pe teritoriul țărilor române, distrugerea sau înstrăinarea a nenumărate valori materiale și spirituale, seculara dominație străină, cărora li se adăuga în multe cazuri divizarea și împărțirea țărilor române între marile imperii, toți acești factori au frînat considerabil progresul economic și spiritual al poporului nostru. Dar, așa cum constatau îmbărbătător jumații pașoptiști, în pofida tutu-

In acest program se găsesc adunate ideile fundamentale ale drepturilor suverane la viață liberă și izvoarele faptelor mărețe

In p. 2 : recunoștința urmașilor — obeliscul ridicat pe Cîmpia Libertății din Blaj în amintirea tumultuoaselor evenimente din 1848

ror opreliștilor, nimeni și nimic n-a putut să înăbușe voința poporului român de a trăi liber. Idealurile de unitate și independență au împurpurat permanent steagurile lui de luptă, i-au înzecit forțele în ceasuri de restrîște, făcîndu-l să înscrie pagini de adevărată epopee în lupta pentru păstrarea ființei și culturii naționale, unității teritoriale și de stat, pentru neafîrnarea țării. Numele Basarabilor și Mușatinilor, ale lui Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad Tepeș, Ștefan cel Mare, Ioan vodă cel Cumplit, Mihai Viteazul, Dimitrie Cantemir, Constantin Brîncoveanu sînt numai cîteva în pleiada atîtor vestiți voievozi și comandanți de oști români, care s-au situat în fruntea luptei împotriva cîmpitorilor, urmărind să unească într-un șuvoi forța de acțiune a țărilor române în lupta pentru apărarea libertății pămîntului strămoșesc, pentru scuturarea jugului opresiunii străine. Unul dintre cei mai iluștri istorici, englezul Arnold J. Toynbee, spunea despre lupta țărilor române : „Cred că otomanii nu se lăsau ușor înspăimîntați, dar se temeau extrem de mult să nu fie atacați de români cînd ajungeau în pădu-

rile lor de stejar. De aceea au și acceptat să acorde autonomie Țării Românești și Moldovei, în timp ce majoritatea țărilor pe care le cucereau — chiar și Ungaria — le erau subjugate. Dar în Țara Românească și Moldova, Imperiul otoman era obligat să pună condiții destul de acceptabile”.

Rar se poate întîlni în istoria europeană ca un popor să înfrunte asemenea vitregii și să-și păstreze totuși ființa națională, coordonatele sale etnice specifice, să intre demn și mîndru în era modernă prin revoluțiile de la 1821 și 1848, cucerindu-și apoi independența de stat la 1877 și desăvirîndu-și unitatea statală la 1 decembrie 1918, odată cu multe dintre popoarele bătrînului nostru continent.

De la Burebista la Io Mircea voevod

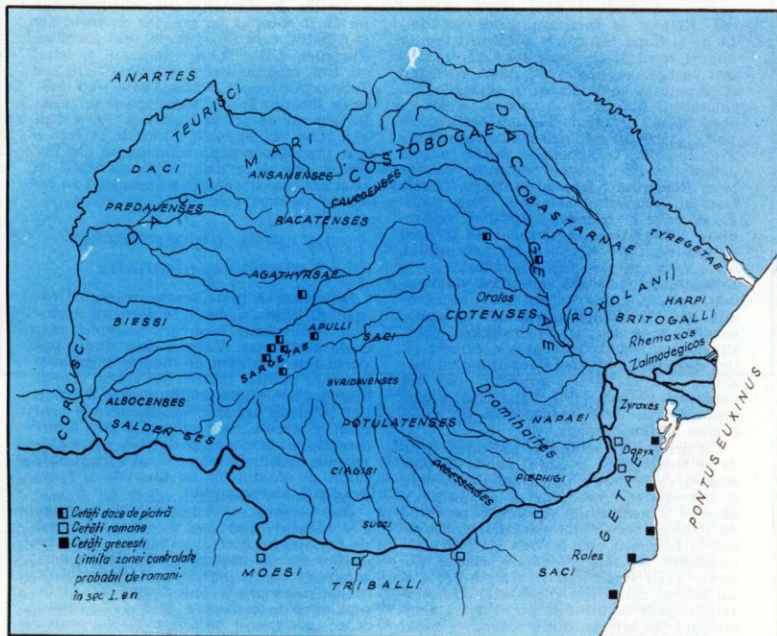
În filele istoriei universale este înscrisă adînc existența de milenii a poporului nostru. Descoperirile arheologice și izvoarele scrise antice stau mărturie existenței din cele mai vechi timpuri, pe aceste meleaguri, a unei popu ații autohtone care, după mărturia istoricului și geografului antic Strabo, în timpul regelui Burebista (82-44 î.e.n.), apreciat ca „primul și cel mai puternic dintre toți regii care au domnit vreodată asupra Traciei”, și-a consolidat statul în hotarele care se întindeau spre nord-vest pînă la Munții Slovaci, spre sud pînă la Balcani, iar spre sud-est pînă la Marea Neagră, cuprinzînd și orașele grecești de pe țărmul pontic. Intrat cînd în conflict cu Imperiul roman, în urma luptelor din anii 101-102, 105-106, purtate între armatele regelui dac Decebal și cele romane conduse de împăratul Traian, statul dac a fost cucerit, o parte a sa fiind transformată în provincie imperială. În timpul stăpînirii romane (106-273 e.n.), atît dacii din teritoriul ocupat (Transilvania, Oltenia și vestul Munteniei) cît și dacii liberi (Muntenia, Dobrogea, Moldova) au suferit un intens proces de romanizare, proces care s-a continuat și după retragerea stăpînirii romane.

În secolele III-X, care corespund perioadei de trecere pe teritoriul patriei noastre a popoarelor migratoare, continuitatea de viață a populației autohtone daco-romane s-a menținut și dezvoltat neîntreput, ducînd către sfîrșitul mileniului I al erei noastre la desăvîrșirea procesului de formare a poporului român și a limbii române și la închegarea de state feudale românești. Din primele patru secole ale mileniului II, în spațiul de la nord de Dunăre, pe întreg cuprinsul Daciei preromane sînt atestate numeroase formațiuni feudale românești. Încă la începutul sec. X, pe teritoriul Transilvaniei

sint menționate, pentru prima oară, în cronică *Gesta Hungarorum* („Faptele ungurilor”), trei formațiuni statale românești, denumite **ducate** și conduse de Gelu, Glad și Menumurut. Cronicile vechi amintesc o altă serie de voievodate și cnezate românești, cum sint cele ale Bolohovenilor, în nordul Moldovei, al Birlădenilor în centrul Moldovei, al Brodniciilor între cotul Carpaților și Dunăre ș.a., ca și cele ale lui Litovoi, Seneslau, Ioan, Farcaș, jupan Dimitrie, Balica, Dobrotici și altele altele pe teritoriul actual al Olteniei, Munteniei și Dobrogei.

Procesul obiectiv de constituire a statului feudal român, ca rezultat al dezvoltării

locuit de români, formindu-se la început state feudale de sine stătătoare — Țara Românească, Transilvania, Moldova, Dobrogea, Banatul. Această fărmicere n-a putut însă submina unitatea națională a poporului, exprimată în comunitatea limbii și culturii, în omogenitatea structurii economice, sociale și culturale a întregului teritoriu locuit de români. Între toate țările românești a existat o strinsă și permanentă legătură pe planul organizării interne, al domniei, dregătorilor, justiției, armatei, dărilor și celorlalte instituții feudale. Este binecunoscut faptul că numele nostru generic și străvechi pentru

Statul dac în timpul lui Burebista

și unificării micilor cnezate și voievodate răspindite pe un întins teritoriu, a fost îngreunat atât de împrejurările istorice vitrege, ca și de unele particularități ale acelei orinduiți caracterizată în general prin fărmicere politică, proces evident în istoria a numeroase țări din Europa medievală. Aceasta a făcut ca procesul de constituire a statului român să nu cuprindă dintr-odată întregul teritoriu

toți locuitorii patriei este acela de **român** și că, pe lângă acest nume, noi am avut și altele luate după formațiile politice, zonele geografice, denumirile apelor, munților. Denumirile de munteni, moldoveni, olteni, ardeleni, bănățeni, maramureșeni, bucovineni, dobrogeni sau — în cuprinsul acestora — denumiri și mai particularizate — moși (în Munții Apuseni), vrinceni (în Vrancea), birseni (în Țara Birsei) etc. sint

subsumate categoriei istorice de **popor român**. Aceste adevăruri se regăsesc în creația științifică a multor savanți de renume mondial. Istoricul francez Jules Michelet, de pildă, sublinia în acest sens: „România își păstrează intact tot ce le-a rămas de la străbuni: îmbrăcăminte, obiceiuri, limbă și mai ales marele lor nume: români!”.

Începând cu sec. X, în pofida unei puternice rezistențe a populației băștinașe în frunte cu cnezii și voievozii români, regii unguri din dinastia Arpadiană au început cucerirea Transilvaniei. Dar stabilirea stăpînirii ungurești pe teritoriul Transilvaniei s-a realizat abia către sfîrșitul sec. XIII și la începutul celui următor. Chiar și după instituirea stăpînirii regilor unguri, românii din Transilvania și-au păstrat vechea organizare pe „țări”, rezistînd și perpetuînd romanitatea în aceste locuri. Organizați din punct de vedere social în obști satești, românii formau mase compacte, „țări”, în cele mai multe regiuni ale Transilvaniei. Documentele regilor unguri datînd din acea vreme pomenesc des de **terra Blacorum** („țara românilor”). Țările Oașului, Lăpușului, Sălajului, Țara Hațegului, unde se întindea stăpînirea voievozului Litovoi, reunind români de la nord și sud de Carpați, Țara Maramureșului, unde existau cnezatele Bogdăneștilor și Drăgoșestilor, atestă o puternică viață românească, la începutul sec. XIV, neîngrădită încă de stăpînirea străină. În aceste condiții, structura administrativă a Transilvaniei a trebuit să capete o caracteristică deosebită de restul statului feudal maghiar, păstrîndu-se aproape pe tot parcursul veacului următor forma autohtonă de organizare, **voievodatul**, tip statal comun țărilor române.

Cît privește formațiunile prestatiale aflate pe teritoriul de la sud și est de Carpați, acestea, ca urmare a procesului de formare și dezvoltare a relațiilor de producție, a claselor și instituțiilor feudale, și profitînd de slăbirea pericolului străin, s-au constituit la începutul sec. XIV în state feudale românești de sine stătătoare. Astfel, hotarele Țării Românești în timpul domniei lui Mircea cel Bătrîn (1386-1418) sînt atestate limpede de titlul pe care-l purta domnitorul: „Io Mircea, mare voevod și domn cu mila lui Dumnezeu și cu darul lui Dumnezeu stăpînind și domnind toată Țara Ungro-Vlahiei și părțile de peste munți, încă și spre părțile tătărăști și Amlașului și Făgărașului herțeg și Banatului de la Severin domn, și de amîndouă părțile de peste toată Dunărea pînă la Marea cea Mare și cetății Dîrstorului stăpînitor”. La sfîrșitul sec. XIV, Roman I se intitula „marele singur stăpînitor, cu mila lui Dumnezeu domn, Io Roman voievod al Țării Moldovei de la munți și pînă la țărnul mării”.

Dar abia constituite în state de sine stătătoare, țăările române au trebuit să facă față pericolului grav venit din sud și reprezentat de Imperiul otoman cu care, după ce acesta cucerise întreaga Peninsulă Balcanică, a ajuns, către sfîrșitul sec. XIV, în contact direct. Cu toate strălucitele victorii obținute de Mircea cel Bătrîn, cu tot eroismul legendar al maselor populare, Imperiul otoman reușește, în anul 1417, să smulgă din trupul Țării Românești, Dobrogea, pe care o va ține sub stăpînire pînă la războiul de independență al României din 1877-1878.

În cadrul sistemului organizării administrative din Imperiul otoman, Dobrogea forma la început un sangeac cu reședința la Silistra, care făcea parte din pašalicul Rumeliei. Ulterior, în sangeacul Silistrei au fost încorporate și cetățile Chilia și Cetatea Albă, apoi Brăila, Tighina cu ținuturile înconjurătoare, formîndu-se un pašalic separat de cel al Rumeliei. Acest fapt a permis ca, cu toate vitregiile la care a fost supusă populația românească din Dobrogea, ea să se mențină majoritară și să-și păstreze o legătură permanentă cu celelalte ținuturi românești.

În calea neîntreruptei ofensive otomane

Este știut că peste aceste meleaguri românești istoria a abătut în decursul timpurilor nenumărate încercări, cotropiri, războaie pustiitoare. Veacuri de-a rîndul poporul român a avut de îndurat jugul asupritor al marilor imperii ale vremii care și disputau dominația asupra acestor ținuturi. Dar în ciuda oricăror vicisitudini ale vremurilor trecute, care puneau la grea încercare ființa de neam și de stat a românilor, din rîndul său s-au ridicat vajnici apărători ai năzuințelor de libertate și independență ale poporului.

Din Suceava — vechea cetate de scaun a Moldovei — a răsunat de atîtea ori glasul de luptă al lui Ștefan cel Mare — ca să ne gîndim doar la exemplul unei singure personalități care a pecetluit multe pagini de istorie românească. Sub brațul său oțelit s-au adunat, de fiecare dată — în cursul celor aproape 50 bătălii purtate pentru apărarea independenței Moldovei — sute de mii de luptători, bravi apărători ai pămîntului străbun. Vitejia lui a inspirat atîtea creații ale marilor scriitori și artiști ai poporului român. Bardul de la Mîrești, Vasile Alecsandri îl cîntă pe Ștefan astfel: „Ștefan, Ștefan Domn cel Mare / Seamăn pe lume nu are / Decît numai mîndru soare / Din Suceava cînd el sare / Pune pieptul la hotare / Ca un zid de apărare / Lumea-ntreagă stă-n mirare / Țara-i nîdică, țara-i tare / Și dușmanul spor nu are /

Fragmente din friza istorică bătută în aramă de Mac Constantinescu și expusă în pavilionul României de la Expoziția Internațională din New York (1939)

du-se după legile și obiceiurile lor, păstrându-și imunități și privilegiile recunoscute în tratate și documente oficiale. Astfel, în tratatul încheiat la începutul veacului XVI între Moldova și Poartă se prevedea: „Poarta cunoaște Moldova de pământ slobod și nesupus. Legea creștinească care se ține în Moldova nu va fi niciodată călcată sau tulburată. Poarta se îndatorește de a apăra Moldova de toți cei ce ar putea să o calce, păzind-o în starea în care a fost înainte, fără a i se face vreo nelegiuire sau să sufere ca să i se facă vreodată cea mai mică dezbinare. Moldova va fi stăpinită și cîrmuită după pravilele și canoanele sale, fără să se amestece Poarta cît de puțin. Domnii vor fi aleși de norod și întăriți de Poartă ca să stăpînească cît vor trăi, domnii vor fi ocîrmuitori a tot pămîntul Moldovei“.

Începutul sec. XVI marchează o nouă etapă în ofensiva dezlănțuită de Imperiul otoman spre centrul Europei, ofensivă cu consecințe nefaste atît pentru țările române cît și pentru alte popoare ale Europei, în apărarea cărora rezistența antiotomană românească a jucat nu o dată un rol de prim ordin în ferirea centrului și chiar a apusului continentului de urmări grele. În urma luptei de la Mohács (1526), turcii zdrobesc armata ungară și desființează regatul ungar. La cîțiva ani (1541), turcii transformă Ungaria Centrală în pașalic cu capitala la Buda, iar fostul voievodat al Transilvaniei s-a desfășurat din legăturile politice de pînă atunci și a căpătat o nouă organizare, ca principat independent, dar vasal Porții otomane. Trebuie

remarcat că la crearea principatului autonom au contribuit, într-o oarecare măsură, acțiunea militară întreprinsă în Transilvania de Petru Rareș, domnul Moldovei, existența unei permanente penetrații economice între toate provinciile românești, acțiunile militare comune și mai ales comunitatea de limbă și etnică de pe aceste meleaguri românești. Cît privește Banatul și o parte din Crișana, ele au fost transformate în 1552 în pașalic otoman cu capitala la Timișoara. În această etapă grea a istoriei sale, poporul român căuta orice mijloc de a supraviețui și a face față loviturilor din afară. Ca un simbol al dreptului istoric de a trăi liber și independent în vatra strămoșească, poporul român a reușit să înfăptuiască actul cel mai strălucit al evului mediu românesc sub domnia lui Mihai vodă Viteazul, realizînd acum aproape 375 ani prima unire politică a țărilor române în hotarele ce cuprindeau cea mai mare parte a teritoriului vechii Dacii. După realizarea acestui act, Mihai Viteazul se intitula cu îndreptățită demnitate: „...domn al Țării Românești, al Ardealului și a toată Țara Moldovei“. Pe bună dreptate, în unirea țărilor românești, istoricul oficial al principelui Transilvaniei, Gabriel Bethlen, Gaspar Bojtinus vedea *inevitabilis factorum lex* („împlinirea unei legi a destinului inevitabil“).

După Mihai Viteazul, ideea reconstituirii vechii Dacii, a unirii țărilor române în lupta împotriva pericolului străin a dominat planurile politice, diplomatice și militare ale multor domnitori, între ca-

re amintim pe Gheorghe Ștefan, Matei Basarab, Ștefan Cantacuzino, Constantin Brîncoveanu, Gabriel Bethlen, Mihnea III, Gheorghe Rákóczy I și II și mulți alții.

În întregul ev mediu, și continuu după aceea, prea bine se știe, scrierile în limba română, fie că se tipăreau dincoace sau dincolo de Carpați, dincoace sau dincolo de Milcov, au fost de natură să sprijine lupta pentru unitate a tuturor românilor. Astfel au fost cărțile realizate la Brașov, prin stăruința diaconului Coresi și a urmașilor săi, **Biblia** lui Șerban Cantacuzino, dăruită, cum predoslovია ei însăși susținea, „neamului românesc” ori cărțile mitropolitului Dosoftei al Moldovei. Difuzarea elementelor de cultură și folosirea tot mai insistentă a limbii române ca limbă de cultură scrisă au dus la întărirea comunității de limbă a poporului român, la lărgirea cadrului unității sale spirituale. Acestea toate îl îndreptățeau pe cronicarul Grigore Ureche să constate că muntenii și moldovenii se trăgeau „de la un izvod”. Și tot el proclama că „Românii, cîți se află locuitori și la Ardeal și la Maramureș, de la un loc sînt cu moldovenii și toți de la Rîm se trag”.

În ceea ce-l privește pe cronicarul Mircea Costin, și el avea să nutrească aceeași convingere: „Numele cel mai adevărat, autentic, de la primul descălecat prin Traian este **Rumân** sau **Romanus**, care nume acest popor l-a păstrat întotdeauna între dinșii... Același nume este dat îndeobște muntенilor și moldovenilor și celor ce locuiesc în Țara Transilvaniei. Rumân este un nume schimbat în curgerea anilor din roman... Un alt nume ei înșii nu au primit între dinșii niciodată”.

Exemple pot fi încă multe. Dimitrie Cantemir arată că: „Neamul moldovenilor, muntенilor, ardelenilor, cu toții cu un nume de obște Români se cheamă”. Cărturarul muntean, stolnicul Constantin Cantacuzino, la rîndu-i, considerînd că termenul de valahi, folosit de străini, este sinonim cu cel de români, întrebuițat curent în vorbirea locuitorilor vechii Dacie, scria: „Însă rumânii înțeleg nu numai cestia de aici [din Țara Românească — n.n.] ce și den Ardeal, carii încă și mai neași sînt, și moldovenii și toți cîți și într-altă parte se află și au această limbă, măcar fie și ceva și mai osebită în niște cuvinte den amestecarea altor limbi cum s-au zis mai sus, iară tot unii sînt. Ce dară pe aceștia cum zic, tot rumâni îi ținem, că toți aceștia dintr-o flîntîna au izvorît și cură”.

La răscrucea rivalităților și ciocnirilor imperiilor

Începînd din a doua jumătate a sec. XVII și la începutul sec. XVIII, cînd puterea Imperiului otoman era în declin, în timp ce puterea Austriei și Rusiei creștea, țările române au ajuns la interferența intereselor militare și politice ale celor trei mari imperii. În această situație, Poarta a încercat nu de puține ori să-și rezolve greutățile militare și politice pe spinarea țărilor române, încălcînd, în mod flagrant, obligațiile asumate prin **Capitulații** și mergînd pînă la cedări de teritorii din trupul țărilor române. Acest fapt a determinat pe unii domnitori români să-și îndrepte privi-

rile spre Rusia, care își atribuia din ce în ce mai mult dreptul de protecție a popoarelor creștine din Imperiul otoman și care recunoștea țările române ca state independente și nu ca provincii turcești. Astfel, în anul 1656, în timpul domniei lui Gheorghe Ștefan și a țarului Alexei Mihailovici, s-a încheiat primul tratat politic cunoscut până atunci, între Moldova și Rusia, ca între două state suverane, pe picior de egalitate. În tratat, printre altele, se stipulau următoarele:

„I. Rînduielele noastre și ale țării noastre să nu se strice, ci, precum au trăit și s-au condus în această lume ceilalți domni vechi ai țării noastre, acei care nu erau în închinarea și sub cîrmuirea împărăției turcilor, în felul acela și în aceeași rînduială să viețuim și să ne conducem și noi împreună cu toată țara noastră.

III. Cîntea și rînduiala domniei să nu se strice, precum n-au fost stricate nici de păgîni, ci cu mai multă milă și bunăvoință de la Măria Ta, domnia să fie confirmată și întărită în cîntea și rînduiala de mai înainte și de Măria Ta.”

Cu alte cuvinte, Rusia se obliga — prin conținutul acestui tratat — să respecte independența Moldovei și s-o apere împotriva turcilor.

De asemenea, prevederile tratatului încheiat de Dimitrie Cantemir, domnul Moldovei, cu Petru cel Mare, țarul Rusiei, la 13 aprilie 1711, se bazau pe aceleași principii. Cei doi conducători de stat au tratat de la egal la egal, corespunzător raporturilor între suveranii a două state independente. Trebuie precizat că Petru cel Mare n-a tratat cu domnul Moldovei prin intermediul Porții, ci îl recunoștea pe acesta ca domn absolut al țării. „După vechile obi-

Că, deși domnii de mai târziu au fost sub cîrmuirea și în închinarea împărăției turcilor precum sîntem și noi, și cu toate că turcii au luat chiar tribut de la acela dinaintea noastră și de la noi și din țară, cîntea domniei însă și rînduiala țării cu nimic n-au scîrnat.

II. Domnia să nu se schimbe, ci ori de cîte ori se întîmplă și are loc plecarea din această lume a domnului nostru, precum este datorită întregii firi omenești, urmașul să fie din țară, cum a fost de la început rînduiala și obiceiul țării, și să nu se pună domn strein și dintr-un alt neam de oameni.

ceiuri ale Moldovei — se arăta în articolul 6 al amintitului tratat — toată puterea statului va fi în mîna domnului”. În articolul 7 se stipula: „Domnul și boierii Moldovei vor avea drepturi după vechile obiceiuri, fără modificarea legilor lor”, iar în al 10-lea: „Orice justiție depinde de domn și fără hrisovul domnului, nimic nu va avea tărie, Maiestatea Noastră Imperială nu va avea nici un amestec în aceasta”. Articolul 13 specifica în mod expres că „De se va încheia pace între Maiestatea Noastră Imperială și Sultanul Turciei, atunci Principatul Moldovei niciodată nu va fi lipsit de apărarea și ocrotirea Maiestății Noastre Imperiale”.

Declinul tot mai vădit al Imperiului otoman, la începutul sec. XVIII, a permis Imperiului habsburgic să înceapă ofensiva împotriva turcilor, vizând în mod deschis și soarta țărilor române. În anul 1686, în urma victoriilor obținute asupra Semilunii, armata austriacă a pătruns în Transilvania, impunând principelui Mihai Apafi Tratatul de la Blaj, prin care armata de ocupație trebuia primită în această țară „pentru iernat”. Ulterior, folosind metode militare de mină forte, Habsburgii au obținut de la Dieta Transilvaniei, în anul 1688, renunțarea „de bunăvoie” la suzeranitatea Porții și acceptarea „protecției împăratului” de la Viena. Practic, Transilvania devenea o provincie a Imperiului habsburgic, „legalizată și statornicită” politico-juridic prin **Diploma leopoldină**, document prin care împăratul austriac devenea și principe al Transilvaniei. Această situație a Transil-

cumula aici și funcția de guvernator. Tot prin același tratat de pace, pentru o perioadă de 21 ani (până la Pacea de la Belgrad din septembrie 1739), Habsburgii și-au întins stăpînirea și asupra Olteniei.

În a doua jumătate a sec. XVIII, ciocnirea de interese dintre marile imperii ajunseser la apogeu, punînd în pericol existența și ființa națională a popoarelor mici din centrul și răsăritul Europei. Vitregia soartei s-a abătut de data aceasta și asupra teritoriului Moldovei. Așa se face că la sfîrșitul războiului ruso-turc din anii 1768-1774, cîștigat de Imperiul țarist, Austria a mobilizat armata și a sprijinit Turcia în cadrul tratativelor, pentru a nu permite Rusiei să obțină avantaje prea mari. Drept recompensă pentru acest ajutor, prin manevre politice și prin mijloace de corupție josnice, Habsburgii au cerut Porții o rectificare de frontieră în sudul Galiției, sub

Unirea a fost rezultatul voinței poporului român, dornic de libertate și independență (aspect de la marea adunare ținută la Alba Iulia la 1 decembrie 1918)

vaniei a fost pecetluită și consfintită de Tratatul de pace de la Karlowitz (1699), în urma căruia Transilvania a trecut „oficial” sub stăpînirea Imperiului habsburgic, care — așa cum glăsuia cronică lui Miron Costin — „avea să schimbe jugul de lemn turcesc cu jugul de fier habsburgic”.

Banatul a rămas sub stăpînirea otomană pînă în anul 1718, cînd, în urma unor noi victorii ale Habsburgilor, s-a încheiat Pacea de la Passarowitz, iar Austria a reușit să obțină Banatul, pe care l-a transformat în domeniul al Coroanei, condus de comandantul militar austriac care

pretext că au nevoie de o fișie de pămînt moldovenesc pentru a lega această provincie — răpită Poloniei în 1772 — de Transilvania, pe care o ocupaseră în 1688. Prezentînd o hartă falsificată, Habsburgii au reușit să anexeze un teritoriu mult mai întins din nordul Moldovei. Actul de cedare a fost semnat la Palamuta în 1775 și apoi inclus în Tratatul de pace semnat la Șistov între Austria și Turcia în 1791 și prin care se dădea Austriei nordul Moldovei, teritoriu cu cele mai numeroase vestigii ale istoriei românești, cu mormîntul lui Ștefan cel Mare, inclusiv cu

vechea capitală a Moldovei feudale, Suceava.

Actul de cedare a fost încheiat de Poartă fără consimțământul moldovenilor, deși în virtutea vechilor **Capitulații** puterea suzerană nu avea dreptul să cedeze nici un pic de pământ din Moldova. Protestele poporului, ale boierilor și ale clerului, în frunte cu domnul moldovean Grigore Ghica, contra violării teritoriului țării, au rămas fără ecou. Domnul moldovean a fost asasinat mișelește de turci, la Iași, în octombrie 1777.

Guvernul habsburgic a denumit la început noul teritoriu „Moldova austriacă”. Curînd însă, pentru a masca anxietatea, Austria denumește acest teritoriu „Bucovina”, după numele pădurilor de fag de la Cosmin. Pînă în 1786 Bucovina a fost menținută sub administrația militară austriacă, iar după această dată a fost alipită Galiției ca o simplă circumscripție administrativă a acestei provincii.

Și au trecut anii...

În contextul istoric întemeiat pe ascensiunea revoluțiilor în Europa anilor pașoptiști, revoluționarii de la 1848 proclamă în țările române ideea „triumfului dritului asupra țării”. În aceleași **Dorințe ale partidelor naționale în Moldova** găsim afirmarea clară a dezideratului major că „oricît de prețioase și de neapărate sînt reformele dinlăuntru, noi punem mai presus de ele dritul de a ne face singuri legi în pămîntul nostru”. La 1848 ei își aminteau de sfînta îndatorire lăsată de Ștefan cel Mare: „Dacă dușmanul vostru v-ar prescrie condiții rușinoase, atunci mai bine muriți prin sabia lui, decît să fiți privitorii împilării și ticăloșiei țării voastre. Dumnezeul părinților voștri însă se va îndura de lacrimile slugilor sale și va scula dintre voi pe cineva, care va așeza iarăși pe urmașii voștri în libertatea și puterea de mai-nainte!”.

În deceniile care au urmat, procesul obiectiv și legitim al dezvoltării societății românești — pe plan economic, social, politic și cultural — ducea spre împlinirea năzuințelor de unire a țărilor române în granițele statale firești, năzuințe pentru care au militat și luptat secole de-a rîndul spiritele cele mai înaintate, forțele progresiste ale societății, masele largi populare adevăratele făuritoare ale istoriei.

Atunci cînd în procesul dezvoltării relațiilor capitaliste, elementelor de unitate materială și spirituală, de limbă și cultură, de unitate etnică și a conștiinței de neam, aspirațiilor și idealurilor comune li s-au adăugat impulsul dinamic al progresului economic, nevoia lărgirii și asigurării unei piețe unitare, conștiința unității de neam s-a dezvoltat în conștiința națională, iar năzuința de unitate a devenit țel politic, țelul unirii tuturor forțelor ei într-un

stat național unitar. „Vrem să fim o nație — scria Nicolae Bălcescu în revista **România viitoare** în anul 1850 — una, puternică și liberă prin dreptul și datorita noastră și al celorlalte nații, căci vom feciereci noastră și avem o misie a împlini în omenire... Unitatea națională fu visarea iubită a voevozilor noștri cei viteji, a tuturor bărbaților noștri cei mari care intrară în sine individualitatea și cugetarea poporului spre a o manifesta lumii. Pentru dînsa ei trăiră, munciră, suferiră și muriră”.

Unirea începea să devină o realitate concretă, îmbrăcînd forme statale, atunci cînd, la 1859, Alexandru Ioan Cuza fu ales domn în ambele Principate Române. Ziua acestei alegeri, 24 ianuarie, ziua primei mari izbînzii pe drumul acelei **visări iubite** de care vorbea Bălcescu, a rămas și rămîne înscrisă cu litere de foc în inima poporului român. Ea s-a născut din acea conștiință a unității naționale care a însuflețit necontenit întreg poporul nostru de pe toată întinderea vechii Dacii, în ciuda necrutătoarelor și grelelor furtuni ale istoriei care au încercat să-l supună, să-l fărîmițeze și să-l răzletească. Ea a izvorit din acea conștiință națională care fu într-adevăr timp de secole izvorul de energie, speranță și încredere pentru cei mulți.

Actul energetic, necesar, legitim și progresist al națiunii române din 1859 — unirea Moldovei cu Țara Românească — a fost opera istorică progresistă a maselor populare, care puneau temelii de granit organizării statului național român modern. În acele momente sărbătorești dînd glas sentimentelor înaripate ale întregii națiuni, răsună pe cuprinsul pămîntului românesc memorabilul imn al Unirii, dat țării întregi de Vasile Alecsandri:

„Hai să dăm mîna cu mîna / Cei cu inima română / Să-nvîrtim hoza frăției / Pe pămîntul României / [...] Amîndoi sîntem de-o mamă / De-o făptură și de-o samă / Ca doi brazi într-o tulpină / Ca doi ochi într-o lumină / Amîndoi avem un nume / Amîndoi o soartă-n lume / Eu ți-s frate, tu mi-ești frate / În noi doi un suflet bate”.

Cucerirea independenței de stat în 1877-1878, jertfele și sacrificiile date în acele ceasuri eroice de masele populare, singele vărsat pe cîmpurile de luptă de ostașii români — care luptau alături de cei ruși în războiul contra Turciei, consfințind o frăție de arme — au jalonat afirmarea statului român modern în viața internațională, au impulsionat și mai mult efortul spre unire al tuturor românilor. Independența de stat a României a însemnat un eveniment de adîncă semnificație nu numai pentru Moldova și Țara Românească reunite, ci și pentru Transilvania, unde războiul de independență de la 1877 s-a bucurat de un larg sprijin popular.

În această etapă, un rol din ce în ce mai important a început să-l joace clasa muncitoare — forța cea mai înaintată a soci-

etății, purtătoarea consecvență a idealurilor de progres, de eliberare socială și națională a poporului român.

În împrejurările prăbușirii Imperiului habsburgic, ale triumfului Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, a apărut posibilitatea încununării victorioase a luptei de eliberare națională a poporului nostru pentru încheierea procesului de formare a statului național unitar român. Se aveau cuvințele pe care Fr. Engels le scria socialistului român Ioan Nădejde în ianuarie 1888: „...Dacă mîine despotismul din Petersburg ar cădea, poimîine n-ar mai fi în Europa nici o Austro-Ungarie”.

Desăvîrșirea unității statului național român — operă a întregului nostru popor — a realizat cadrul național și social-economic pentru dezvoltarea mai rapidă a forțelor de producție, a deschis o nouă pagină în istoria patriei — etapa contemporană de dezvoltare a ei. Unirea a fost rezultatul voinței poporului român, dornic de libertate și independență, de a-și desăvîrși statul național în granițele sale firești. Încă din ianuarie 1917, Lenin scria că „foarte mulți români și sîrbi locuiesc în afara granițelor statului lor”; că, „în general, construcția de stat în direcția burghezo-națională nu s-a terminat în Balcani...”

Apărarea independenței și suveranității naționale, a integrității teritoriale a României, străbate ca un fir roșu prin întreaga istorie a anilor ce au urmat desăvîrșirii unității statale. În 1918 și a fost ridicată pe trepte superioare din momentul în care pe arena vieții politice, pe poarta istoriei, a intrat Partidul Comunist — vlăstarul cel mai viguros al epocii contemporane a României.

Cercetînd trecutul de luptă al poporului, istoricii noștri marxiști au permanent în vedere faptul că, în decursul veacurilor, pe aceste meleaguri s-au așezat, alături de poporul român, populații de alte naționalități. Împreună, oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, au trudit și luptat pentru libertate, dreptate și progres social, pentru întărirea continuă a unității și colaborării lor frățești, pentru prosperitatea și înflorirea patriei comune.

Ideile unității noastre naționale se regăsesc în creația altor și altor scriitori. Rămîne un strălucit exemplu vibrant al apel transmis românilor de pe întreg cuprinsul țării de Vasile Alecsandri la 1848 prin poezia, cu numele semnificativ **Deșteptarea României**: „Hai, copii de-aceiași sînge! hai cu toți într-o unire / Libertate-acum sau moarte să cătăm, să dobîndim / Pas, români, lumea ne vede... Pentru-a patriei iubire, / Pentru-a mamei dezrobire, / Viața noastră să jertfim!”. Oare nu cu conștiința comunității de origine, a frățietății și unității naționale s-a adresat același poet marii adunări de la Blaj din 1848: „Fraților, nădejde bună! viitorul

ce urziți / Va fi vrednic de trecutul a strămoșilor slăviți / Bărbăția și unirea între voi de-acum domnească. / Și strigați în libertate: România să trăiască!” Și aceasta pentru a nu aminti decît cîteva versuri din poeziile pe care Vasile Alecsandri le-a închinat Unirii și independenței naționale a românilor.

Vibrînd puternic la gîndul că patria-i va fi cîndva liberă și neatîrnată, Mihai Eminescu scria tulburătoarele versuri: „Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie / Țara mea de glorie Țara mea de dor? / Brațele nervoase, arma de tărie, / La trecutu-ți mare, mare viitor!”

Iar poetul ardelean George Coșbuc exprima tîdăcîniile irezistibile conștiințe naționale și de stat a românilor în versurile sale înflăcărâte: „Cîntăm libertatea și numele sfînt / Al țării străvechi și-al acestui pămînt / Iubirea de neam, ce de-apururi a fost / O pavăză-n lupte, și-o pace-adăpost / Cînta-vom, cînta-vom, supremul ei cîntec”.

În acest an de celebrare a 125 ani de la furtunosul 1848, an în care întregul nostru popor obține noi și prestigioase succese în opera de făurire a societății socialiste multilaterale dezvoltate, aducem un prinos de recunoștință înflăcăraților revoluționari pașoptiști, ca și tuturor înaintașilor care prin lupta și jertfa lor, au purtat prin vremuri grele steagul libertății, independenței și neatîrării țării.

Istoria, supremul judecător al dreptății încrustate în cronică și hrisoave, ratifică sau infirmă evenimentele care și-au produs efectul cu secole în urmă. Peste veacuri, ne-am păstrat ființa națională în ciuda vicisitudinilor cu care am fost confrunțați, tocmai pentru că am fost pe aceste meleaguri din vremuri care se pierd în negura istoriei și că ne-am contopit cu pămîntul înnobilit de osemintele strămoșilor noștri, care cu înțelepciunea și vitejia osmotică contopită, au făcut ca, în această țară, cuvîntul **libertate** să fie evocat cu respect și mîndrie.

MICROFIȘIER BIBLIOGRAFIC

Marx-Engels : **Opere**, volumele 9, 10, 12, 14 și 22. Editura Politică, București, 1959, 1962, 1963 și 1965 ; V.I. Lenin : **Opere complete**, volumul 30, Editura Politică, 1964 ; Nicolae Ceaușescu : **Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România**, Editura Politică, București, 1966 ; Nicolae Bălcescu : **Puterea armată și arta militară la moldoveni în timpurile mării lor ; Drepturile românilor către înalta Poartă ; Mersul revoluției în istoria românilor ; Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul ; D. Onciul : Originile Principatelor Române ; N. Iorga : Istoria lui Ștefan cel Mare ; Colecțiune de tratate și convențiuni ale României cu puterile străine ; Cronica tratatelor și a altor legămînte ale României (1354-1937) ; Acte și documente relative la Istoria României.**

AL. PAPIU ILARIAN, avocatul căruțașilor „bivolari” din Giurgiu

CORNELIU ALBU

Începutul anului 1872. Marii negustori de cereale susținuți de moșieri și arendași au alcătuit un memoriu cerind prefectului de Vlașca să reglementeze raporturile lor cu căruțașii bivolari*. Din ordinul lui, Camera de comerț din Giurgiu a întocmit un regulament care cuprindea șapte articole, atribuindu-i imediat putere de lege. Regulamentul era oneros și conceput în termeni umilitori pentru muncitorii. Între altele, li se impunea alegerea unui staroste — om de încredere al cerealiștilor — deși instituția starostiei fusese abrogată odată cu Regulamentul Organic. Sarcina starostelui giurgiuvean era de a ține un registru în care să consemneze toate involiile survenite între cele două părți, fără ca pe parcursul executării lor să li se aducă vreodată modificare, indiferent de conjuncturile sezonale. Angajamentele căruțașilor se puteau executa, în caz de necesitate pentru cerealiști, cu ajutorul autorităților locale, respectiv prin constrângere. Starostele și ajutoarele lui urmau să fie retribuiți din încasarea unei taxe de 0,02 lei pentru fiecare chilă** transportată.

Muncitorii au refuzat să recunoască valabilitatea regulamentului, iar aplicarea acestuia a fost mereu amînată pînă în primăvara anului 1873, cînd a fost dat publicității. Căruțașii au fost somați să-și aleagă starostele impus de regulament.

Ripostind, căruțașii au organizat manifestații de protest, respingînd starostia, noua taxă de 0,02 lei, ca și termenii injurioși din memoriul cerealiștilor și din regulamentul Camerei de comerț.

* Muncitorii din portul Giurgiu care transportau și încărcau cereale pe vapoare. Ei făceau aceste transporturi cu căruțe trase de bivoli, de unde și numele de „bivolari” — n.r.

** Veche măsură de capacitate pentru grîne; în Muntenia era egală cu 679,268 litri, iar în Moldova cu 430 litri — n.r.

Căruțașilor veniți să ceară dreptate li s-a răspuns cu gloanțe...

Al. Papiu-Ilarian,
apărătorul căru-
șilor „bivolari”

Scrisoare-manifest,
redactată de
Al. Papiu-Ilarian
(Românul, 27 martie 1873) ►

„Pe noi, sărăcia ne face sa cerem dreptate...”

Primele frământări au început în dimineața zilei de 18 martie 1873. Muncitorii au manifestat pașnic, mai întâi în fața localului poliției, apoi al primăriei. Aici au fost însă atacați de pontonieri * cu intenția de a-i intimida și împrăștia. Muncitorii au ripostat cu pietre smulse din caldarîm. Procurorul venit la fața locului, a promis că „**va cerceta și raporta**”. În cursul nopții s-a ordonat efectuarea mai multor arestări. A doua zi, agitațiile au luat proporții. La fața locului a sosit prefectul județului, Costacopulo, precum și procurorul general Iorgulescu, din București. Întrebați de către procurorul general „de ce fac rebeliune”, un delegat al muncitorilor a dat un răspuns pe cât de simplu pe atât de veridic: „Pe noi, sărăcia ne face să cerem dreptate, căci ne-ați luat și ne-ați vîndut tot ce am avut: velințe, cojoace, pirostrii și altele, de ne-ați lăsat numai cîte o căldare de ficare mahala pe care o dăm din mînă în mînă de facem mămăligă pentru copii și pentru noi”.

Identificînd pe „îndrăzneți”, procurorul general a ordonat noi arestări. Dar nici acum agitațiile și demonstrațiile n-au încetat. În ziua de 24 martie, procurorul general Iorgulescu a revenit la Giurgiu, de data aceasta în tovărășia maiorului Carp, cunoscut ca om „de mînă forte”. Discuțiile autorităților cu muncitorii n-au

* Unități militare din port — n.r.

CĂTRĂ CETĂȚENII BIVOLARI

TOȚI GIURGIUENII

Trece numărul fatal de ani, de cîndă drăpă urgia a lui Domneșco, ne pedesea cu un sistem de guvernament, strănu de mîtos și năma Românior.

Scopul lui, e stingerea coloniei latine din Dacia divului Traian.

Domneșco, credă eu, că într'adins ne-a certat cu acest răzăm, pentru că noi perdusem memoria Goșilor din epoca invasiunet, și elă, în nepe

Vomți învinge, veți învinge, și prin voi țera întregă va învinge.

De ună lucră numai ducă grija: mē temă nu cum-va acestă guvernă otrogotici se vē amnestieze; acestă ar fi contra Constituției: voi n'aveți trebuința de amnistia guvernului, ci de justiția poporului român, de justiția juraților români.

La revedere.

A. Papiu Ilarianu.

București, 25 Martie, 1873.

duș la nici un rezultat. Infuriat, Iorgulescu a apucat pe un căruș de piept, cerînd maiorului Carp: „Să-mi iei prizonier pe acest individ!”. Cărușii au sărit să-și apere tovarășul, dar Carp l-a împușcat, descărînd apoi revolverul în mulțimea care și-a revărsat furia, molestîndu-l. Busculada care a urmat a fost scurtă. Manifestanții au fost împrăștiți, iar 80 dintre ei arestați. După ce arestaților li s-au aplicat sancțiuni corporale, poliția, ajutată de cerealiști, a procedat la trierea lor, 22 fiind trimiși în judecată sub stare de arest.

Cele întimplăte la Giurgiu au avut ca rezultat imediat o recrudescență a manifestațiilor antiguvernamentale și antidinastice în toată țara. Sub presiunea opiniei publice ministerul de resort a recunoscut ilegalitatea regulamentului și a dat chiar ordin pentru anularea lui, dar Camera de comerț, poliția și cerealiștii giurgiuveni și-au menținut poziția inițială. La intervenția primului ministru Lascăr Catargiu, regulamentul a fost anulat abia în mai 1873.

Cu toate acestea, frământările în orașul portuar nu au încetat. Pentru menținerea ordinii au fost aduse aici puternice forțe militare, iar cei bănuți de agitație au început să fie căutați prin registrele fiscalului, autoritățile cerînd și încasînd de la ei cu sălbăcie „din urmă” impozite imaginare. Termenul de judecată al arestaților a fost fixat pentru data de 24 septembrie 1873.

„Mădularele rebeliunii”

Toate speranțele guvernului conservator că „la Giurgiu liniște a fost restabilită” au fost spulberate de intrarea în acțiune a lui Al. Papiu Ilarian, unul din tribunii revoluției de la 1848. Încă în noaptea de 25 martie el a redactat o scrisoare manifest — **Către cetățenii bivolari și toți giurgiuvenii** — care a fost larg răspîdită în țară, dar mai cu seamă în Capitală și în Giurgiu. A doua zi, Papiu l-a atacat violent pe generalul Florescu, ministrul de Război, deoarece acesta ordonase să se facă cercetări și propuneri

Generalul Florescu împarte recompense și medalii soldaților — refuzate de aceștia

pentru „decorarea soldaților care au ucis pe muncitori”.

Considerind că prin scrisoarea-manifest, Al. Papiu Ilarian a „îndemnat la rebeliune civilă”, la „răsturnarea guvernului” și la „atentat împotriva domnitorului”, primul ministru Lascăr Catargiu a îndrumat pe Christian Tell, ministru ad-interim la Justiție, să ordone autorităților judiciare în subordine arestarea și judecarea fostului profesor al Facultății juridice din Iași, juriscult al Moldovei, ministru de Justiție al lui Cuza, procuror general la Casație, membru activ al Societății Academice Române și președinte al Societății Transilvania și condamnarea lui la muncă silnică pe viață. Cu toate presiunile, cele două rechizitorii împotriva lui Al. Papiu Ilarian au sfințit prin a fi infirmate de judecătorul de instrucție printr-o ordonanță de neurmărire. Nici Camera de punere sub acuzare a Curții de apel și nici Camera de consiliu a Curții de casație n-au dat câștig de cauză guvernului, ambele ajungând la concluzia că „nu este caz de urmărire contra d-lui Al Papiu Ilarian.”

În privința celor 22 arestați, Christian Tell a dispus: „din motive de siguranță” procesul să nu se judece la Giurgiu ci la Curtea cu jurați din Turnu Măgurele. Apărarea muncitorilor a fost asigurată de Al. Papiu Ilarian, căruia i s-au alăturat avocații giurgiuveni Ștefănescu și Iepureanu.

Pledoaria apărării, ca și duelul oratoric dintre Papiu și procurorul general, consti-

tuie o strălucită mărturie în istoria proceselor muncitorești din țara noastră. După ce a combătut concepțiile antidemocratice ale guvernului conservator, infierând și ridiculizând acțiunile procurorului general, Papiu a arătat juraților că așa cum în țară nu s-a găsit nici o instanță judiciară care să-l condamne pentru că a luat apărarea muncitorilor căruțași, tot astfel trebuie să procedeze și ei, decidând „neculpabilitatea domnilor bivolari care suferă de atita timp pe nedrept”. Jurații au dat câștig de cauză acestui punct de vedere.

În istoria luptelor muncitorești din România împotriva exploatării și a bunului plac al burgheziei în plină ofensivă, avînd ca asociat un cap de stat „jupitor de țară”, răzvrătirea de la Giurgiu, din martie 1873, este un însemnat eveniment social și politic. Atitudinea profesorului, istoricului, juristului și academicianului Al. Papiu Ilarian, a revoluționarului democrat de la 1848, care a îmbrățișat dreapta cauză a muncitorilor din Giurgiu, dă o măsură ilustrativă acestui episod dramatic. Faptul că opinia publică a văzut o personalitate cu prestigiul lui Al. Papiu Ilarian, militînd în apărarea cauzei bivolarilor, a avut un efect mobilizator, ceea ce nu a permis ca represiunea să fie mușamalizată, polițiștii bătăuși recompensați, și morții înhumați în taină, iar „mădularele rebeliunii” (adică cei 22 muncitori arestați după triere) să fie condamnați la mulți ani închisoare.

SECVENȚE DIN ISTORIA JUDEȚELOR PATRIEI

DUMITRU ALMAȘ

Cititorii sint prietenii noștri. Informarea și împlinirea dorințelor lor în tratarea problemelor de istorie națională și universală constituie datoria, misiunea, scopul, rațiunea însăși de a fi a revistei. De aceea, răspunzind propunerii venite din partea multor cititori, inaugurăm un nou serial: istoricul județelor noastre. Evident, cuprinderea fenomenului nu va putea fi nici exhaustivă și nici monografică. Fiecare colț de țară tezaurează însemnate vestigii, documente, mărturii despre trecutul poporului. Dintre asemenea elemente concludente pentru fiecare județ, vom ilustra modul în care întregul nostru popor și-a făurit, în trecut, patria, pentru a demonstra cum, astăzi, întreaga noastră națiune construiește societatea socialistă multilateral dezvoltată în oricare din județele, orașele, satele și așezările românești. Se va vedea și din asemenea secvențe de istorie a județelor (din păcate rindurile rubricii noastre nu vor putea cuprinde și surprinde decit momente și fapte puține dar cu putere amplă de evocare) că patria e una, în oricare din meleagurile ei am trăi, trăim sau vom trăi.

Din dorința de a evita didacticismul nu vom publica materialele în ordinea alfabetică a județelor. Vom căuta, totuși, să dăm serialului un echilibru bazat pe criterii istorice și geografice. Forma de prezentare a articolelor va fi cit mai diversificată, în funcție de evenimentele și vestigiile specifice fiecărui județ. Înfrățirea unor astfel de fapte și documente semnificative locale, care pot fi aseamuite unor imagini individuale, fiecare colorată în felul ei, va duce la alcătuirea acelei policromii generale care este fresca istoriei întregului nostru popor și a întregii noastre patrii.

Nădăjdum că fiecare istorie județeană se va înfrățea în aceste pagini cu elementele-i proprii, care-i formează personalitatea. Județul Hunedoara, de pildă, aduce în patrimoniul istoriei naționale cele două Sarmizegetuse (cea dădică și cea română), Castelul Hunedoara, legenda Corvinilor, dar și marile construcții ale erei socialiste, cu istoria dramatică, pasionantă a cetății de foc și oțel, alături de cetatea lui Iancu din Hunedoara. Dacă Ilfovul se va prezenta cu amintirea bădăliilor de la Călugăreni și Giurgiu, din 1595, dacă Vasluiul sau Neamțul vor aduce în paginile acestea ceva din freamătul și eroismul luptelor de la Podul Înalt sau Războieni, în schimb sintem siguri că Posada și Rovine vor fi disputate de mai multe județe. În disputa aceasta, redacției îi va fi greu să se rostească pentru una sau alta dintre opinii. Totuși, confruntarea va contribui, dacă nu la elucidarea problemelor, în orice caz la luminarea suplimentară a unora dintre chestiunile insuficient cunoscute pînă acum. De multe ori, localnicii, cum e firesc, cunosc îndeaproape legenda și istoria petrecută în jur. Și așteptăm elemente semnificative din corespondențele cititorilor.

De asemenea, trebuie s-o spunem de la început, vom căuta să punem accent pe evenimentele și documentele cu valoare larg reprezentativă. Ne va interesa, de exemplu, istoricul cetății Făgăraș, construcția ei și momentele în care acest impresionant edificiu medieval a jucat un rol important, determinant chiar, în anii 1590-1611. Cît se poate de interesantă va fi, de pildă, istoria Năsăudului, cu orașul cetate Bistrița, cu Rodna, dar și cu lupta eroică a lui Tudoran, a lui Dănilă, și cu activitatea culturală românească a orașului Năsăud. Ce plină de învățăminte va fi istoria Iașului, nu numai pentru numeroasele personalități istorice, ci și pentru eroica luptă a clasei muncitoare dusă la Nicolina sau Pașcani.

Totodată vom căuta să relevăm și ce oameni de seamă s-au născut pe teritoriul unor județe, și ce rol au avut ei în viața socială a României, în economie, în știință, în cultură și artă, în politică, în istoria militară.

Nu vrem să anticipăm, dar dacă am lua ca exemplu Gorjul și Maramureșul, am putea vedea cît de mult se aseamănă din punct de vedere etnografic și cît este de gemănă istoria, deși unul a stat veacuri sub regii maghiari sau sub stăpînirea Habsburgică iar celălalt sub suzeranitatea otomană.

Prezentarea istoriei pe județe va fi, după părerea noastră, încă o ilustrare a continuității poporului, a permanenței lui istorice în tot spațiul carpato-dunărean,

o ilustrare a neîntreruptelor comunicații peste toate versantele Carpaților, pînă-n albia riurilor care rotunjesc hotarul de jur împrejur. Deși va fi o prezentare pe fragmente, viziunea unității țării și poporului român va spori în argumentare și claritate.

Cu aceste convingeri încercăm să derulăm secvențe din istoria județelor, ele însele vechi formații istorice. Începem traiectoria noastră pe urmele desfășurării anului revoluționar 1848, ale cărui cinci pătrare de veac le celebrăm anul acesta.

IAȘI

VALERIU BUDURU

La 28 martie 1848, consulul Franței la Iași raporta guvernului său că „de câteva zile agitația a reînceput cu o nouă forță”, că au loc întruniri publice în care se cer ameliorarea soartei țăranilor, libertatea presei, se formulează diferite revendicări cu caracter politic și social.

„Nu vă temeți de despotismul lui vodă...”

Într-adevăr, în acele zile de la începutul primăverii frământatului an 1848, Iașul era din nou în fierbere. Cu o zi înainte, chiar în „coastele Curții Domnești”, cum spune cronicarul Manolache Drăghici „la otelul Petersburgului”, avusesse loc o însuflețită întrunire. Participaseră peste 1.000 persoane din toate colțurile Moldovei, boieri mari și mici, negustori și liberi profesioniști și chiar „dreșarii și cărătorii de apă, sacagii”, care, după ce-și lăsaseră căruțele în uliță, se suiseră în saloane „ca să facă parte în adunarea națională”. Fuseseră de față și cîțiva țărani din marginile orașului. Toți răspuseseră manifestului-apel pe care

revoluționarii moldoveni îl răspindiseră în diferite orașe și ținuturi moldovenești și prin care demascau regimul împăratului domnitorului Mihail Sturdza. În cuvinte înflăcărâte, ei chemau masele la luptă revoluționară. „Adunați-vă — îndemna manifestul — sfătuiți-vă cu înțelepciune, fără turburare și cerind alegere de Domn patriot... Luați pildă de la neamurile luminate că își rostesc cugetarea în slobozenie. Nu vă temeți de despotismul lui Vodă...”

Întrunirea se ținuse cu consimțămîntul autorităților, presate de avîntul revoluționar, și la ea participase, pentru a tempera zelul celor prezenți, însuși ministrul de Interne din guvernul Moldovei, Ștefan Catargi, și șeful poliției. Dar, în ciuda prezenței celor doi demnitari, și, mai ales, a măsurilor de intimidare pe care autoritățile le luaseră în acele zile, frunțașii mișcării nu se sfîșieră să atace cîrmuirea și să ceară măsuri grabnice, fără de care țara „merge la pleire”. Lascăr Rosetti

* Vezi și Magazin istoric, nr. 4/1968.

Al. I. Cuza, Vasile Ghica și alți revoluționari rostiseră cuvântări înflăcărâte, exprimând dorința de libertate și progres a țării. Ei îl interpelaseră cu curaj pe ministrul prezent, care, după ce amenințase că va trimite armata împotriva adunării, sfârșise prin a recunoaște justetea cererilor formulate de fruntașii mișcării.

Dar a fost o recunoaștere formală. Două zile mai târziu, după ce respinsese punctele esențiale din revendicările alcătuite de comitetul ales de adunare, domnitorul Mihail Sturdza a dezlănțuit represiunea. În puterea nopții, trupe comandate de fiii săi au atacat pe revoluționari. A avut loc o ciocnire violentă; au căzut victime din rândul populației civile; peste 300 arestări au fost operate. Acțiunea revoluționară a fost astfel înfrântă. Ecourile și speranțele ei au continuat însă să dăinuie în inimile revoluționarilor moldoveni, în aceeași adâncă și unică simțire cu frații lor din celelalte două țări românești. Iar în acel martie de acum 125 ani, Iașul s-a înscris în istoria țării ca primul centru din țările române în care s-a aprins flacăra revoluției pașoptiste.

„Hai să dăm mină cu mină...”

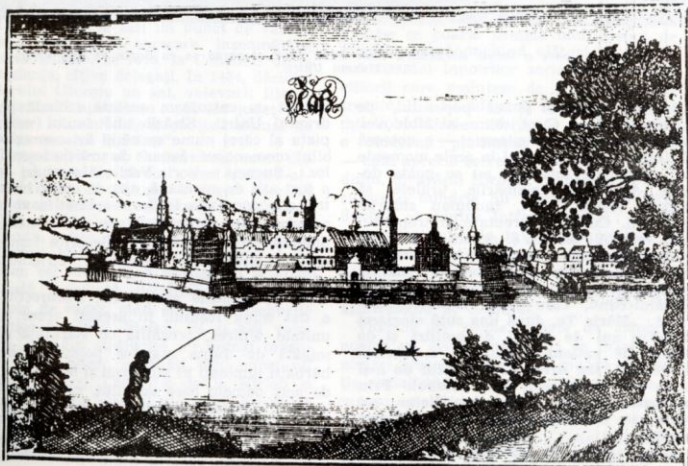
Peste 11 ani, prin actul de la 5 ianuarie 1859, orașul a intrat din nou în istoria românilor. De astă dată, ca locul unde s-a

făcut primul pas hotărât în realizarea unui vis secular zămislit și pregătit de multe generații: unirea Moldovei cu Țara Românească. La 7 octombrie 1857, la Iași, în fața Divanului ad-hoc al Moldovei, Mihail Kogălniceanu sintetiza astfel gândurile și vrerea poporului: „Dorința cea mai mare, cea mai generală, aceea hotărâtă de toate generațiile trecute, aceea care este sufletul generației actuale, aceea care, împlinită, va face fericirea generațiilor viitoare, este Unirea Principatelor într-un singur stat”.

Era acea zi de 5 ianuarie 1859, ne înfărmăză un martor ocular, scriitorul N. Gane, o „zi frumoasă cu soare. Tot orașul era în picioare încă de dimineață. Fiecare simțea că are să se petreacă un fapt mare, care va lăsa urme adânci în istoria țării noastre”.

Sedința Adunării electivă s-a deschis la orele 12, sub președinția Mitropolitului Moldovei și Sucevei, Sofronie Miclescu. Cu glas mișcat, „în mijlocul unei tăceri așa de adâncă că fiecare nu-și auzea decât inima bătându-se”, președintele a anunțat scopul ședinței: de a alege pe domnul țării. Deputații, după ce au depus jurământul, au urcat rînd pe rînd la tribună și au rostit cu glas tare: „Votez și subscriu pentru colonelul Alecu Cuza!” Patruzeci și opt de deputați, patruzeci și opt de voturi pentru. Ridicîndu-se în picioare, împreună cu toți deputații și tot publicul din tribune, președintele a proclamat, în numele

Cetățuia Iașului (Curțile Domnești), în veacul XVI. Gravură de epocă

În casa în care a locuit Alexandru Ioan Cuza după alegerea sa ca domn se află astăzi Muzeul Unirii

Adunării electivă și al poporului, pe Alexandru Ioan Cuza, domn al Moldovei. „Strigătul de entuziasm — notează N. Gane —, care izbucni în acele momente din piepturile tuturor, nu se poate descrie. Aplauzele, aclamările, uralele, să trăiască Alecu Cuza!”, zguduiau zidurile palatului. Cu mare greutate, mitropolitul putu restabili tăcerea și atunci alesul țării urcă treptele biroului și depuse jurământul”. Apoi înainte ca Alexandru Cuza să coboare de la tribună, îl întâmpină Mihail Kogălniceanu, care rosti istoricele cuvinte: „Măria Ta, după una sută cincizeci și patru ani de dureri, de umiliri și de degradare națională, Moldova a reintrat în vechiul său drept [...] dreptul de a-și alege pre capul său, pre domnul. Prin înălțarea Ta pe tronul lui Ștefan cel Mare, s-a reinălțat însăși naționalitatea română...”

Iașul, alături de întreaga Moldovă, de Țara Românească, de Transilvania, a sâr-

bătorit cu entuziasm această izbândă pe drumul Unirii. Străzile bătrânului oraș, piața al cărei nume evocă și azi memorabilul moment au răsunat de urările ieșenilor: „Bucuria — scria Vasile Alecsandri — a fost atât de spontană, atât de mare, încât trei zile populația Iașilor s-a lăsat în voia adevăratelor nebunii. Mase de oameni, purtând torțe și pancarte alegorice luminate, străbăteau străzile strigând: «Trăiască domnul!»”.

La 24 ianuarie același an, Bucureștii lui a dat mâna Iașului, în aceeași vreau și unitate. Unirea, pregătită cu stăruință și mîgală de lupta maselor populare, de bărbații luminați ai Moldovei și Munteniei, de acei oameni care au știut, cu înțelepciune și dăruire patriotică, să dejoace manevrele forțelor interne și externe potrivnice, să-și înfrîngă pasiuni și orgolii proprii, a devenit fapt împlinit.

Marele act a deschis drumul unor pre-faceri importante în viața economică, socială și politică a țării. Pe o nouă treaptă, lupta revoluționară, înnoitoare, a fost preluată și dusă mai departe de noile forțe sociale, în fruntea cărora s-a situat tot mai ferm clasa muncitoare. Iașul a început să se afirme în istoria României și ca important centru de iradiere a ideilor socialiste, de luptă muncitorească, revoluționară. În 1875, la Iași a fost creat primul cerc socialist din România. Aici au activat militanți de frunte ai clasei noastre muncitoare, au apărut publicații cu mari merite în propagarea marxismului, a concepției materialiste despre lume și societate. Muncitorimea ieșeană a participat cu înflăcărare la marile bătălii de clasă purtate de proletariatul român. Numeroase case memoriale din cuprinsul orașului amintesc de aceste momente, evocă, în ansamblul luptei muncitorești din România, activitatea neînfricată a comuniștilor în grele vremuri de restriște.

Trei veacuri — reședință de scaun

„De la a doua domnie a lui Alexandru Lăpușneanu, spune cronicarul Ion Neculce, au început domniile țării a se așeza mai cu vremea în scaun la Iași”.

Mai înainte, când capitala voievozilor moldoveni era la Suceava, domniile țării aveau în vedere orașul Iași ca reședință, în care se „așezau” după împrejurări, după cum dictau interesele domniei sau ale statului.

La 1408, era la Iași un punct de vamă; orașul avea deja oarecare însemnătate, putând trimite, în 1415, la Conciliul de la Constanța, cîteva delegați. În 1434, dăruind boierului Gurguiu un sat, voievozii Iliș I și Ștefan II specificau: „Și alt județ (judecătore) să nu aibă, ci să țină numai de **Curtea noastră din Iași**”.

Timp îndelungat, Curtea domnească din Iași, pe temeliiile căreia a fost ridicat actualul Palat al culturii, a fost socotită cea mai însemnată și cea mai frumoasă zidire a orașului. Distrusă de numeroase incendii, a fost refăcută de fiecare dată de voievozii Moldovei. Printre aceștia și de Ștefan cel Mare, care se „așeza” și el în această reședință domnească, poate în clipele de răgaz, când gîndea la treburile politice ale țării. Ștefan, ca și alți voievozi, au adus strălucire nu numai orașului, ci și altor localități din cuprinsul județului Iași. Ctitoriile de la Hîrlău și Tirgu Frumos stau și ele mărturie atîtor momente de glorie pe care le-au cunoscut aceste meleaguri.

Devenit Capitală, după 1565, Iașul a cunoscut o nouă și bogată înflorire. Vreme

de aproape trei veacuri, istoria sa s-a împletit cu istoria momentelor cruciale ale Țării Moldovei. Orașul a cunoscut voievozi viteji, ca Ioan Vodă cel Cumplit, care s-a ridicat neînfricat să-și apere țara de otomani. Iașul a fost martorul acțiunii vicioase a lui Mihai Viteazul, care a unit pentru înfrînta oară, sub un singur sceptru, cele trei țări românești. Aici, la Iași s-a aflat reședința fastuoasei domnii a lui Vasile Lupu, ctitor a numeroase monumente de seamă și sprijinitor al culturii românești, ca și a învățatului de renume mondial, domnitorul Dimitrie Cantemir. Dar în decursul veacurilor, orașul a fost și locul unor înverșunate lupte pentru domnie și, nu o dată, obiectul unor pîrloluri și jafuri dușmane.

Cîte nume ilustre și cîte momente glorioase legate nu numai de istoria Moldovei, ci de a întregii României, nu evocă monumentele, străzile, ctitoriile Iașului! Alături de neînfricatii voievozi, în istoria orașului și a țării și-au înscris numele cărturari iluștri, începînd cu marii croniciari și pînă la scriitorii și savanții ale căror opere au deschis drumuri și au îmbogățit cultura și știința românească. Aproape fiecare loc din acest oraș îți amintește că Iașul este una din așezările românești cele mai bogate în istorie. Și oricîte secvențe ai încerca să desprinzi din această istorie, este aproape imposibil să o poți cuprinde în toată măreția ei.

* * *

Cum arată Iașul astăzi? Un oraș tînr, o urbe ce poartă urmele unui trecut de mîndrie înmănușînd alături patosul și entuziasmul înnoirilor socialiste. Vechilor ctitorii care amintesc de gloria secolelor trecute, li s-au adăugat, într-o reușită armonie, mîndrele ctitorii ale socialismului: o modernă platformă industrială care — cum aprecia secretarul general al Partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — constituie o mîndrie nu numai pentru moldoveni, ci pentru întregul popor; noi și active instituții de învățămînt, știință și cultură; noi și frumoase construcții edificare, locuințe și obiective social-culturale, ce au schimbat atît de radical peisajul arhitectonic al orașului.

Valorile de secole create de poporul nostru pe aceste meleaguri se înscriu în același prezent generos, de muncă și creație socialistă, și prin înnoirile pe care le cunosc celelalte localități din cuprinsul județului Iași. În pas cu țara, rod al politicii înțelepte a partidului, orașul și județul se află în plin proces de rapidă și multilaterală dezvoltare.

BĂTĂLIA DE LA MARATON

FEDERICO PATELLANI

Maraton nu este numai una
dintre numeroasele bătălii
care au marcat desfășurarea
istoriei universale.

Ea a rămas în conștiința generațiilor
ca o izbîndă a idealului
libertății elene

opunîndu-se eroic despotismului
expansionist și cotropirî.

Prezentăm cititorilor
revistei MAGAZIN ISTORIC
viziunea nouă pe care
o aduce autorul articolului
asupra desfășurării bătăliei,
pe baza unor noi descoperiri.

M. I.

Cînd spunem Maraton, îl vedem pe mesagerul atenian Fidippiide ajungînd istovit în Atena, comunicînd vestea victoriei grecilor asupra perșilor și căzînd mort la pămînt. Dar Maraton înseamnă, de asemenea, zece mii de atenieni și o mie de plateeni*, care înving treizeci de mii de perși în 490 î.e.n., stăvilesc asaltul asupra Europei și permit astfel dezvoltarea Atenei lui Pericle și a civilizației mediteraneene.

* După unele izvoare numărul plateenilor a fost mai mic. Numele lor provine de la orașul-cetate Plateea din Insula Eubeea — Grecia — care s-a mai aliat cu Atena împotriva Spartei — n.r.

Archias și ceilalți zece

O recentă descoperire arheologică în Cimpia de la Maraton — tumulul* plateenilor căzuți în luptă — ne face să ne gândim cât de deosebită ar fi fost istoria dacă nu grecii, ci perșii ar fi învins, oferind totodată o nouă interpretare a bătăliei care reflectă mai bine geniul militar al marelui strateg atenian Miltiade.

Meritul marii descoperiri arheologice revine unui cetățean grec din secolul II al erei noastre, și anume de astăzi. Primul e Pausanias**, autor de jurnale de călătorie, scriitor de „ghiduri turistice“ cu veleități literare, discreditat uneori de anumite afirmații pripite, care s-au dovedit a nu avea acoperire.

Pausanias a fost însă singurul scriitor grec care a menționat existența unui tumul aparte al plateenilor căzuți în luptă. I-a dat crezare un compatriot al său din zilele noastre: arheologul Spiros Marinatos. Și astfel, tumulul eroilor din Plateea a fost în sfârșit descoperit.

Maratonul este azi o cîmpie de 12 km lungime pe 4 km lățime, închisă la vest de un brîu de coline pietroase și mărginită la est de mare. Smochini sălbateci și pîlcuri de măsline, printre care pasc turmele, ogoare de grîu și secară, cucerite de om în luptă cu piatra, pe mici plaiuri curmate brusc de torenți de grohotiș și tufe de oleandri; țarcuri făcute din chirpici și mărăcini, în care stau închise animalele; ici, colo răzoare de trandafiri și garoafe, sere primitive acoperite cu plastic, furnizînd trufandale Atenei, căsuțe scunde de piatră pentru oameni și dobitoace; femei îmbrăcate în negru, veșnic robotind, bărbați încruntați trudind pe ogoare, o irigație rudimentară.

Este aproape seară. În timp ce din cheile munților, cu zgomot de platoșe, coboară vuit de tunete chiar în direcția vechiului drum spre capitala Aticeii pe care l-a străbătut Fidippide ducînd vestea victoriei asupra persilor, mîna grijiului a lui Janis Karamitros atinge atentă scheletele morților din Plateea. Spaclul mîngîie pămîntul roșcat, din care oasele ies treptat la iveală, ca niște linii albe incomplete. Deocamdată au ieșit la lumină unsprezece căzuți, un băiat, nouă soldați, dintre care unul incinerat și un ofițer. Îi știm și numele acestuia din urmă: Archias.

Janis Karamitros este conducătorul actualilor săpături din Cimpia Maratonului. Pe cît este de grijiului cu morții, pe atît e

* Tumul — la unele popoare antice, movilă din pămînt sau din piatră ridicată deasupra mormintelor — n.r.

** Geograf și istoric grec din sec. II e.n. — n.r.

Capul unei sculpturi în bronz înfățișînd un tîndr luptător grec, cunoscut sub denumirea de Efebul de la Maraton (Muzeul Național din Atena)

În p. 22: infanterist grec căzut la Maraton. Basoreliev de pe un monument funerar

de arțăgos cu cei vii. Caută să ascundă de ochii tuturor rămășițele găsite, pentru a le arăta în primul rînd lui Spiros Marinatos, șeful său, arheolog grec de mare renume.

Cînd Marinatos este întrebat cum a reușit să localizeze tumulul plateenilor, răspunde că meseria e făcută din studiu migălos și răbdare, căci cu cît știe mai mult, cu atît vede mai bine, nu cu ochii, ci cu mintea. Adevărul este că Marinatos pornise încă de acum aproape două decenii în căutarea plateenilor, pentru că tumulul ateniilor, situat aproape în centrul cîmpiei unde s-au făcut săpături în 1890 — n-a îngăduit o reconstituire plauzibilă a bătăliei de la Maraton, care să corespundă desfășurării faptelor.

Atacul împotriva Europei

Imperiul persan s-a născut pe vastele întinderi ale Asiei în a doua jumătate a sec. XVI î.e.n., și era cel mai mare

din cîte cunoscuse lumea pînă atunci. Se întindea de la Mediterană pînă în India, de la Marea Neagră și Marea Caspică pînă la Marea Roșie și Golful Persic. Dar acest uriaș teritoriu nu mai satisfăcea ambiția persilor. Pornind spre Europa, ei supuseră mai întîi coloniile ionice din Asia Mică; atunci cînd Atena și Eretria* și-au manifestat solidaritatea cu ionienii în timpul războaielor acestora (500 și 494 î.e.n.) persii au scotit că sosise momentul prîelnic. „Pedepsindu-i“ pe locuitorii celor două cetăți pentru ajutorul dat ionienilor din Asia Mică, aveau să înceapă cucerirea Europei.

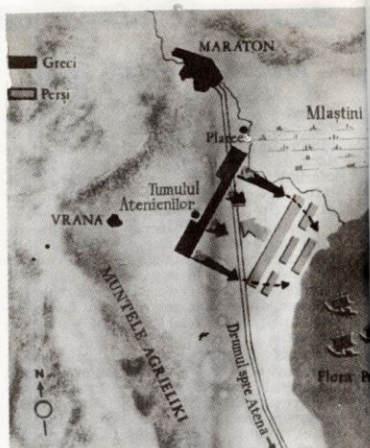
Războaiele medice au însemnat paisprezece ani de insucces pentru atacatori. În 492 î.e.n., flota persană, condusă de Mardonius, a naufragiat în timpul unei furtuni care a surprins-o lîngă promontoriul Athos, iar cei care au izbutit să ajungă la mal au fost decimați în Tracia. În 490 î.e.n., expediția lui Datis și Artaphernes s-a încheiat cu răsunătoarea înfrîngere de la Maraton. În 480 î.e.n. este rîndul lui Xerxes, să eșueze în expediția sa, după confruntările de la Thermopile, Artemision Salamina și Plateea. În 479 î.e.n., grecii înving armata persană pe mare și pe uscat, la Mycale, în Asia Mică.

Noi ne vom referi la expediția condusă de Datis și Artaphernes, care se încheie la Maraton. Fusesse începută cu pregătiri militare de o mare amploare. Infanteria și cavaleria persană se adunaseră pe cîmpiile din Alea, în Cilicia, între Fluviile Pyram și Cydno. Pe mare aștepta o flotă alcătuită din 600 vase.

Pregătirile militare fuseseră dublate de pregătiri diplomatice: se trimiseseră peste tot în Grecia mesageri, care cereau în numele Imperiului persan, drepturi asupra apelor teritoriale și invitau la supunere. Tesalia, Beoția și multe din insulele egeene, intimidate de forța imperiului, s-au plecat. Tracia și Macedonia li se alăturaseră mai de mult, în timpul nefericitei expediții a lui Mardonius.

Dar la Atena și Sparta mesagerii persani au avut parte de un alt soi de primire. Atenienii l-au aruncat pe solul asiatic în prăpastia din spatele Acropolei, iar spartanii l-au azvîrlit într-un puț, spunîndu-i să

* Ca și Plateea, Eretria era un oraș-cetate din Insula Eubeea (Grecia) — n.r.

Planul bătăliei de la Maraton

ia de acolo și apă și pămînt pentru regele său.

Rezultatele ofensive diplomatice fuseseră edificatoare. Terminîndu-și pregătirile militare, comandanții Datis și Artaphernes și-au îmbarcat infanteria și cavaleria pe cele 600 trimise și au pornit spre Europa. Au navigat de-a lungul coastei sudice a Asiei Mici pînă la Samos, apoi s-au îndreptat spre sud-vest, au cucerit Cicladele și au obligat Eubeea să se predea. Vreme de șase zile, au asediat Eretria, izbutind în cele din urmă s-o cucerască prin trădare; apoi au distrus-o și au luat populația în robie. După care, persii au debarcat la Maraton, în Attica, probabil la începutul lui septembrie 490 î.e.n. Cu ei se aflau și atenienii trădători, care sperau să-și redobîndească privilegiile pierdute.

De douăzeci de ani la Atena se instaurase o nouă viață politică pe bazele democrației sclavagiste. Niciodată pînă atunci, lumea nu cunoscuse o astfel de guvernare. Participarea tuturor cetățenilor liberi la conducerea treburilor publice a întărit dragostea de patrie. În această perioadă, trăiau la Atena oameni ca Aristide, Temistocle, Xantip și Miltiade. Atenienii știau că le pot încredința soarta cetății. Evenimentele militare aveau să scoată apoi în evidență personalitatea lui Miltiade, probabil omul cel mai indicat pentru a face față situației. Fusesse

Perșii au crezut că pe greci i-a cuprins nebunia...

După ce cuceriră Eretria și poposiră acolo câteva zile, perșii porniră cu vasele lor împotriva Aticeii plini de înflăcărare, cu nădejdea în suflet că atenienii se vor purta ca și eretrienii.

Atenienii se află acum în fața celei mai mari primejdii de când există ei. Și dacă se închină mezilor, sint de pe acum hotărâte chinurile care le au de îndurat [...]; dar dacă iese triumfătoare această cetate, ea poate să ajungă prima din cetățile elene.

După ce se termină rânduiala oamenilor pe poziție și jertfele prevesteau a bine, atenienii se aruncară în iureș năvalnic asupra dușmanilor. Atenienii începînd înclătarea cu perșii, se luptară într-un chip vrednic de amintire. Ei, cei dintîi dintre toți elenii despre care știu că s-au luptat vreodată cu perșii, i-au atacat pe dușmani alergînd.

Și cînd perșii i-au văzut pe vrăjmași atacîndu-i în fuga mare, s-au pregătit să primească atacul cumpănind numărul neînsemnat al atenienilor și atacul la care porniseră aceștia fără cavalerie și arcași. Ei au crezut că i-a cuprins nebunia, închipuindu-și că această sminteală a lor îi va pierde cu siguranță.

(Herodot, Istorii)

în fruntea Traciei pe vremea cînd perșii îi atacaseră pe sciți. Se luptase cu ei și le cunoștea îndeaproape tactica militară.

Cînd atenienii au aflat de debarcarea perșilor la Maraton, primul lucru pe care l-au hotărît a fost că nu vor aștepta dușmanul între zidurile cetății, ci îl vor înfrunța pe cîmpie; au cerut ajutor de la Sparta, trimițînd în Peloponez un curier ca să-i solicite intervenția.

Hotărîrea de a ieși în întîmpinarea dușmanului la Maraton a fost adoptată la sugestia lui Miltiade și a întărit moralul armatei ateniene. Pentru perși, neașteptata apariție a acestei armate a constituit o surpriză.

200 000 săgeți pe minut

Cele două tabere de la Maraton se deosebeau fundamental nu numai prin efectivul lor, ci și prin tactică și armament. Este aproape sigur că trupele grecești numărau 10 000 atenieni infanteriști și 1 000 plateeni. Infanteria persană număra, în schimb, 25 000 oameni și cel puțin 5 000 călăreți. Așadar, perșii erau de trei ori mai numeroși decît grecii.

În ce privește armamentul, cel al grecilor era adecvat luptei corp la corp (coifuri, platoșe, lănci); perșii erau înarmați mai de grabă pentru lupta la distanță: arma lor principală era arcul, iar armura de protecție era inferioară celei grecești. În timp ce perșii dispuneau de o cavalerie

bine pregătită pentru acest mod de luptă, grecii nu aveau nici arcași, nici cavalerie *.

Tactica persanilor consta, firește, în evitarea luptei corp la corp, ei preferînd lupta la distanță. Arcașii lor erau bine exersați, arcurile puternice și ușor de mînuit ofereau posibilitatea unor tiruri masive, iar săgețile aveau o putere de penetrație cu totul remarcabilă; trăgeau pînă la 400-500 metri, față de 200 metri la alte armate. Ei procedau astfel: cînd dușmanii pătrundeau în raza de bătaie a arcurilor, aruncau asupra lor mii de săgeți (după un calcul făcut de un specialist francez, de pildă,

* Vezi Magazin istoric, nr. 9/1972 și nr. 3/1972.

48 000 oameni trimit, în primul minut 200 000 săgeți). Atunci intervenea cavaleria, exterminând pe cei rămași.

Obșinuți cu această tactică, perșii se luptau rareori corp la corp, variantă care le diminuă foarte mult puterea ofensivă. Pentru ei, lupta de la distanță era practic indispensabilă, deoarece trupele lor alcătuite din foarte multe neamuri, erau greu de ținut laolaltă sub autoritatea comandanților, care slăbea considerabil cînd bătălia avea altă desfășurare.

Așadar, la Maraton se înfruntau pe de o parte perșii, fideli tacticii de a-și distruge dușmanul de la distanță, iar pe de altă parte, învățați cu ideea militară a curajului în lupta corp la corp. Educația civică a grecilor, exercițiile fizice și cultul eroismului în care sînt crescuți, reprezintă factori decisivi.

Perșii au mușcat din momeală

Cînd i-au văzut pe greci înaintînd spre ei și, ajunși la vreo 150 metri, pornind în pas alergător la atac, perșii au socotit că adversarii lor își pierduseră mințile, după cum ne spune Herodot. Tactica lui Miltiade era surprinzător de bine calculată: ea trebuia să reducă la minimum intervalul de timp în care ostașii greci, destul de bine protejați de armura lor împotriva săgeților persane, trebuiau să înfrunte această ploaie de proiectile, înainte de a putea trece la lupta cu care erau atît de bine învățați. Dacă este adevărat că aveau de parcurs în fugă 150 metri și dacă ținem seama că armamentul lor, oricît ar fi fost de ușor, le încetinea considerabil viteza, putem socoti că rîndurile grecilor s-au aflat sub tirul dușman cel puțin patruzeci de secunde. Iar dacă ne luăm după calculul menționat înainte înseamnă că au avut de înfruntat șocul a zecî de mii de săgeți.

Ce schimbări aduce în reconstituirea mișcărilor celor două armate de la Maraton recenta descoperire făcută de profesorul Spiros Marinatos? Arheologul însuși a precizat-o vorbindu-mi în mijlocul pietrelor sacre ale tumulului plateienilor. „Se știa de la Herodot — mi-a explicat el — că grecii se desfășuraseră în fața perșilor avînd două aripi deosebit de bine întărite: una pe extrema dreaptă, locul cel mai de seamă, unde se aflau o mie de oameni dintr-un trib atenian; cealaltă, pe extrema stîngă, unde se aflau aliați veniți din Platea. Miltiade pusese între cele două aripi alți nouă mii de atenieni, fiecare mie aparținînd cîte unui trib din Capitală.

Zidul de sud al celebrului tumul al plateienilor, unde au fost găsite cele 11 morminte care au dus la o nouă interpretare a bătăliei

În timp ce aripile fuseseră întărite în mod special, după cum am spus, pentru că Miltiade avea un plan precis care cerea o asemenea dispunere a forțelor pe cîmpul de luptă, centrul era ceva mai slab fiind sortit să atragă centrul persan, care la asiatici era locul de cinste, unde se aflau mezii — floarea armatei — conducătorii, și ar fi fost și regele dacă ar fi participat la bătălie“.

„Știam aproape totul. Pausanias, în timpul căruia Maratonul intrase aproape în legendă, ne dăduse informații prețioase și ne vorbea despre «Marea jertfă» a perșilor — acestea sînt chiar cuvintele lui — care au fost împinși spre mlaștina de la nord-estul cîmpiei de către Miltiade, al cărui plan s-a realizat întocmai. Mare jertfă pentru că urmăritorii greci au izbutit să masacreze 6 400 dușmani imobilizați în mîlul mlaștinii, unde li se împotmoliseră picioarele.

Se cunoșteau multe amănunte ale bătăliei, dar lipsea punctul cel mai important, reprezentat de mormîntul plateienilor, pentru a se cunoaște mai bine mișcarea liniilor de bătaie care s-au înfruntat în luptă. Eu socoteam că în momentul în care primea atacul cel mai puternic din partea perșilor, armata grecească trebuie să fi fost desfășurată pe lîngă povîrnișul Munte-

Războaiele medice

- 514 î.e.n. Campania lui Darius I împotriva scitilor la Dunărea de Jos. Persia ocupă Tracia, controlând astfel Hellespontul și Bosforul.
- 500 î.e.n. Incepe răscola antipersană a orașelor grecești din Asia Mică.
- 499 î.e.n. Răsculații cer ajutor statelor grecești; răspund numai Atena și Eretria.
- 492 î.e.n. Prima expediție persană împotriva Greciei, sub conducerea lui Mardonius.
- 490 î.e.n. A doua expediție persană împotriva Greciei, condusă de Artaphernes și Datis; corpul expediționar debarcă la Maraton, dar este înfrânt.
- 486 î.e.n. Moartea regelui persan Darius I.
- 483-482 î.e.n. Crearea unei flote de 150 trirame (planul lui Temistocle) transformă Atena în prima mare putere maritimă a Greciei.
- 480 î.e.n. Iunie — Xerxes, în fruntea unei armate de 180 000 oameni traversează Hellespontul. August — bătălia de la Termopile, în care persii sînt victorioși, ei ocupînd Beotia și Atena. Septembrie — bătălia de la Salamina. Victoria grecilor salvează independența Greciei. Xerxes părăsește Grecia.
- 479 î.e.n. Bătălia de la Plateea. Mardonius, conducătorul armatelor persane, este înfrînt de greci.
- 478-477 î.e.n. Organizarea „Ligii maritime de la Delos” — federație grecească, în scopul continuării luptei antipersane.

lui Agrieli, în direcția est-vest, pe o lungime oarecum egală cu aceea a liniei persane, pentru a închide drumul care ducea pe atunci peste coline pînă la Atena. O desfășurare egală ca lungime, cu spatele apărat de munte, ar fi împiedicat o încercuire din partea armatei persane. Cele două aripi întărite ale grecilor aveau așadar o dublă sarcină: în faza inițială a bătăliei trebuiau să se opună cu orice preț unei eventuale mișcări de învăluire din partea persilor; apoi, după ce se realiza planul tactic al lui Miltiade, trebuiau să profite de forța lor numerică pentru a împresura dușmanul, a-i tăia drumul spre mare, împingîndu-l spre mlaștină pentru a-l nimici.

Lungimea desfășurării trupelor trebuie să fi fost de vreo cinci kilometri. Eu am căutat mereu mormîntul plateenilor la un kilometru depărtare de acela al atenienilor. Acum cîncisprezece ani începusem să fac cercetări prin zona în care ne aflăm astăzi, pe care o numim Vrana, deoarece ne aflăm în vecinătatea ruinelor acestui sat. Făcusem cîteva săpături la suprafață, chiar deasupra tumulului deschis și scos azi la lumină, convingîndu-mă apoi că era vorba de vestigii din perioada miceniană.

În acești ani l-am recitat apoi cu atenție pe Pausanias și am luat hotărîrea să-i acord credit.

Înainte de a descoperi tumulul plateenilor, am identificat, fără posibilități de îndoială, adevăratul oraș Maraton. Săpăturile precedente îi convinseseră pe cercetători că el trebuie să se afle la poalele Muntelui Agrieli, în centrul zonei unde

știm acum că se desfășurase armata grecească în fața persilor. În noiembrie 1969 — a continuat Marinatos — s-au început săpăturile la vechiul Maraton, iar în februarie anul acesta dobindisem certitudinea că dădusem într-adevăr peste vechiul oraș.

În luna martie 1970 m-am hotărî să-mi reiau cercetările asupra unui dîmb care-mi trezise curiozitatea cu cîncisprezece ani în urmă, dar îl abandonasem. În ceva mai mult de o lună aveam înaintea noastră unsprezece morți din Plateea: ofițerul Archias, nouă soldați și un adolescent îngropat într-un chiup. Mă veți întreba poate ce căuta băiatul printre oștenii din Plateea. Dar lucrul nu mă uimește: războaiele au cunoscut nu odată copii eroi.

Nu este necesar să mai insist asupra importanței istorice a bătăliei de la Maraton, prin consecințele sale asupra civilizației noastre, asupra civilizației mediteraneene, care ar fi avut indiscutabil un alt curs dacă grecii nu i-ar fi învins pe persi. V-ați gîndit vreodată la asta? N-ar mai fi existat nu numai Atena lui Pericle, ci poate nici civilizația romană.

Ceea ce ne entuziasmează pe noi, cercetătorii, este faptul că în sfîrșit, planul tactic al lui Miltiade devine limpede, dobindind, la fața locului, toată însemnătatea lui militară, astfel încît sîntem în măsură să-i apreciem genialitatea.

Știm acum că micșarea, în aparență ne-bunească a grecilor care porniseră, cu grele pierderi, în pas alergător la atac, conform planului lui Miltiade, urmarea să de-

(Continuare în p. 32)

Transilvania, 1541-1593: principat sau voievodat?

ION NEGOIU

La 29 august 1526, pe cîmpia de la Mohács, armatele regatului feudal maghiar au fost zdrobite de turci, regele însuși — Ludovic II Jagello — rămînînd pe locul de bătaie *. Cîteva zile mai tîrziu, a fost ocupată și Buda. La tronul — devenit vacant — al Ungariei, s-au prezentat doi candidați: voievodul Transilvaniei, Ioan Zápolya, și arhiducele austriac Ferdinand de Habsburg, fratele împăratului Carol Quintul și cumnat al regelui răposat. Fiecare pretendent avîndu-și sprijinitorii săi, amîndoi au fost proclamați regi ai Ungariei: primul — în noiembrie 1526, la Alba Regală (Székesfehérvár), locul tradițional de înmormîntare a regilor maghiari; cel de-al doilea — în decembrie, la Pojon (Pozsony sau Pressburg, Bratislava de azi), orașul — de asemeni tradițional — de încoronare a regilor acestei țări. Au urmat ani de lupte, în cursul cărora, pentru a-l putea înfrînge pe Ferdinand de Habsburg, Zápolya a apelat la sultanul Soliman Magnificul. Oștile acestuia i-au venit în ajutor, ocupînd din nou Buda și bătînd la porțile Vienei (septembrie 1529). Poziția lui Zápolya părea, acum, foarte puternică; vasal al lui Soliman Magnificul și stăpîn al Budei, el a continuat să lupte pînă la 24 februarie 1538, cînd, la Oradea, a încheiat un tratat de pace, în virtutea căruia ambii regi își păstrau titlurile și stăpînirile, iar Ioan Zápolya — neavînd copii — urma să fie moștenit de către arhiducele Ferdinand de Habsburg.

Dar evenimentele au luat, foarte curînd, un cu totul alt curs decît cel care se încercase a li se imprima. La numai un an după încheierea Păcii de la Oradea, Zápolya s-a căsătorit cu prințesa Isabella de Polonia, care, în 1540, i-a dăruit un fiu — Ioan Sigismund — după a cărui naștere, Zápolya-tatăl a murit de apoplexie (22 iulie 1540). Părta a acordat tronul Ungariei fiului său minor. Firește, arhiducele Ferdinand nu a putut accepta această situație, și, în luna mai 1541, a asediat Buda. În sprîjinul asediatorilor, a venit din nou Soliman Magnificul, care a ocupat orașul și l-a transformat în capitala pašalicului organizat în Ungaria Centrală. Lui Ioan Sigismund Zápolya i-a recunoscut titlul de rege, stăpînirea sa întinzîndu-se asupra Transilvaniei și a așa-ziselor „părți ungurești” (Partium), adică teritoriul dintre Munții Apuseni și Tisa (29 august 1541). În octombrie, o dietă întrunită la Debrecin a constîntat această stare de fapt. Transilvania fiind considerată, din acest moment, un principat autonom, sub suzeranitatea Porții, în fruntea ei aflîndu-se, însă, un personaj care purta titlul iluzoriu de rege.

În 1551, Ferdinand de Habsburg a convins familia Zápolya să renunțe la acest titlu, în schimbul unor bogate despăgubiri, și astfel, Transilvania a aparținut Habsburgilor din iulie 1551 pînă la începutul anului 1566, cînd transilvănenii, nemulțumiți de regimul habsburgic, au rechemat pe Ioan Sigismund Zápolya. Se consideră, în general, că după moartea acestuia (14 martie 1571), conducătorii Transilvaniei s-au intitulat principii: cu toate acestea, pînă la apusul veacului XVI, titlul acesta n-a fost folosit, cel de voievod avînd, în schimb, o uzanță preferențială. Pe baza unor documente cercetate la Budapesta, în Arhivele Naționale ale R. P. Ungare, autorul rîndurilor care urmează încearcă să dea un răspuns mai clar și mai nuanțat întrebării: după 1541, Transilvania a fost principat sau voievodat?

G. S.

Moștenirea primilor voievozi

În perioada organizării statului feudal Transilvania — proces care s-a desfășurat paralel cu acțiunea de ocupare a pămînturilor transilvănene de către regatul arpadian — regalitatea a încercat im-

punerea instituției principatului. Regele Coloman Cărturarul (1095-1116) a numit pe acel *Mercurius princeps Ultrasylvanus* pe care documentele îl atestă de două ori, în 1111 și 1113. Această instituție, străină românilor acelor vremuri, nu s-a putut însă menține. Avîndu-se în vedere puterile locale, a fost adoptată in-

* Vezi și *Magazin istoric*, nr. 2/1972.

stituția voievodatului, care corespundea tradiției istorice autohtone. Începând cu anul 1176, când documentar este atestat **Leustachius waiwoda Transilvaniae** (Eustațiu, voievod al Transilvaniei), instituția voievodală s-a menținut neschimbată timp de patru secole.

Istoriografia noastră a acordat o mare atenție statutului juridic de organizare a Transilvaniei. Așa, de pildă, C. C. Giurescu scria: „Conducătorul administrativ și militar al Transilvaniei poartă numele caracteristic de «voievod»: e o moștenire de la voievozii româno-slavi suptși de unguri”, explicând în continuare: „numele cel vechi [voievod — n.a.] s-a păstrat totuși, ca unul ce era intrat adînc în conștiința băștinașilor țării”.

Este, de asemenea, cunoscut faptul că, în cadrul regatului maghiar, pînă la prăbușirea acestuia, voievodatul Transilvaniei și-a menținut, în chip permanent, o largă autonomie. Începînd încă din a doua jumătate a sec. XIII, această autonomie a înregistrat tendințe și chiar manifestări evidente de independență. Care a fost, însă, evoluția instituției conducătoare a Transilvaniei — și, ca atare, statutul juridic de organizare statală — în perioada deceniilor scurse după 1541, pînă spre sfîrșitul sec. XVI?

Literatura noastră istorică definește situația Transilvaniei din acea perioadă prin formula de **principat**, acordînd, de regulă, conducătorilor Transilvaniei titlul de **principe**.

A. D. Xenopol, N. Iorga, C. C. Giurescu — toți folosesc în sintezele lor de istorie a românilor acest termen, ultimul autor intitulînd, chiar, un capitol: **Principatul Transilvaniei în veacul al XVI-lea**. O singură dată, N. Iorga, scriind despre Ștefan Báthory, a observat că „noul prinț semna [...] ca odată omonimul din secolul al XV-lea, «voievod ardelean și șpan [comite — n.r.] al securilor»”.

Și în lucrările de sinteză mai noi, înțîlnim aceeași situație. De pildă, C. Dai-coviciu și Ștefan Pascu scriu în lucrarea **Din istoria Transilvaniei**, vol I: „...fostul voievodat și o mare parte din regiunile apusene, din Crișana și Maramures, organizate după 1541 în principatul Transilvaniei [subl. n.] n-au ajuns însă niciodată sub stăpînirea directă a Porții otomane. Principatul Transilvaniei și-a putut păstra tot timpul autonomia internă, instituțiile proprii”. Și mai departe, în aceeași lucrare, se revine cu precizarea:

Puncte de vedere

„Ridicînd autoritatea principatului transilvan la un prestigiu mai mare, prin zădărnicierea planurilor habsburgice, Ștefan Báthory a putut influența Seimul polonez pentru alegerea sa ca rege al Poloniei la 14 decembrie 1575”. Și în **Istoria României** (vol. II) constatăm utilizarea aceleiași formule de **principat** pentru definirea situației Transilvaniei în cea de-a doua jumătate a sec. XVI.

Pe ce argumente s-ar putea sprijini susținerea formulei de **principat** și **principe** al Transilvaniei pentru perioada 1541-1593? Iată-le:

— hotărîrea Adunării stărilor nobiliare de la Cluj, din 1543, care a recunoscut Dietei dreptul de a alege „orice **principe** pe care l-ar voi”;

— firmanul din 1566 al sultanului Soliman, adresat lui Ioan Sigismund, în care preciza: „În ceea ce privește libertățile

Moneda din timpul Isabellei și al lui Ioan Sigismund

voastre, te voi păstra în ele, te voi apăra de-a pururea, țara își va alege **principe** pe cine va dori, liberă fiind în aceasta...”;

— în mod cu totul parțial și relativ, pe textul Convenției de la Speyer, din 16 august 1570, dintre împăratul Maximilian II de Habsburg și Ioan Sigismund, prin care primul recunoștea independența Transilvaniei și apartenența teritoriilor din Partium și Transilvania, în schimbul renunțării lui Ioan Sigismund la titlul de „rege ales”, pe care-l purtase pînă în acel moment, și adoptarea de către acesta a titlului de „principe al Transilvaniei și al Partiumului”.

Titlatura și substratul ei politic

Înainte de a trece la prezentarea contraargumentelor, țin să precizez că susținerea formulei de **voievod (voievodat)** al Transilvaniei pînă în anul 1593 nu înseamnă de loc nerecunoașterea schimbării esențiale a situației generale a Transilvaniei, după 1541. Dimpotrivă, după această

dată este evidentă amplificarea autonomiei, cu tendințe și manifestări de independență, și lărgirea posibilităților de apropiere de celelalte țări române-surori de dincoace de Carpați, manifestări determinate de exercitarea asupra tuturor acestora a dominației Imperiului otoman, și care și-au găsit expresia culminantă prin unirea lor politică sub conducerea lui Mihai Viteazul. Formula de **Țară voievodală**, după părerea noastră, nu exprimă, deci, nicidecum o dependență într-un grad mai mare, și nici o eventuală negare a unei stări de independență și suveranitate.

Analizând izvoarele diplomatice, se pot distinge mai multe etape în evoluția instituției conducătoare a Transilvaniei, după 1541 și până în 1593.

Prima este cuprinsă între 1541-1551, timp în care documentele înregistrează titlul de **rege sau regină** a Ungariei, fiind vorba de Ioan Sigismund și de mama sa Isabella. Astfel, chiar din primul an, există o scrisoare datată 18 octombrie 1541 și expediată din Lipova către Ioan Tarnowski, castelanul Cracoviei, pentru a-i anunța sosirea la Curtea Transilvaniei a unui sol de la Petru Rareș; scrisoarea este semnată **Isabella, regina Hungariei**. De asemenea, un număr de alte scrisori și documente au fost emise, pe teritoriul Transilvaniei, în numele Isabellei sau al lui **Ioannes Secundus, Rex Hungariei**. În această etapă, titlul de **rege al Ungariei** a fost purtat și de Ferdinand de Habsburg, documentele date de el nefiind emise, bineînțeles, din orașe transilvănene, ci, de obicei, din Pozsony sau din Viena.

A doua etapă — cuprinsă între anii 1551-1556 — timp în care Transilvania a cunoscut dominația habsburgică, se caracterizează prin reactualizarea instituției voievodale. Documentele menționează mai întâi prezența lui **Andrei Báthory**. La 19 iunie 1552, acesta, ca voievod al Transilvaniei, îl înștiință din Turda pe Ferdinand I, regele Ungariei, că domnitorii Țării Românești și Moldovei se pregăteau să intervină cu oștile lor în Transilvania. Un ultim document semnat de **Andreas de Bator, vaivoda Transilvaniae**, — prin care îi cerea visterului Petru Haller să se îngrijească de daruri pentru solii lui Mircea Ciobanul — este dat din Gherla și poartă data de 28 iunie 1553. Se pare că după această dată, s-a produs un conflict între Habsburgii și familia Báthory, conflict care avea să se mențină decenii de-a rândul. Postul voievod al Transilvaniei, Andrei Báthory, a plecat în pribegie trecând prin Țara Românească. Începând cu data de 25 iulie 1553, în fruntea Transilvaniei sînt atestați simultan doi voievozi, Francisc Kendy și Ștefan Dobó, menționați de documente pînă la începutul anului 1556, cînd dominația habsburgică a luat sfîrșit. Ultima lor atestare da-

Pe un portret din 1576, Ștefan Báthory are titlul de voievod

tează din 25 ianuarie 1556. Măsura adoptată de Habsburgi, de a numi **doi voievozi**, izvora din teama de a nu pierde Transilvania printr-o trădare personală. Considerăm, așadar, că în această etapă reactualizarea oficială a instituției voievodale de către Habsburgi se datora cîtorva motive principale. În primul rînd, ei voiau ca pe plan internațional să acrediteze ideea **dreptului lor de stăpînire** asupra Transilvaniei, pe baza situației anterioare anului 1541, cînd voievodatul Transilvaniei depinsese de regatul maghiar. Pe de altă parte, ținînd seama de realitățile interne din Transilvania, unde nu exista o grupare filo-habsburgică cit de cit importantă, ei socoteau că nu vor reuși să atragă de partea lor populația majoritară din această țară decît prin reînvierea vechii instituții tradiționale — voievodatul. Această tactică a politicii habsburgice a fost confirmată și în 1571, prin susținerea candidaturii lui Gaspar Bekes — nobil de origine română — la tronul Transilvaniei, după moartea lui Ioan Sigismund.

Cea de-a treia etapă — 1556-1571 s-a caracterizat, din punct de vedere al nomenclaturii conducerii Transilvaniei, prin adoptarea titlului de **rege ales al Ungariei, prin grația lui Dumnezeu**, purtat de Ioan Sigismund și de regină a Ungariei, **prin grația lui Dumnezeu**, purtat de Isabella.

Spre finele acestei etape, Habsburgii au încercat o modificare. La 16 august 1570 s-a încheiat, la Speyer, o convenție între împăratul Maximilian II de Habsburg și Ioan Sigismund, care prevedea renunțarea de către ultimul la titlul de **rege ales al Ungariei** și preluarea aceluia de **principe al Transilvaniei**. Convenția mai preciza că, în cazul în care Ioan Sigismund ar muri fără urmași în linie bărbătească, Transilvania urma să treacă în stăpânirea Habsburgilor, care dețineau titlul de rege în Ungaria. Convenția de la Speyer a reprezentat un mare succes diplomatic pentru Maximilian, asigurându-i dreptul la succesiune în Transilvania, mai ales că nu se întreținea posibilitatea existenței unui fiu al lui Ioan Sigismund și sfârșitul vieții acestuia se vădea a fi foarte apropiat. Succesul lui Maximilian avea să se dovedească însă, iluzoriu. În fața planurilor habsburgice se ridicau două mari piedici reale: opoziția foarte puternică a forțelor antihabsburgice din Transilvania

Consecvența celor trei Báthory

Curind, însă, la 14 martie 1571, Ioan Sigismund a murit, redeschizându-se problema succesiunii și a nomenclaturii instituției conducătoare a Transilvaniei. Dietei, convocată la 1 aprilie 1571 în numele răposatului Ioan Sigismund, i-a revenit o grea misiune. După îndelungate confruntări ale forțelor politice interne și ale unor presiuni din afară, Dieta s-a pronunțat în favoarea familiei Báthory și a titlului de voievod.

De altfel, etapa cuprinsă între 1571-1593 se caracterizează prin folosirea cu consecvență a titlului voievodal de către toți cei care s-au succedat pe tronul Transilvaniei.

În jurământul depus în fața Dietei la 25 mai 1571 după alegerea sa, Ștefan Báthory se intitula: „Eu Báthory Ștefan voievodul Transilvaniei și comitele seculilor”, titlu identic cu cel purtat de conducătorii acestei țări în sec. XV. De la această dată și pînă cînd a fost ales rege al Poloniei, Ștefan Báthory s-a intitulat, **voievod al Transilvaniei și comite al seculilor**. Acest titlu a rămas neschimbat, în documentele interne și externe, ca și în corespondență.

Unul din ultimele documente în care Ștefan Báthory se intitula voievod este actul de danie din 17 ianuarie 1576, emis la Alba Iulia, în favoarea medicului George Blandrata. **Abia după ce i-a fost anunțată alegerea sa ca rege al Poloniei, Ștefan Báthory și-a luat titlul de principe al Transilvaniei, atestat documentar la 14 februarie 1576.** De la această dată, el s-a intitulat: „Nos Stephanus, Dei gratia Electus Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masovia, Princeps Transylvaniae” (Noi, Ștefan, prin grația lui Dumnezeu, rege ales al Poloniei, mare duce al Lituaniei, Rusiei, Prusiei, Mazoviei, principe al Transilvaniei). Păstrarea titlului de **principe al Transilvaniei** după alegerea sa pe tronul Poloniei nu era un act lipsit de importanță. În primul rînd, nu dorea să se afile în postura precară a predecesorului său, Henric de Valois, care atunci cînd venise în Polonia nu avusese nici o „țară”. Curînd după încoronare, Ștefan Báthory putea să declare în fața Seimului că întotdeauna avusese ce să mînce și cu ce se îmbrăca, că a venit în Polonia la invitația polonezilor și că, deci nu va accepta să fie rege doar cu numele, înțelegînd să domnească efectiv.

După alegerea lui Ștefan Báthory ca rege al Poloniei, conducerea Transilvaniei a fost încredințată fratelui său Cristofor; în tot timpul guvernării acestuia, docu-

Ca și înaintașii săi, Sigismund Báthory a purtat pînă în 1593 titlul de voievod al Transilvaniei

și Imperiul otoman, interesat în păstrarea suzeranității sale asupra acestei țări. Existența acestei opoziții este demonstrată și de faptul că Ioan Sigismund nu s-a încumetat să supună Dietei, spre aprobare, hotărârile Convenției de la Speyer. De altfel, nici el nu s-a conformat prevederilor acesteia referitoare la titulatura sa, intitulîndu-se în continuare **Nos Joannes Secundus, Dei gratia, electus Rex Hungariae**.

mentele atestă vechiul titlu de **voievod al Transilvaniei și comite al securilor**, începând cu data de 15 martie 1576 și sfârșind cu ultimele sale acte, emise în 1580.

La începutul anului următor, simțindu-și sfârșitul aproape, Cristofor a reușit să asigure succesiunea tronului în favoarea fiului său, Sigismund, deși acesta era minor. Precum unchiul său Ștefan și tatăl său Cristofor, Sigismund a purtat, până în anul 1593, titlul de voievod. În toate documentele interne și externe, fie că este vorba de cele scrise în limba latină — în care titlul lui este redat prin formula **Nos Sigismundus Báthory de Somlyó, Voivoda Transilvaniae et Siculorum comes** — fie de cele scrise în limba maghiară — **Somlyó-i Báthory Zsigmond erdély vajda és a székelyek comese** — titulatura este constant aceeași.

Urmărind documentele emise în întreaga sa guvernare, se constată că din anul 1593, titlul de **voievod** al Transilvaniei a fost înlocuit cu cel de **principe**. Documentele din 15 și 18 februarie 1593, ambele redactate în limba maghiară, sînt ultimele

semnate cu titlul de **voievod**. Începînd cu data de 22 martie 1593, apare noul titlu: **Sigismundus Báthory de Somlyó, Princeps Transylvaniae et Siculorum comes**. Rezultă, așadar, că între 18 februarie 1593 și 22 martie 1593 s-a produs schimbarea titlaturii instituției conducătoare a Transilvaniei și, deci, transformarea voievodatului în principat. Această schimbare poate fi pusă în legătură cu tendințele de „europenizare”, evidențiate și prin apropierea Transilvaniei de coaliția antiotomană patronată de puterile din centrul Europei.

Realitatea istorică a menținerii voievodatului Transilvaniei și în a doua jumătate a sec. XVI, până în martie 1593, exprimată îndeosebi în perioada de stabilitate politică a reprezentanților familiei Báthory, a fost determinată, după părerea noastră, de rădăcinile adînci ale acestei instituții.

Ținînd seama de această realitate istorică clar exprimată de documente, ne pronunțăm pentru adoptarea datei de 1593, ca an care delimitează devenirea Transilvaniei din voievodat în principat.

BĂTĂLIA DE LA MARATON

(Urmare din p. 27)

clanșeze un contraatac persan, care ar fi antrenat — și așa a fost — o victorie a grecilor. Oamenii care atacău în goană nesăbuită formidabilul detașament al mezilor voiau să provoace și să atragă grosul lor spre pînășiuri. Herodot susține că persii au fost biruitori în sectorul central al desfășurării trupelor. Este probabil însă că atenienii înșiși au bătut grabnic în retragere, deîndată ce s-au încredințat că dușmanii mușcaseră din momeală, atrăgîndu-i astfel spre pînășiul muntelui. Aceasta a fost poate prima retragere „elastică” din istorie.

Se pare că numeroasa cavalerie persană nu a luat parte la bătălie: terenul pe care hotărîseră grecii să se lase atacați pentru a prinde apoi armata persană în clestele aripilor lor puternice, nu fi era favorabil.

„Continuîndu-ne săpăturile, — a încheiat Spiros Marinatos — vom izbuti să lămurim și ultimele semne de întrebare rămase fără răspuns. Dacă Schliemann i-a mulțumit lui Homer care i-a ajutat să descopere Troia, eu îi mulțumesc mai modestului Pausanias pentru a-mi fi oferit neuitată emoție de a readuce la lumină trupurile eroilor de la Plateea.”

În românește de:
Oana BUSUIOCEANU

PLANȘELE NOASTRE

- ① În expedițiile din Orient, armatele invadatoare ale lui Alexandru cel Mare au avut de înfruntat nu numai „soldați în uniformă”. Tablou de A. Altdorfer (**Soldați fără uniformă**, p. 38)
- ② Un singeros episod din istoria Franței secolului XVI (redat de pictorul F. Dubois)
- ③ și cîțiva dintre principalii implicați (**Noaptea Sfîntului Bartolomeu**, p. 86)
- ④ Palatul Culturii din Iași, construit între anii 1905-1907 chiar în inima vechiului oraș medieval (**Iași**, p. 18)

Gaspard de Coligny

Henric de Guise

Caterina de Medici

Carol IX

Filip II

Pe „drumul chihlimbarului“

Dr. KARZYSZTOF DABROWSKI

secretar general al Uniunii arheologilor
polonezi

O importantă arteră comercială străbătina teritoriul de azi al Poloniei, ducind prin Pannonia și Noricum până în Aquileia — mare centru comercial și de prelucrare a chihlimbarului, situat la Marea Adriatică — una în antichitate litoralul Mării Baltice cu Imperiul roman. Negustorii romani, doritori să-și schimbe produsele pe chihlimbar sau blănuri, se îndreptau spre ținuturile slave, punctul terminus al călătoriei lor fiind de obicei Calisia. Cea mai veche informație despre existența acestei localități se află în Geografia lui Ptolomeu, scrisă la Alexandria în sec. II e.n. Asemănarea denumirilor Kalisis — Calis (în evul mediu) — Kalisz (în epoca modernă), ca și coordonatele geografice indicate de Ptolomeu pentru localitatea Calisia, explică interesul specialiștilor pentru trecutul acestei localități.

În sec. XV, renumitul istoric polonez Jan Dlugosz, nepunind la îndoială mărturiile cărturarului din Alexandria, a propus identificarea Calisiei cu orașul Kalisz de astăzi. Problema ridicată de el a angajat în cercetarea trecutului acestui oraș specialiști din diferite domenii ale științei, atît polonezi, cît și din alte țări. Faptul nu trebuie să ne mire dacă ținem seama că în toată Polonia numai Kaliszul își păstrează denumirea autohtonă, veche de peste 1800 ani.

În 1950 s-au întreprins o serie de sonde arheologice pentru a se afla răspunsul mult discutatei întrebări: Calisia se afla, oare, cu adevărat în raionul Kalisz de azi? Săpăturile făcute sub conducerea Institutului de istoria culturii materiale al Academiei poloneze de științe au îmbogățit considerabil posibilitățile de informare directă asupra trecutului Kaliszului. Ipotezele anterioare privind istoria acestei așezări se bazează, în principal, pe datele filologice clasice și ale lingvisticii. Dar nimeni nu se încumetase să caute aici în mod sistematic urmele Calisiei lui Ptolomeu.

Săpăturile extinse pe o suprafață destul de mare au relevat existența a peste 200 așezări și necropole de epocă, cu o densitate crescîndă, pe vatra actualului oraș. Rezultate deosebite s-au obținut pe șantierul din satul Piwonice, din apropiere orașului. Aici, ca și în alte locuri, au fost scoase la iveală urme de case, vetre de diferite tipuri, cuptoare de piine și altele pentru topitul minereurilor, gropi pentru provizii etc. Alături de case, au fost descoperite și bordeie datînd din sec. I e.n. și I e.n. Începînd cu sec. II e.n. acestea nu mai apar.

În epoca romană, ocupația de bază a populației care a trăit în jurul Kaliszului era agricultura; se cultivau secara, orzul, ovăzul și meiul; au fost descoperite numeroase cosoare, seceri, rișnițe de mină. Populația se mai îndeletnicea cu olăritul, dulgheria, țesutul și prelucrarea osului. Este posibil ca încă în sec. I e.n. să se fi produs o anumită specializare pe meserii. Negoțul cu blănuri a impus, desigur, dezvoltarea tăbăcăritului și cojocăritului. Prelucrarea metalelor este atestată prin prezența numeroaselor unelte și arme găsite aici (cuțite, foarfeci, seceri, săgeți, săbii, scuturi, fibule, aplici etc). Interesant este faptul că au fost depistate mormintele unor meșteri-fierari cu inventar foarte bogat (ciocane, clești, pile, dălți etc.) ceea ce i-a determinat pe specialiști să aprecieze că aceștia aveau o situație privilegiată în cadrul societății.

Lista obiectelor de import evidențiate de săpături ilustrează clar participarea acestei populații la schimburile comerciale la distanțe mari. Vase de argint, de bronz și sticlă, ceramică de lux și podoabe apar frecvent în așezările cercetate; alături de acestea, numeroase monede romane. Monedele erau folosite în cadrul tranzacțiilor comerciale cu negustorii străini.

În „Mormintul 20“, de la Wesółki, s-a descoperit o sabie care poartă imprimat numele armurierului: ALLIUS PA.

Pornind de la faptul că în unele locuri s-au găsit mari depozite de chihlimbar, specialiștii au presupus că, date fiind greutatea și primejdia pe care le aveau de împlinat în expedițiile lor, negustorii au făcut apel la serviciile unor inter-

(Continuare în p. 93)

Luptător gal înfruntând pe cuceritorii romani

SOLDAȚI FĂRĂ UNIFORMĂ

General-maior CONSTANTIN ANTIP

Dind o expresie sintetică concepției Partidului Comunist Român cu privire la apărarea țării ca parte integrantă a revoluției și construcției socialiste, cauză și operă a întregii națiuni, tovarășul Nicolae Ceaușescu subliniază că „în condițiile de azi, în cazul unui război, nu numai armata, ci toți cetățenii trebuie să fie gata de a lupta pentru apărarea libertății, suveranității și integrității patriei. Noi apreciem că un război antiimperialist, un război de apărare nu poate fi decât un război popular, și că victoria se va obține nu numai pe frontul de luptă, ci prin lupta generală a întregului popor.” Astfel, opțiunea pregătirii multilaterale a populației în vederea apărării patriei și concepția războiului popular generalizat, ca mijloc de a contracara o eventuală agresiune imperialistă împotriva țării noastre, constituie un element fundamental al politicii înfăptuite de partid pe tărâm militar, în

consens cu dezideratul clasicilor marxism-leninismului referitor la înarmarea de către revoluție a întregului popor. Această concepție și-a găsit consacrarea în Legea privind organizarea apărării naționale a Republicii Socialiste România, care creează cadrul legislativ necesar mobilizării tuturor resurselor umane și materiale ale patriei pentru apărare în cazul unei agresiuni.

Amplu dezbătută în multe părți ale lumii, problema războiului popular, a participării nemijlocite a întregii populații la acțiunile armate, constituie unul din subiectele la ordinea zilei pe tărîmul politicii militare, doctrinelor militare, științei și artei militare, unul din factorii de noutate caracteristici gândirii și practicii militare pe plan mondial. Și aceasta deoarece actuala ipostază a războiului popular, care-l distanțează calitativ de precedentele istorice, reprezintă una din expresiile politico-militare ale noului raport de forțe constituit pe arena internațională, un fenomen legitim al dinamicii și perspectivelor epocii noastre, caracterizate prin ascendentul mereu crescând al forțelor revoluționare, progresiste, antiimperialiste, prin existența și ampla influență a socialismului, prin afirmarea tot mai hotărâtă a voinței popoarelor de a trăi în libertate, de a-și orîndui destinele potrivit intereselor și aspirațiilor proprii. Războiul popular generalizat se înfățișează tocmai ca o nouă soluție la nolle dimensiuni ale realității contemporane, ca un complex de mijloace, procedee, forme, metode, modalități originale de acțiune armată prin care o națiune obligată să facă față unui agresor blindat cu fantasticul arsenal modern de distrugere izbutesc să compenseze propriile dezavantaje, să atenueze și să anihileze avantajele agresorului, să-și sporească permanent capacitatea de rezistență și înfruntind greutăți, făcînd sacrificii enorme, să se îndrepte cu pași siguri spre victorie.

Conceptul de război popular se află într-o conexiune indisolubilă cu caracterul legitim, drept, al luptei de apărare a cuceririlor revoluționare, de eliberare, de salvagardare a ființei naționale. Tocmai de aceea un asemenea război coincidează întreaga populație, el fiind în concordanță cu interesele supreme ale acesteia. În acest fel, spre deosebire de celelalte tipuri de războaie, în care populația are de regulă rolul de a constitui doar obiect și suport al acțiunilor armatei regulate, în războiul popular generalizat populația devine ea însăși participantă, subiect al luptei, al înfruntării armate, ceea ce contribuie la ștergerea diferențierilor cunoscute între militari și civili în războaiele convenționale, clasice.

Istoria universală a demonstrat că lupta care ridică la arme masele populare reprezintă mijlocul cel mai eficient de autoapărare al unei națiuni, că nu poate fi ingenuncheat poporul care dorește să trăiască în libertate și este hotărât să și-o apere cu pretul oricăror jertfe. Istoria a dovedit și dovedește că largă participare a popoarelor la lupta împotriva cîmpitorilor constituie o condiție sine qua non în vederea obținerii victoriei. Tocmai valabilitatea acestei experiențe era subliniată de Engels cînd scria: „Oriunde un popor a consimțit să se supună numai pentru că armatele lui au fost incapabile să opună rezistență, el s-a expus opoziției rezistență neregulată, cîmpitorilor și-au dat repede seama că nu mai era posibil să aplice învechitul cod de sînge”. Mai mult, ei s-au văzut „siliți să considere rezistența poporului drept un mod absolut legal de ducere a războiului...”

Cînd își fac apariția adversarii invizibili...

Apărarea libertății și independenței a reprezentat de-a lungul istoriei, începînd cu constituirea popoarelor în entități politice de sine stătătoare, o constantă a luptei pentru supraviețuire împotriva cîmpitorilor străini.

Înainte de a fi fost încredințat unor elite, transformate ulterior în caste militare, în comunitățile sociale ale antichității, ca acelea feniciene de exemplu, războiul era considerat drept un mijloc de apărare a orașelor și teritoriilor lor. În epoca democrației militare, lupta armată era un atribut al întregii comunități. Nu fără teme, vechii greci erau supranumiți cetățeni-soldăți, fiecare ins valid fiind obligat a-și oferi trupul și a se deprinde

cu mînuirea armelor. De pildă, la grecii doriene erau supuși serviciului militar nu numai cetățenii cu drepturi depline (aristocrații), ci și cei cu drepturi limitate (perieci) și în unele circumstanțe chiar sclavii. Cînd regii persani Darius și Xerxes au pornit să cucerească statele grecești, ei au întîmpinat o rezistență extrem de îndrîjită. Maraton (490 î.e.n.), Termopile și Salamina (480 î.e.n.), Plateea (479 î.e.n.) au rămas peste milenii embleme ale curajului și spiritului de jertfă în lupta împotriva invadatorilor străini; grecii au purtat războiul decîși și învingă sau s-au moară, deoarece era în joc soarta pămîntului natal, a părinților, soților și copiilor lor. Încununată de succes, lupta grecilor avea să oblige pe regele persilor, după cincizeci de ani de războaie, să le recunoască, prin pacea din 449 î.e.n., independența. Și după scurgerea unui veac

de la aceste războaie, imperativul dăruirii totale cauzei apărării patriei era astfel subliniat într-un tratat grecesc despre tactică: „Acei oameni care pornind de pe pământurile lor se află în bătălii și pericole dincolo de hotare și — fie pe mare sau pe uscat — îi lovește o năpastă, dacă scapă cu viață, tot le mai rămân propriile pământuri [...] și de aceea nu pier cu totul. În schimb, lupta celor care înfruntă primejdia pentru o cauză mărească — pentru templele lor, pentru patria lor, pentru părinții lor, pentru copiii lor și pentru celelalte (țeluri înalte — n.n.) — este cu totul alta și nu se poate compara cu situația celor de mai înainte. Dacă ei se pot apăra, luptând eroic cu dușmanul, atunci în viitor vor deveni de temut în ochii aceluia (dușmanului — n.n.) ca unii care cu greu pot fi atacați; dacă însă vor lupta prost, nu le rămâne nici o speranță. Acei care își asumă misiunea de a lupta pentru o asemenea cauză mărească n-au dreptul să negligeze nimic privind pregătirea și strădania, ci trebuie să se gândească la toate, ca măcar nu din propria vină să fie înfrinți“.

La rindul lor și perșii au avut de înfruntat, în propria țară, expedițiile lui Alexandru cel Mare. În calea sa, acesta a întâlnit nu numai armate regulate, ci și rezistența neregulată a diverselor populații, încât trei ani i-au trebuit pentru a supune regiunile Iranului de Răsărit și Asiei Centrale. Comunitățile de aici au organizat numeroase răscoale împotriva cuceritorului. Când grosul forțelor macedonene pleca dintr-o anumită zonă, localnicii atacau cu îndrăzneală garnizoanele lăsate de inamic, formații ale acestuia aflate în deplasare etc. În anul 329 î.e.n., locuitorii din Sogdiana au atras într-o ambuscadă peste 2000 soldați din armata lui Alexandru, care au fost nimiciți pînă la unu. În același an, Alexandru a fost nevoit să înăbușe revoltele izbucnite în șapte orașe persane. Acțiunile împotriva unui adversar invizibil i-au solicitat cuceritorului numeroase mijloace, forțe și eforturi.

Rezistența opusă armatelor invadatoare ale lui Alexandru cel Mare se înfățișează astfel ca o străveche demonstrație că apărarea libertății și independenței nu era un apanaj exclusiv al armatelor regulate organizate de puterea de stat, că ea antrenă, sub diferite forme, pe soldați fără uniformă, pe cetățenii care, neînrolați în unități militare propriu-zise, transformau uneltele muncii în arme de luptă. În momente de pericol pentru țară, aproape la toate popoarele, în afara armatelor regulate, au luat ființă grupuri, cete, detașamente înarmate care desfășurau lupta de rezistență împotriva trupelor organizate ale dușmanului.

Rezistența civilă împotriva agresorului din afară și-a căpătat, în a doua jumătate a ultimului mileniu î.e.n., o consacrare în

normele militare consemnate de gînditorul chinez Si-Ma. „Dacă războiul se duce în propria noastră țară*, scria Si-Ma, și dacă dușmanul, fără a ne fi dat răgaz să ne pregătim, își îndreaptă forțele pentru a ne copleși pămîntul: 1) strîngeți cu repeziciune cît mai multe forțe; 2) puneți stăpînire pe locurile care pot fi folosite de dușmanului; puneți-le în stare de apărare, chiar dacă n-ar fi decît pentru a-l întări (pe inamic — n.n.); 3) una din preocupările voastre să fie de a împiedica armata inamică să se aprovizioneze cu alimente; 4) organizați apărarea țăranilor; 5) nu vă mulțumiți cu defensivă; trimiteți detașamente, hărțuiți, vlăguliți...“

După cum se vede, încă în timpurile străvechi își au geneza fenomene care în sec. XIX și XX se vor fixa în terminolo-

* Celebrul filozof antic chinez Lao-tzi, care a trăit în secolele VI-V î.e.n., spunea: „Dacă cineva va ataca o țară prin forță, știu că nu-și va atinge scopul. Țara seamănă cu un vas misterios, pe care nu ai voie să-l atingi. Dacă cineva îl va atinge va suferi un eșec“.

Bătălia
navală
de la
Salamina
a rămas
unul
dintre
simbolurile
curajului
în lupta
împotriva
cuceritorilor

gia militară sub denumirea de guerilă, război de partizani, insurecție, război popular, rezistență.

Atributele unui adevărat război popular general le găsim în antichitate la multe popoare amenințate sau subjugate de puteri străine. Invadarea Iudeei de către forțele greco-siriene în anul 167 î.e.n. a determinat ridicarea unui întreg popor la războiul de eliberare. Sub conducerea lui Iuda Macabeul, combatanții evrei au folosit pe scară largă guerila, lupta de partizani, ca și acțiunea militară convențională. Exploatarea cu iscusință situațiile defavorabile în care se găseau trupele ocupante, cărora le era ostil întregul mediu social și geografic, insurecții executau incursiuni îndrăznețe, lupte de noapte, atacuri prin surprindere asupra cetăților și orașelor aflate în puterea dușmanului, posturilor, instalațiilor și corăbiilor acestuia. Permanent, insurecții și-au sporit efectele și mijloacele de luptă, și-au creat adevărate baze întărite, transformându-se într-o veritabilă

armată și extinzând acțiunile de guerilă la amploarea războiului popular general.

Luptând pe pământul propriu, pe care-l cunoșteau palmă cu palmă, bucurându-se de sprijinul nelimitat al poporului, dispunând de o mare capacitate de a îndura cele mai mari privațiuni și lipsuri, având un moral ridicat întemeiat pe justetea cauzei pe care o slujeau, insurecții macabei au reușit să înfrângă un inamic extrem de bine dotat cu armament și tehnică, asigurând pentru un timp eliberarea și independența țării.

Epopoea antiromană, de la păstorul Viriathes la regele Decebal

În numele dreptului de a trăi sub semnul neatrănării, zeci și zeci de ani s-au confruntat, în vestul și estul Europei, steagurile revoltei și luptei populare cu stindardele legiunilor romane. Pe la mij-

locul sec. II î.e.n., generali vestiți ai marelui imperiu s-au văzut constrânși să se măsoare cu un fost cioban și vânător, Viriathes, consacrat comandant al forțelor lusitane destinate să lupte împotriva amenințării romane. Afirmându-se ca un adevărat maestru al tacticii de guerilă, în anul 149 î.e.n., Viriathes, după ce cu o mină de oameni a ținut în șah două zile o întreagă armată romană, într-o noapte s-a făcut nevăzut. Pornind pe urmele lui, armata romană a căzut în ceea ce numim astăzi o ambuscadă în care au fost distruse jumătate din trupe, în frunte cu generalul comandant. Numele temerarului lusitan întreținea în întreaga Peninsulă Iberică flacăra speranței eliberării. Timp de opt ani, el a hărțuit și a lovit mereu pe neașteptate forțele Romei, înclt trofeele victoriei, împodobite cu însemnele guvernatorilor și acvilele legiunilor, decorau munții Spaniei, părînd, cum zice Mommsen, că în acea perioadă așa de prozaică reapăruse unul din eroii lui Homer. În 141 î.e.n. Quintus Fabius Maximus Servilianus era obligat să încheie un tratat de pace cu Viriathes, prin care se recunoștea existența suverană a Republicii lusitanienilor.

Formulele neconvenționale de luptă folosite de gali au reținut atenția lui Caesar. În comentariile asupra războiului galic, Caesar se oprește asupra lui Cassivellaunus, căpetenia triburilor celtice din regiunea Middlesex de astăzi din Insulele Britanice, ale cărui forțe nu puteau fi înfrînte în nici o parte pentru a desfășura o bătălie de tip clasic. Cassivellaunus, notează Caesar, în fruntea a 4000 oameni (care puteau fi folosiți tot așa de bine în calitate de infanteriști ca și de cavaleriști), supraveghea strict marșul legiunilor romane, depărtîndu-se puțin de drum și ascunzîndu-se în locuri greu de pătruns și acoperite de păduri; pe unde urma să

treacă armata romană gonea vitele și oamenii de pe ogoare în păduri. Ori de cîte ori cavaleria romană se avînta prea mult ca să jefuiască și să devasteze, Cassivellaunus scotea pe toate drumurile și poteciile carele din păduri, dînd lupte foarte periculoase pentru cavaleriștii romani, care de teamă nu mai îndrăzneau să se abată din drum. Lui Caesar, după propriile cuvinte, nu-i mai rămînea altceva de făcut decît să interzică caaveriei să se depărteze de grosul legiunilor și să se mulțumească cu pagubele pe care legiunile le puteau pricinui prin devastarea ogoarelor și prin incendii, în măsura în care ostașii, în marșul lor obositor, își puteau îngădui aceasta. Romanii, apreciază Mommsen, înaintau, dar în realitate cîștigau puțin teren, generalul nu obținea nici o victorie, soldatul nu găsea nici un fel de pradă. Pînă la urmă Caesar a trebuit să se mulțumească cu supunerea nominală a acestor triburi, luarea de ostateci și fixarea unui tribut care n-a fost plătit niciodată.

În chip asemănător cu Cassivellaunus proceda, la 52 î.e.n., și Vercingetorix, regele tribului arvernilor, în Galia Continentală; el chema toate populațiile galice la insurecție împotriva invaziei romane, arătîndu-le că, ținînd seama de forța și organizarea militară a inamicului, războiul trebuie purtat după un plan cu totul deosebit de cele obișnuite în vremea aceea. În relatarea lui Caesar ni s-a păstrat un emoționant discurs ținut de acest mare bărbat în cadrul unui consiliu de război. Trebuie, spunea Vercingetorix, să se depună toate eforturile pentru a-i împiedica pe romani să se aprovizioneze cu nutrețuri și să-și facă tot felul de provizii. Acest lucru este ușor, întrucît gali dispun de o cavalerie numeroasă și sînt ajutați și de anotimp. Iarba nu poate fi cosită. Dușmanii vor fi constrânși să se

Abia după șase ani de războaie crîncene, împăratul Traian a reușit să învingă dirzența fără seamăn a dacilor și să-și immortalizeze victoria în basoreliefulurile de pe columnă din Forum

Împrăstie și să caute nutreț pe la șuri și, în orice zi, călăreții gali îi pot nimici pe toți. În afară de aceasta, pentru salvarea comună trebuie lăsate la o parte toate interesele personale; trebuie să se dea foc tuturor satelor și caselor peste tot pe unde s-ar părea că vor putea trece romanii în căutare de nutreț. Luptătorii gali au de toate din belșug, pentru că sînt aprovizionați de triburile pe teritoriul cărora se duce războiul. Romanii, însă, sau nu vor putea suporta foamea sau vor trebui să înfrunte mari primejdii dacă se vor depărta de tabără. E tot una dacă (gali — n.n.) îi vor omorî sau le vor lua proviziile și armamentul, căci fără acestea nu se poate purta un război. În afară de asta, trebuie să se dea foc și cetăților care nu sînt apărute de întărituri și de poziții naturale împotriva oricărei primejdii. Dacă aceste măsuri par prea aspre, prea crude, încheia Vercingetorix, totuși este mult mai rău dacă soțiile și copiii galilor vor fi duși în sclavie, iar ei înșiși uciși, căci aceasta este soarta de neînlaturat a celor învinși.

Cuvintele viteazului conducător au primit aprobarea unanimă. Într-o singură zi, tribul biturigilor a dat pradă flăcărilor peste douăzeci, de orașe; la fel au procedat și alte triburi. Cu excepția citorva triburi bogate, legate de romani, toate triburile celtice de la Pirinei pînă la Rin s-au ridicat la arme. Victoria răsunătoare de la Gergovia arăta că însuși Caesar putea fi bătut. Dar forța romană copleșitoare, care și-a găsit un aliat în atitudinile conciliatoare ale unei părți a aristocrației tribale constituită într-o opoziție antipatriotică, a făcut ca decizia să fie, în defavoarea galilor; nu va mai servi la nimic nici gestul disperat al tînărului rege arvern care, pentru a cruța pe ai săi, își oferă ca preț capul, care, cinci ani mai

tîrziu, va cădea sub secure lingă scara Capitolului, în chiar momentul cînd pe treapta cea mai de sus învingătorul său aprindea flacăra la sacrificiile prin care aducea mulțumiri Grațiilor.

Ultima mare rezistență înscrisă în epopeea antiromană este aceea a dacilor, sub comanda marelui lor rege Decebal, pe care istoricul Dio Cassius avea să-l înfățișeze astfel posterității: „...era priceput în ale războiului și iscusit la faptă; știind cînd să năvălească și cînd să se retragă la timp, meșter în a întinde curse, viteaz în luptă, știind a se folosi cu dibăcie de o victorie și a scăpa cu bine dintr-o înfringere, pentru care lucruri, el a fost mult timp pentru romani un potrivnic de temut”. Șase ani i-au trebuit lui Traian ca să-și binemerite titlul de Dacicus. În cele două crîncene războaie din anii 101-102 și 105-106 e.n., armatele Cetății eterne, în frunte cu însuși imperatorul, au trebuit să înfrunte dirzenia fără seamăn a purtătorilor de săbii curbe și scuturi rotunde, să se supună condițiilor de campanie impuse de apărători care pustiau totul în calea cuceritorului, ascundeau în păduri greu accesibile bătrînii, femeile, copiii, vitele și avuții cel mai de preț, transformau în scrum așezările, blocau drumurile cu copaci tăiați, obligau legiunile să pătrundă în capcanele întinse cu măiestrie. Pas cu pas și cu mare primejdie au pus romanii stăpînire pe fiecare măgură, pe fiecare munte, pe fiecare întăritură, pentru a se apropia de centrul puterii dacice. Apărarea de o sublimă jertfă de sine a Sarmizegetusei rămîne o pildă pururi vie a setei de libertate, după cum sfîrșitul aureolat de tragismul antic al lui Decebal, care a preferat să-și ia singur viața decît să decoreze carul triumfal al lui Traian, rămîne, de asemenea, o pildă nemuritoare a onoarei și demnității.

FRANTA 1940:

DIN CULISELE UNOR EVENIMENTE DRAMATICE (II)

ANDRÉ MAUROS

În rindurile care urmează, publicăm în continuare fragmentele cele mai semnificative din serialul de articole ale scriitorului André Maurois, traduse în românește de cunoscutul militant al mișcării muncitorești din România, Mihail Gh. Bujor * și înmănunchate într-un volum intitulat De ce a pierdut Franța războiul. Lucrarea, după cum se arată în cuvîntul introductiv, n-a putut apare în 1941 datorită cenzurii fascisto-antonesciene. Articolele lui Maurois analizează cu probitate și curaj, de pe poziția scriitorului-cetățean, unele dintre cauzele cele mai importante care au dus Franța la catastrofa militară din iunie 1940. În fragmentele publicate în numărul precedent al revistei, autorul descria slăbiciunea fortificațiilor de la granița cu Belgia, ca urmare a concepției greșite a conducerii armatei franceze, care respingea ideea unui atac german prin această țară. Armata

* Vezi Magazin istoric, nr. 2/1973.

ducea lipsă de armament adecvat războiului modern : avioane, tancuri, tunuri antitanc și antiaeriene etc. Industria de război franceză — greșit orientată — lucra într-un ritm foarte lent, neputând face față necesităților unui război modern. La acestea se adăugau contradicțiile dintre oamenii politici chemați să conducă destinele Franței — Paul Reynaud și Edouard Daladier — ca și divergențele de strategie și tactică militară dintre Reynaud și generalul Gamelin, comandantul armatei franceze pînă în mai 1940.

În paginile pe care le publicăm în acest număr, Maurois evocă, în continuare, evenimentele care au avut loc din aprilie pînă în iunie 1940, cînd Franța a capitulat.

I.D.

A doua zi am fost primit de Reynaud. Plimbîndu-se în sus și în jos prin biroul său de la Quai d'Orsay, cu mîinile în buzunar, mi-a dezbătut, rece și în culori care m-au înspăimîntat, situația găsită la venirea sa la guvern.

— Tancurile — mi-a spus el — existau numai pe hîrtie. Dezordinea era așa de mare, încît tunurile și mitralierele, de care armata avea extremă nevoie, rămîneau neutilizate, în depozite. Germanii aveau 200 divizii, ba poate 240, iar noi abia aveau 100. Daladier, cu pasivitatea sa, a făcut imposibilă guvernarea.

— Cu toate acestea — am spus eu — Daladier este desigur un om care își iubeste țara. Ne vorbește de ea cu atîta căldură la radio, într-un mod care merge de-a dreptul la inimă...

— Da — a zis Reynaud — cred că dorește victoria Franței, dar dorește și mai mult înfrîngerea mea.

Această înfricoșătoare apreciere, rostită cu toată seriozitatea, dar probabil nedreaptă, dezvăluia întreaga adîncime a prăpastiei care-i despărțea pe acești doi oameni.

L-am revăzut pe Paul Reynaud la 6 mai și l-am găsit deprimat și nervos. Pe masa de lucru se aflau trei aparate telefonice. Primul era legat cu ministerul, al doilea cu lumea exterioară, al treilea cu apartamentul unei anume doamne P. Acest din urmă aparat suna necontenit. De fiecare dată Reynaud ridica receptorul, asculta cîteva secunde și răspundea, pe un ton iritat :

— Da... da, natural... Firește... Vă rog, însă, lăsați-mă să lucrez...

În cele din urmă, n-a mai răspuns.

Expediția norvegiană a sîrșit rău. Pentru prima oară s-a vădit zdrobitoarea superioritate a materialului de război aflat la dispoziția armatei germane. Entuziasmul celor mai aprinși optimiști s-a stins.

Reynaud a aruncat asupra adversarilor săi răspunderea lipsei de pregătire care a dus la catastrofa.

— Mi-au ascuns lucruri importante — mi-a povestit el ; înainte de toate o scrisoare a amiralului Darlan, care descria greutățile operației și care, probabil, că m-ar fi oprit de a o efectua. Voi vorbi astăzi la amiază în Senat și voi spune tot adevărul...

În perioada aceea, lupta dintre Daladier și Reynaud era așa de vehementă,

încît președintele Lebrun a trebuit să intervină ca să-i împace [...]

La 10 mai, la orele nouă dimineața, voiam tocmai să mă duc la țară, ca să-mi petrec o permisie. La ora 8 și jumătate am deschis însă aparatul de radio și am aflat știrea invadării Olandei și Belgiei [de către naziști]. Marea ofensivă începuse.

Știrea pătrunderii germanilor pînă aproape de Sedan a fost pentru locuitorii Parisului o lovitură groznică și cu desăvîrșire neașteptată. Ei erau pregătiți, suflătește, la nevoie, pentru eventualitatea unei retrageri ; din 1914 aveau o experiență suficientă în această privință. Dar credeau că înaintarea inamicului va fi grabnic stăvilită. La 17 mai, generalul Gamelin a comunicat guvernului că o coloană germană motorizată înainta spre Laon și că nu putea garanta siguranța Parisului mai mult decît pentru noaptea următoare. În ziua aceea, ministerele au fost cuprinse de panică.

A doua zi dimineața, parizienii au aflat însă că germanii se îndreptau spre mare și că Parisul putea să răsuflă ușurat, cel puțin cîteva zile. Atunci Reynaud, căruia greutatea situației îi dăduse curaj, s-a hotărît pentru lovitura pe care o amînase atît de mult. Ca să se descotorosească de generalul Gamelin, căruia îi imputa înfrîngerile suferite, și care era mereu apărat de Daladier a preluat el însuși Ministerul de Război, dînd lui Daladier portofoliul Afacerilor Externe. Cîinele avea însă să devină comandant suprem ? De mult timp, Reynaud se gîndea la generalul Georges. Dar, din toate posibilitățile, aceasta din urmă ar fi fost cea mai penibilă pentru Gamelin. Între acești doi oameni exista o rivalitate tot atît de acută ca și aceea dintre Reynaud și Daladier.

— Sînt atît de ocupați să se războiască între ei, încît nu mai au timp să conducă și războiul contra germanilor, spusesse într-o zi, despre ei, un general francez.

O altă posibilitate era oferită de generalul Nogues, care reputase succese în diferite campanii din trecut. Printre generalii mai tineri, Huntziger și Giraud își aveau partizanii lor. Huntziger trecea drept un om de o mare inteligență și armata sa opusese o rezistență înverșunată atacului. Giraud era un șef strălucit, dar inspira teamă celor fricoși, tocmai prin temeritatea sa. Reynaud s-a decis pentru generalul

Weygand, comandantul din Orient, și i-a ordonat să vină repede la Paris. Weygand fusese în 1918 brațul drept al lui Foch, cînd acesta din urmă luase în mină sorții unei bătălii pierdute pe jumătate și o prefăcuse în victorie. Era natural să se recurgă la experiența sa.

În același timp, Reynaud a oferit vicepreședinția consiliului de miniștri marelui Pétain.

Nenorocita luptă dintre Reynaud și Daladier s-a terminat în sfîrșit prin completa înlăturare a lui Daladier [...]

Culmea stupidității...

Poziția generală a trupelor aliaților nu corespundea deloc exigențelor noului conducător al războiului — așa cum aceasta fusese demonstrată de germani în campania din Polonia — și nu corespundea nici exigențelor neștrămutate ale oricărui război. Necesitatea de a acoperi o graniță foarte lungă a determinat comandamentul armatei să formeze un fel de panglică ce mergea de la Dunkerque și pînă la Menton. Înșiruirea liniară a trupelor era ca o amintire a războiului din 1914. O astfel de înșiruire a putut să fie atunci menținută mult timp, pentru că inamicul nu avea mijloace îndestulătoare spre a rupe liniile noastre. Dar modalitatea aceasta a fost considerată de toți comandanții militari din istorie ca extrem de periculoasă. Ei au recomandat, în unanimitate, o dispunere în adîncime și, înainte de toate, formarea unei mase mobile de rezervă care, în caz de înaintare a inamicului dincolo de prima linie, să fie capabilă să dezlănțuie un contraatac sau să închidă breșele.

Efectivele noastre erau atît de neîndestulătoare, încît noi nu dispuneam în 1940 de nici o rezervă mobilă. Trupele noastre cele mai bune se găseau de-a lungul frontierelor. Dacă inamicul ar fi străpuns această linie, nu ar mai fi dat dincolo de ea aproape de nici o altă piedică serioasă. Firește că ar fi avut de trecut prin numeroase localități; dar cine le-ar fi apărut? Ideea că ceea ce se va produce va fi un atac frontal, fiind efectuat foarte lent, cu o înaintare de cel mult cîțiva ki-

lometri pe zi, ca în 1914, — avantajele acestei înaintări ușor de spulberat pe un nou front — era așa de adînc înrădăcinată în mintea tuturor, că nimeni nu se gîndea să facă ceva pentru apărarea unor localități ca Douai și Vervins, Abbeville și Amiens. Coloneii și generalii care comandau trupele din aceste localități, atît de apropiate de front, erau niște domni bătrîni, foarte curtenitori, care de mult părăsiseră serviciul activ și care, la izbucnirea războiului, au fost rechemati în serviciu ca să ocupe acele posturi care erau considerate în armată ca sinecure administrative.

Acești onorabili birocrați, care aproape că se înăbușeau sub muniți întregi de documente, nu se gîndiseră niciodată la ceea ce ar fi avut de făcut dacă în fața porților orașelor lor ar fi apărut tancuri sau motocicliști inamici cu mitraliere. Situația aceasta era cu atît mai gravă, cu cît localitățile din spatele frontului și căile ferate ce le legau pe unele de altele reprezentau și liniile de legătură ale armatelor noastre. Armata britanică putea fi transportată la Abbeville pe calea ferată Amiens-Arras-Douai-Lille, sau chiar, la caz de nevoie, pe linia de la Boulogne la Abbeville. Dar dacă liniile acestea ar fi fost întrerupte, armata ar fi fost complet tăiată de baza ei. Rezervele ei de hrană, de arme și muniții se găseau la Le Havre, la Chartres și la Nantes, depozitele lor înaintate se aflau în regiunea Abbeville, St. Paul și Arras. Ce s-ar fi întîmplat dacă inamicul ar fi străpuns prima linie și ar fi întrerupt liniile de comunicație între armată și aceste depozite? Evident că, în cazul acesta, după puține zile trupele nu ar mai fi avut nici hrană și nici muniții.

Dar ce a întreprins comandamentul militar ca să facă față acestei grave primejdii? Ce măsuri a luat ca să reziste nu unui atac frontal, ci lateral? Absolut niciuna.

Chiar dacă intenționat s-ar fi hotărît să se aperse cauza aliaților numai pe linia frontului, trebuia cel puțin ca linia aceasta să reziste cu orice preț. Ea nu era, la drept vorbind, prea puternică, dar oricum exista realmente. În martie și aprilie, mașini -terasiere mari, aduse din An-

Albert Lebrun — președintele Franței (1932-1940)

Generalul Henri Giraud — comandant al Armatei 7 și apoi 9 (1939-1940)

Lordul Gort — comandantul corpului expediționar englez debarcat în Franța în septembrie 1939

Amiralul François Darlan — comandantul flotei maritime militare franceze (1936-1940)

glia, săpaseră pe frontul britanic gropi contra tancurilor cu mult mai bune decât acelea a căror insuficiență mă îngrijorase mult în octombrie. Dar, culmea stupidității omeniești păru atinsă atunci când, după ce s-au construit timp de opt luni mici forturi, la cel dinții asalt al inamicului toate întăriturile acestea, lucrate cu atâtea eforturi, au fost părăsite, spre a se lupta în cîmp deschis, unde soldații au fost expuși tuturor primejdiilor bătăliel.

— Cel dinții care se va încumeta în războiul acesta să iasă din vizuina sa, se va expune la mari pericole.

Iată ceea ce fi auzisem eu însumi spunînd într-o zi pe generalul Gamelin*. Probabil, deci, că „ieșirea” aceasta fatală nu corespundea dorințelor sale, căci i-a fost impusă mai degrabă de considerații de ordin politic. În orice caz, ea a fost pregătită de mult timp. De multe luni observasem cum studiau statele noastre majore în toate amănuntele „înaintarea în Belgia” și cum își pregătiseră cu atenție planurile de marș ca să cîștige cîteva minute în ziua cînd regele Belgiei ne-ar fi cerut ajutor. Se calculase că rezistența armatei belgiene ne-ar fi dat timp să ocupăm o linie de la Anvers și pînă la Namur. Generalul Giraud trebuia să înainteze imediat pînă la Breda.

Germanii știau exact care vor fi mișcările noastre în eventualitatea unei invazii în Belgia, pentru că noi am avut amabilitatea de a face în fața ochilor lor o „probă generală”! Lucrurile s-au desfășurat în chipul următor. Într-o zi, un avion german a aterizat în Belgia. Echipajul său era alcătuit din ofițeri de stat major, care purtau asupra lor un plan general de invazie a Belgiei de către germani, la o dată bine determinată. Ofițerii s-au prefăcut că încearcă să distrugă documentele, dar au avut grijă să nu reușească. Noi am fost imediat informați de conținutul acestor documente. Armata britanică** a primit ordinul de a fi gata

* Autorul se referă la o discuție avută cu Gamelin, înaintea ca el să fi fost înlocuit în mai 1940 de la comanda armatei franceze.

** Este vorba de corpul expediționar englez debarcat în nordul Franței în septembrie 1939, și care a luptat alături de armatele franceze pînă la 4 iunie 1940.

Generalul Charles Nogues — comandant șef (1939) al armatelor franceze din Africa de Nord

Generalul Maxime Weygand — comandant șef al armatei franceze (mai 1940)

după planul nr. 3, apoi nr. 2, și în fine, după nr. 1, ceea ce însemna că fiecare grupare trebuia să fie pregătită spre a începe înaintarea în două ore. Apoi s-au executat impunătoare mișcări de trupe, toate rezervele au fost trimise pe front și germanii au observat cu ajutorul avioanelor lor de recunoaștere toate mișcările acestea și au luat notă de ele cu atenție, încredințându-se, probabil, de succesul unui truc de război atât de vechi și atât de grosolan.

Firește că în ziua „fixată”, nu s-a produs nici o invazie. Belgienii nu au făcut nici un apel, diviziile noastre s-au reîntors la pozițiile lor de plecare, ceea ce ne-a costat enorme cantități de carburanți. Generalul Farlane, șeful serviciului de informații, care cunoștea cu exactitate situația armatei germane, singurul englez care judecase în mod pesimist începutul campaniei, a rămas totuși convins că germanii vor întreprinde o ofensivă contra Țărilor de Jos.

— Cele 110 divizii germane se găseau tot la Aachen — a spus el — și nu degeaba sînt concentrate acolo [...]

„Mai puține flori și mai multe fapte“

La 11 mai am trecut frontiera belgiană, împreună cu coloanele britanice. În înfrîntătoarele orașele străvechi și în satele bine îngrijite, femeile stăteau înaintea porții casei lor, cu buchete de flori în brațe, pe care le ofereau soldaților. Un corospondent englez de război, care a descris în cuvinte pline de lirism această intrare cu adevărat triumfală, a fost readus la realitate de o telegramă a redacției sale:

„Rugăm mai puține flori și mai multe fapte“.

I-a fost ușor să dea urmare acestor indicații. Într-adevăr, chiar de a doua zi, florile dispărură. Faptele începură să vorbească cu brutalitate.

În satele Belgiei, femeile mai stăteau în fața caselor, dar scrutau înfricoșate orizontul. Aviatorii germani pricinuiseră pînă atunci, e drept, puține pagube. În-

Mareșalul Philippe Pétain — șeful guvernului francez care a încheiat în iunie 1940 armistițiul cu Germania hitleristă

André Maurois, scriitor, membru al Academiei franceze

La 13 mai, după forțarea Meusei...

tr-un sat erau distruse vreo două căsuțe. În altă parte, germanii au ținut un pasaj de nivel și au lovit ghereta unui can-tonier. În câmp deschis, se vedeau unele edificii în flăcări, printre care o mănăstire cu biserica ei. Toate acestea nu mi-au făcut aproape nici o impresie. Dar nu aveam dreptate. Scopul urmărit de ase-menea bombardamente era să terorizeze populația civilă și acest scop a fost pe deplin atins. Mai târziu, am constatat că, în fiecare sat, un membru al „coloanei a cincea” belgian sau chiar german, avea sarcina, să spună oamenilor, îndată după căderea primelor bombe:

— Fugiți numaidecât — cât mai aveți timp. Aproape tot satul va fi nimicit și după aviatori sosește îndată Gestapoul. Știți, doar, cum au fost tratați polonezii.

Populația se încredea în oamenii aceștia. Sate întregi, cuprinse de o panică sălbatică, au plecat, împreună cu primarul, cu funcționarii comunali și cu preo-tul. În scurt timp, drumurile au fost pline cu refugiați. Era o priveliște stranie. Întîi veneau automobilele celor înstăriți, con-duse de șoferi în uniforme elegante, apoi acelea ale păturii mijlocii, ai căror pro-prietari se găseau personal la volan, apoi carele mari, trase de cai, care transpor-tau familii întregi și, în sfârșit, întregi de-a-tașamente, batalioane, adevărate cohorte de bicicliști.

Nimic nu-i mai molipsitor ca fuga. Va-lul format astfel în satele belgiene vecine

cu granița franceză, ajuns într-o nouă lo-calitate, o străbătea în iureș, tirînd cu sine și populația din localitatea respec-tivă. Coloanele noastre motorizate, care la început s-au pus în mișcare într-o or-dine destul de bună, se izbeau acum pre-tutindenți de aceste talazuri alcătuite din trupuri omenești. Războiul din 1914 nu a cunoscut niciodată o învălmășeală de acest fel, nici măcar cu prilejul ruperii frontului de la Amiens. De ce? Pentru că de data aceasta spaima era mult mai mare decît atunci; pentru că toți, chiar și cei care erau sincer atașați țării lor, erau sub impresia istorisirii unor fapte înfricoșătoare, de bună seamă difuzate cu abilitate; pentru că toți voiau să scape de o primejdie teribilă și misterioasă; pentru că radioul răspîndise știri alar-mante în rîndul populației rurale, acea populație la care în 1914 știrile nu prea ajungeau, ceea ce o făcea să rămînă li-niștită; pentru că superioritatea numerică a armei aeriene germane era atît de mare, încît nefericirii aceștia aveau impresia că nu sînt cu nimic apărați [...]

Tancurile naziste și săgețile liliputanilor

Mă găseam pe lîngă Statul Major Bri-tanic, cînd acesta a fost înștiințat de ca-

tastrofa de la Sedan*, de străpungerea efectuată de germani și de înfrângerea armatei lui Corap. Timp de două zile, camarazii mei englezi mi-au ascuns aceste evenimente, poate din delicatețe, dar și din timiditate. Comunicatele militare oficiale erau, ca de obicei, rezervate și prea puțin clare, dar am băgat repede de seamă că mi se ascundea ceva. Când apăream, cunoștinții mei întrerupeau conversația. Se dădeau ordine de retragere. În cele din urmă, englezii mi-au spus ceea ce știau.

Străpungerea a fost fulgerătoare și a reușit pe deplin. Acesta a fost rezultatul surprizei, al terorii și al acțiunii calculate asupra maselor de oameni. Mii de tancuri — prevăzute cu aruncătoare de flăcări — și avioane ce urlau fără încetare, fuseseră aruncate împotriva armatei lui Corap. În fața acestei amenințări, pentru care nu erau deloc pregătiți, chiar și cei mai bravi n-au mai știut cum să se apere. Totuși, dacă am fi avut tunuri corespunzătoare pentru a ne opune tancurilor, s-ar fi încercat o rezistență. E ușor de închipuit ce

tancuri germane. Fabricile naziste făcuseră blindaje de o grosime de neînchipuit până atunci: noile tancuri nu erau deranjate de proiectilele noastre nici măcar atât cât li supărau pe Gulliver săgețile liliputanilor.

Artiștii noștri stabiliseră la ump că tunurile noastre cu calibru de 75 mm puteau fi utilizate, la nevoie, și pentru apărarea contra tancurilor, dar acesta a fost un expedient ocazional, și nu putea constitui baza unei apărări organizate.

În momentul acela toți ne întrebam: cum au putut germanii să înainteze dincolo de Meusa. Podurile nu fuseseră oare aruncate în aer? În armata engleză se zvonea că oamenii însărcinați cu aruncarea în aer a podurilor ar fi fost uciși de parașutiști sau de spioni, și că, pe lângă aceasta, explozibilele de care dispuseseră ar fi fost cu totul insuficiente. În plus, înaintarea unităților motorizate germane în Ardeni a fost atât de mult ușurată de „coloana a cincea”, încât rapiditatea sa a întrecut cu mult toate prevederile, iar armata Corap a fost luată cu totul prin surprindere [...]

La Amiens, drumul meu s-a despărțit de al camarazilor englezi. Am fost prinși într-un șuvoi furios de fugari. Unicul tren care mai avea să plece spre Paris era teribil de aglomerat.

Când am sosit, mort de oboseală, în gară, unicul meu gând a fost să pot vorbi cât mai curând cu autoritățile, care ar fi putut valorifica ceea ce camarazii noștri și eu însumi văzusem în cursul călătoriei noastre. Consideram că unele măsuri, relativ ușor de aplicat, mai puteau încă împiedica în mod serios inamicul de a relua cu succes același tip de operații. Am redactat imediat un memoriu destinat lui Paul Reynaud, căruia îi atrăgeam atenția asupra necesității de a înlocui pe comandanții, mulți prea bătrâni, care se găseau prin satele din spatele frontului, cu oameni mai tineri, care ar fi putut da dovadă de mai multă hotărâre în defensivă; îi atrăgeam atenția asupra necesității de a interzice populației civile retragerea în masă și, în sfârșit, sugeram mijloace de apărare a localităților contra bombelor incendiare ca și altor asemenea chestiuni.

La Ministerul de Război, secretarul lui Reynaud, dl. Roland de Margerie m-a primit cu aceste cuvinte:

— Așteptați un moment, vă voi da prilejul să vorbiți personal cu șeful.

Într-adevăr, după o clipă, am fost introdus în biroul președintelui de consiliu, căruia i-am înmănat memoriul meu. Dar l-am găsit așa de zdruncinat de toate plîngerile, care îi veneau din toate părțile, că nu mi-am făcut nici o iluzie în privința modestelor mele sugestii. Reynaud dădea impresia unui luptător care mai căuta să se țină curajos pe picioare, dar care se clatină și constituie neîndoiește o țintă ușoară pentru, lovitura decisivă. Am ră-

...germanii atacă primele cazemate

spaimă îi va fi cuprins pe soldați când au văzut că proiectilele lor nu reușeau să găurească blindajul celor mai puternice

* În zilele de 13-14 mai 1940, armata germană a rupt frontul francez la Sedan.

mas cu el doar un minut, dar înainte de a pleca, l-am întrebat :

— Vedeți vreun motiv de speranță ?

— Cît timp bolnavul nu a murit — mi-a răspuns el — medicul zice întotdeauna ru-delor că mai sînt speranțe.

Era în picioare în fața biroului său, cu capul plecat, cu minile în buzunar. De atunci, nu l-am mai văzut.

Un trup fără cap

A doua zi m-am prezentat superiorilor mei militari, care erau mai puțin pesimiști. Ei aduceau mari elogii trupelor de pe Somme și Aisne. Mi-au povestit cum generalul Weygand a hotărît să nu formeze o linie neîntreruptă, ci, la nevoie, să lase tancurile germane să treacă printre pozițiile ocupate de trupele numeroase, care trebuiau apoi să bazeze drumul infanteriei și artileriei inamice. Din nefericire, noi pierdusem în nord cele mai bune divizii, iar noua linie de luptă era și mai slabă decît cea de la 10 mai.

La 3 iunie, Parisul a fost bombardat de 240 avioane germane.

Cînd am ajuns acasă, copiii mei mi-au povestit că au văzut avioanele zburînd la mare înălțime, ca un roi de albine care străluceau în soare. Parisul nu părea intimidat de acest bombardament. În vremea aceea, ajunsese la concluzia că amenințarea germană nu era așa de acută cum credeau cei mai mulți. În zilele următoare, s-a anunțat că germanii au început noi atacuri pe toate fronturile de pe Somme și Aisne. Deoarece generalul Gort și statul său major nu mai erau în Franța, am cerut să trec la **Royal Air Force**. Cerearea mea a fost aprobată [...]

Comandamentul trupelor de avangardă era atunci la Troyes. Am fost primit de comandant, vice-amiralul de aviație Playfair. Cînd cunoști mai mulți ofițeri superiori din **Royal Air Force**, te mișcă ciudata asemănare, greu de descris, pe care o au între ei : fețe regulate, cu ochi azurii ; chiar și sub părul cărunt păstrează o înfățișare tinerească ; o imbinare de cordialitate și hotărîre, o disciplină amabilă dar severă, sînt trăsături caracteristice ale tuturor aviatorilor.

În împrejurimile orașului Troyes am văzut două impunătoare escadrile de **HURRICANE** și cîțiva tineri de nouăsprezece ani cu părul blond și ochi albaștri, fiecare avînd la activ peste 10 victorii aeriene ; dar ceea ce m-a izbit și mai mult a fost numărul restrîns de aparate. Englezii nu aveau în Franța, cel puțin în regiunea pe care am vizitat-o, decît puține escadrile. Cînd m-am înapoiat la Paris, am aflat de un comunicat ce vestea sosirea coloanelor motorizate germane la Forges-les-Eaux și la porțile Rouenului ; am ra-

portat superiorului meu impresiile mele și am adăugat :

— Sînt convins că englezii au încă multe avioane de luptă în Anglia, trebuie să-i facem să ni le cedeze. În acest moment se hotărîște soarta lor, ca și a noastră.

— Trebuie să vă duceți la Londra — mi-a răspuns el — și să lansați un fel de S.O.S. prin radio către populația engleză ; evident că opinia publică din Anglia nu-și dă încă seama de caracterul disperat al situației.

— Mă duc bucuros, domnule colonel, dar trebuie să am un ordin.

— Mă voi înțelege în această privință cu Cartierul General.

S-a hotărît să plec la 10 iunie la Londra, cu un aparat militar. Știrile deveneau tot mai rele. Tancuri germane ajunseseră pînă la porțile Parisului. Guvernul continua să dea asigurări că va apăra Capitala, dar cînd duminică, 9 iunie, am trecut prin Piața Concordiei, am văzut marinari în fața Ministerului Marinei în-cîrcînd în autocare enorme pachete de documente.

La 10 iunie, ora 7 dimineața, Roland de Margerie mi-a telefonat să-mi trimit soția în sudul Franței.

— Guvernul pleacă ?

— Chiar azi.

— Dar Parisul va fi apărat ?

— Nu.

În acel moment am înțeles că totul se sfîrșise. După căderea Capitalei, Franța devenea un trup fără cap. Războiul era pierdut.

Amintirea războiului de o sută de ani...

De la izbucnirea războiului, în septembrie 1939, propaganda germană și-a propus să rupă Franța de Anglia. Timp de opt luni a urmărit cu stăruință și abilitate acest scop. În fiecare zi, împunea capetele francezilor că au fost tîrșiți în război de englezi, că englezii înșiși nu au luat parte la lupte și că, pe deasupra, nu au luptat niciodată, că englezii furnizau numai armele, pe cînd francezii trebuiau să dea carnea de tun. Propaganda germană răspindea caricaturi, care reprezentau un soldat englez împingînd pe un soldat francez într-o baie de sînge ; altele reprezentau ofițeri englezi care petreceau la Paris cu fete pe jumătate goale, în timp ce un soldat francez făcea de gardă pe linia Maginot. În iunie 1940 această propagandă obținuse astfel de rezultate încît cele două popoare nu numai că erau dezbinat dar și nutreau reciproc sentimente ostile. De ce ?

Înainte de toate, pentru că insistenta propagandă nazistă era intrucitivă favori-

zată în cugetul multor francezi, de vechi și puternice prejudecăți: mai înainte decît Germania și de mai mult timp decît Germania, Anglia fusese inamicul tradițional al francezilor. Popoarele au o memorie teribil de fidelă. În multe ținuturi franceze, cînd eu asiguram pe oameni de prietenia englezilor, mă izbeam de amintirea nedeslușită, dar întotdeauna vie și amară, a războiului de o sută de ani, din evul mediu. Nefindois că din 1914 și pînă în 1918, Anglia luptase cu lealitate alături de noi și că un milion de englezi zăceau în cimitirele Franței de Nord; dar după război se iviseră noi neînțelegeri. Anglia se temea ca Franța să nu devină prea puternică, și pentru acest motiv a favorizat cu multă imprudență reînarmarea Germaniei.

— Noi, englezii — mi-a spus într-o zi, prin 1930, ambasadorul britanic în Franța — am săvîrșit după război două greșeli: am crezut că francezii, cîștigînd războiul, au devenit pe neașteptate germani, și apoi am crezut că germanii au devenit printr-o transformare nefirească, englezi.

Dar, cu toate prejudecățile și șovăielile, în aprilie 1940 propaganda germană era departe de a-și fi atins scopul. În Franța erau desigur mulți anglofobi; unii din ei făceau de-a dreptul o profesie de credință din anglofobia lor. Relațiile dintre statele majore ale celor două armate erau bune, chiar mai bune decît în războiul mondial*. Cele două amiralități nu își ascundeau nimic. Englezii puneau la dispoziția noastră ultimele lor descoperiri, iar noi le permiteam să ia cunoștință de toate documentele noastre. Fraternitatea dintre trupele celor două țări nu era un lucru simplu. Limba însăși constituia un obstacol. Dar cînd se prezenta un prilej, soldații își arătau unul altuia amicitia în modul cel mai cordial. O anglofobie pronunțată se întîlnea mai degrabă în clasele conducătoare decît în popor.

Curaj dar și învinuiri reciproce

În ochii multor francezi, marinarii englezi și R.A.F. salvau prestigiul militar al Angliei. Episoadele cu GRAF VON SPEE** și cu ALTMARK*** ca și bătălia de la Narvik**** au făcut o profundă impresie. R.A.F. era foarte populară în Franța. La începutul războiului, cînd Franța nu avea decît foarte puține avioane, aparatele engleze au adus o oarecare asigurare soldaților noștri. Ei obser-

vau cu o vie satisfacție ridicîndu-se un HURRICANE, repezîndu-se contra unui HEINKEL sau unui DORNIER și incendînd și doborînd cu o singură salvă a celor opt mitraliere aflate la bord un aparat inamic. Avioanele engleze de tip vechi, și mai tîrziu tipurile mai recente, erau mult admirate de către experții francezi. Iar piloții erau vrednici de aparatele lor. Era o adevărată plăcere să-i vezi, în uniforme lor cenușii-azurii, pe acești tineri și entuziaști sportivi. Ei erau cel puțin tot atît de modeste pe cît erau de curajoși.

— E greu să dobori un bombardier german?, am întrebat într-o zi pe un tinerel de nouăsprezece ani, care lichidase cîteva aparate germane.

— Greu? Nu, nu e greu, îmi răspunse el. Ajunge să urmezi întocmai instrucțiunile ce ți se dau la școala de zbor. Am fost învățați că trebuie să urmărim aparatul inamic pînă la o distanță relativ redusă, fără să-ți pese de focul armelor sale, și apoi să îl ochești precis, orientîndu-te după punctul din centrul cerculețului roșu. Apeși pe clapa care comandă cele opt mitraliere și aparatul german trebuie să cadă. Eu am îndeplinit pur și simplu aceste instrucțiuni; credeți-mă, nu e greu...

Dacă avioanele și echipajele erau perfecte, organizarea R.A.F.ului era în schimb prea complicată. Generalul Gort avea la dispoziția sa, în Nord, un anumit număr de aparate, desemnate sub numele de **Component Air Force**. În Champagne, se afla un alt grup, **Advanced Striking Force**, alcătuit în primul rînd din aparate de bombardament. În sfîrșit, existau numeroase aparate în Anglia, destinate apărării fabricilor și localităților țării. Escadrițele staționate în Anglia, puteau fi numai rareori folosite în Franța. Ele au intervenit în bătălia de la Dunkerque, pentru că această bătălie se desfășura în vecinătatea coastei engleze. Într-o jumătate de oră, puteau zbura de la aeroporturile lor pînă deasupra zonei de luptă, unde participau cu folos la bătălie încă o jumătate de oră; le rămînea destulă benzină pentru un alt zbor de jumătate de oră, care le reducea la bazele lor de plecare. Dar cu cît luptele se mutau mai spre sud, cu atît devenea mai dificilă această manevră.

Bătălia din Flandra a stîrnit, ca orice înfrîngere într-un război de coaliție, învinuiri reciproce. Curajul luptătorilor n-a lipsit. Multe unități ale armatei britanice ca și ale armatei franceze au luptat într-un chip de-a dreptul minunat, dar trebuia să se găsească o explicație a înfrîngerii.

— Eram înconjuțați, explicau englezii, și am pierdut armele și întăririle noastre în urma unei erori strategice pe care nu am comis-o noi.

* Primul război mondial.

** Cuirasat german atacat de flota engleză și obligat să se sabordeze (17 dec. 1939).

*** Vas auxiliar german atacat de flota engleză în apele norvegiene în februarie 1940.

**** Bătălie între forțele navale engleze și germane, (aprilie 1940) și soldată cu victoria englezilor.

— E fără îndoială adevărat, răspundea francezii, că s-au făcut greșeli, dar prima greșală gravă cu urmări, a fost aceea că nu am avut destui oameni la dispoziția noastră, și o mare parte a răspunderii pentru acest fapt recade asupra noastră [...]

Să facem imposibilul!

Din vecinătatea Versaillesului, am zburat cu un aparat militar peste Canalul Mânecii. De la aeroportul Hendon m-am îndreptat direct spre misiunea franceză, care mi-a dat un însoțitor la Ministerul Informațiilor din Marea Britanie. Acolo am întâlnit o serie întreagă de vechi cunoscuți, pe ministrul Duff Cooper, pe secretarul său parlamentar, Harold Nicholson, și pe mulți alții. Am sosit tocmai în momentul în care se deschidea conferința de presă zilnică. Charles Peake, un funcționar al Foreign Officeului, care prezida, m-a prezentat celor de față și a zis:

— Deoarece trebuie să expunem actuala situație a Franței, aveți aici cel mai bun prilej ce vi se poate oferi. Vorbiți întregii presei engleze.

Nu știam ce să spun, nu eram pregătit și, în împrejurări obișnuite, mi-e absolut imposibil să improvizez în limba engleză. În ziua aceea eram însă așa de zguduit de calamitatea ce se abătuse asupra Franței, ca și de viitorul sumbru către care ne îndreptam, încât cuvintele mi s-au îmbulzit aproape mecanic în gură. Când am isprăvit de vorbit, cei trei sute de ziaristi care se găseau în sală s-au ridicat spre marea mea surpriză și m-au aplaudat îndelung. Cred că nimeni înaintea mea nu le spusese cu atât sinceritate cât de teribilă era situația Franței, cât de absolut necesar era un ajutor imediat și cât de imposibil era pentru noi să continuăm lupta dacă Anglia nu ne putea trimite întăriri.

Nicholson și Peake m-au însoțit apoi la Duff Cooper. S-a hotărât să repet la radio tot ce spusese reprezentanților presei. Chiar în seara aceea, **British Broadcasting Company** trebuia să-mi pună la dispoziție „cea mai bună oră”, ceea ce însemna că aveam să vorbesc îndată după cel din urmă buletin de informații de noapte. Am redactat în cea mai mare grabă un mesaj, care se termina cu următoarele cuvinte:

„Nu în anul 1941, nu în toamna ce se apropie, nici chiar în luna următoare nu trebuie să ne vină prietenii noștri în ajutor: trebuie să acționeze imediat. Noi știm că armata engleză și **R.A.F.** au luptat minunat, știm că au făcut tot ceea ce se putea face. Acum a sosit momentul când trebuie să facem imposibilul.

Noi avem toată încrederea în aliații noștri britanici. Știm că ei sînt gata să

arunce în luptă tot ceea ce pot. Vă rugăm să țineți seama de importanța factorului timp. Aduceți-vă aminte de ceea ce voi numi spiritul de la Dunkerque. Înainte de Dunkerque, părea cu neputință să se evacueze în câteva zile dintr-un port aproape distrus mai mult de 30 000 oameni. Cîtiva optimiști mai îndrăzneți vorbeau de 50 000. Dar în realitate au fost salvați 350 000. Cum s-a putut? Nimeni n-o știe mai bine decât voi, care ați săvîrșit această acțiune... Dar dacă păstrați mereu viu spiritul de la Dunkerque, puteți învinge și în bătălia care se dezlănțuie acum furioasă, puteți câștiga războiul... Prin Dunkerque ați dat o misiune precisă și ultimei nave. Dați acum o misiune și ultimului avion, ultimului om, ultimului tun. Împreună, să cerem Americii, care acum e gata să ne ajute, să construiască, într-o lună sau două luni, ceea ce în condiții normale se construiește în ani. E imposibil să echipezi, să instruiști și să expediezi. În puține săptămîni, o mare armată, susțin toți experții noștri. Și au dreptate. E imposibil. Dar trebuie să se înfăptuiască și se va înfăptui.”

B.B.C.-ul m-a invitat să repet încă odată mesajul meu la radio, la ora 2 noaptea, de data aceasta însă în limba franceză pentru provincia canadiană a Quebecului, și să pronunț în ziua următoare un alt discurs, pentru elevii din școlile Angliei. Mă găseam într-o stare de groază obosală, dat fiind că de două nopți nu puteam dormi, dar m-am bucurat văzînd cu cîtă grabă opinia britanică răspundea

Aviația germană mitraliază populația pașnică

la apelul meu. În zilele următoare, am primit numeroase scrisori și multe vizite. Toate exprimau aceeași idee: „Vrem să ajutăm Franța. Ce putem face?”.

Aveam impresia că opinia publică engleză va cere propriului guvern măsuri energice. Dar cererile acestea nu puteau înlocui tancurile, avioanele și tunurile de care era nevoie.

— Aceste scrisori și aceste vizite — am declarat cunoșcutilor mei englezi — sînt cu adevărat mișcătoare, dar ce ne puteți da în realitate?

Înfățișarea lor a devenit serioasă, ba chiar consternată.

— Afară de divizia canadiană, mi-au declarat, care de abia a sosit, nu avem trupe corespunzător echipate pentru războiul de pe continent. Nu avem deloc materiale ca să înlocuim toate pierderile suferite în Franța. Firește că vom trimite cîteva escadrole de avioane, dar, în interesul apărării noastre comune, este absolut indispensabil ca fabricile noastre aviatice și porturile noastre să rămînă bine apărate. Dacă ați putea rezista pînă în 1941...

Am înțeles atunci că partida era pierdută și că pentru Franța nu mai era nici o speranță [...]

Prieteni rămîn aceiași

La 2 iulie, misiunea militară franceză m-a eliberat din serviciul militar. Deoarece pe de o parte nu mai existau legă-

turi între Anglia și Franța, și deoarece, pe de altă parte, urmam să țin peste puțin timp o serie de conferințe la Universitatea din Harvard, m-am hotărît să plec în America. Vaporul cu care am călătorit era unul dintre acele care transportau copii englezi în Canada. Pe puntea navei, numeroși puști se jucau la soare în jurul tunurilor care fi protejau. Cruciatorul de război REVENGE și două torpiloare ne însoțeau. Pe nava aceasta am aflat, dintr-un buletin care fusese afișat pe coridor, teribila știre a bătăliei de la Oran*.

Din toate nenorocirile care se abătuseră asupra mea, de cîteva săptămîni, aceasta mi s-a părut cea mai înfricoșătoare. Înainte de toate francez, dar de douăzeci de ani și amic al Angliei, mi s-a părut atunci că sînt fiul unor părinți divorțați. Rezemat de parapetul punții, priveam oglinda mării acoperită de spumă și impunătoarea navă de război care ne întovărășea liniștită. Tovarășii mei de călătorie englezi îmi respectau durerea și treceau pe lângă mine fără să rostească un cuvînt. Deodată, mi-am revenit în memorie cuvintele lui Desmond Mac Carthy**:

— Orice s-ar întîmpla, nu vom uita niciodată că prietenii noștri au rămas aceiași.

* La începutul lunii iulie 1940, flota engleză a atacat flota franceză care se retrăsese în nordul Africii.

** Critic literar englez, prieten al autorului.

Exodul populației franceze din fața invadatorilor

13 martie 1907 în Parlamentul român

LIBERALI ȘI CONSERVATORI ÎȘI DAU MÎNA

DAMIAN HUREZEANU

Izbucnirea marel răscăle din 1907 a găsit la putere guvernul conservator. Acesta dispunea în Parlament de o majoritate covârșitoare, grupată mai ales în jurul ministrului de Finanțe, Take Ionescu. Președinția Consiliului de Miniștri și Ministerul de Interne erau deținute de marele proprietar funciar Gheorghe Gr. Cantacuzino (Nababul), personaj politic fără personalitate, cu aer absent și placid accentuat încă de vîrsta înaintată la care se afla. După abia doi ani și cîteva luni de la venirea la putere, guvernul conservator părea obosit și uzat. Ros de fricțiuni și dezbinat, el făcea cu greu față asaltului opoziției liberale și a grupării junimiste a lui P.P. Carp.

O perorație ilară

Dezbaterile parlamentare din perioada imediat premergătoare răscălei vădeau o preocupare redusă pentru problema agrară. Legislația fiscală inițiată de conservatori avea un pronunțat caracter de clasă. Ea a însemnat noi poveri aruncate asupra țărănimii, prin introducerea taxei de cinci lei pentru

asigurarea împotriva foametei (impozit întîmpinat de țărani cu un val unanim de proteste), prin sporirea impunerii pe decalitrul de vin, prin adoptarea unei politici de flagrantă discriminare în așezarea impozitului funciar la marea și mica proprietate agrară etc. Gravitatea situației scăpa puternicilor zilei; atmosfera în care se discuta dădea impresia siguranței și securității,

semnalele de alarmă tot mai dese venite din diferite părți nu erau receptate în sensurile și la dimensiunile lor reale.

Gubernanții căutau să întrețină în opinia publică climatul artificial despre prosperitatea României, atmosferă cultivată cu zel mai ales în perioada sărbătoririi, în 1906, a jubileului de 40 ani de domnie a regelui Carol I. Totuși, discuțiile din februarie 1907 purtate în jurul proiectului de lege privitoare la regimul dearendare a moșilor statului către obștile țărănești aduceau la suprafață aspecte relevante ale relațiilor agrare și ale situației țărănimii. În cuvîntul său, deputatul liberal Sandu Răscanu recomanda adoptarea unei noi legi de învoielii agricole: „Eu aș crede, d-le ministru — se adresa el ministrului Agriculturii Ion Lahovari — ca de urgență să veniți și cu o lege de tocmeli agricole care să garanteze pe locuitorii săraci de abuzurile și obișnuirile care li se fac de arendaș”. Spusele deputatului liberal au provocat o reacție uimitoare din partea ministrului conservator. El ultragia evidența cu atîta dezinvoltură încît perorația lui, dacă nu ar fi atîns chestiuni atît de grave ar fi fost ilară. „Știți, domnilor — ținea să șocheze cu orice preț Ion Lahovari — care este țăranul care plătește mai puține impozite directe în toată Europa? Este tocmai țăranul român”. Apoi, echilibristica oratorică a ministrului conservator cade de-a dreptul în umor negru: „...Putem zice oare că țăranul nostru este cel mai fericit om din lume, că nu este nici un rău de îndreptat?” După o asemenea punere a problemei, Lahovari găsea că se mai poate „retușa” cîte ceva, însă dezaproba superior pe cei care acreditau altă viziune: „Realitatea este departe de tabloul care mai totdeauna cu culorile cele mai negre se zugrăvesc satele de redacțiuni ale jurnalelor...” Încheierea lui Ion Lahovari se dorea fără echivoc: „Această populație nu este nici mizerabilă, nici sărăcită”. Cît de validă era această aserțiune aveau s-o spună, curînd, evenimentele răscoalei.

Primele ecouri directe la frămîntările petrecute în partea de nord a Moldovei au pătruns în Parlament la 27 februarie 1907, cînd Ion I.C. Brătianu l-a interpellat pe primul ministru în legătură cu trusturile arendașești, cerînd măsuri pentru „a se pune capăt cît mai repede marilor trusturi arendașești”, dar vedea în revoltele țăranilor simple „nemulțumiri” și „protestări”. Viața politică păru că reintră apoi în cursul obișnuit; totul a durat însă numai cîteva zile. Evenimentele răscoalei au irumput furtunos în incinta parlamentară, situîndu-se în centrul vieții poli-

tice și schimbîndu-i, doar pentru un moment, dar într-un chip extrem de revelator, însăși fizionomia. La 3 martie, I.I.C. Brătianu a revenit asupra interpelării sale semnalînd, mai energic de această dată, că protestările țărănimii „degenerînd și întinzîndu-se, ar putea lua un caracter și mai grav și primejdios”.

La 6 martie este rîndul liderului Partidului Liberal, D.A. Sturdza, de a interpela în Senat pe primul ministru, în legătură cu trusturile arendașești. El a folosit prilejul pentru a discuta într-un cadru mai larg situația țărănimii. Constatările sale atestau o stare a cărei gravitate nu putea scăpa nimănui. „S-a înîmplat însă, încă o împrejurare în anii din urmă: sporirea extraordinară a amenzilor. Această sporire a fost considerată de toți oamenii competenți ca exagerată [...] s-au îndoit prețurile arenzilor în ultimii trei ani și aceasta nu numai pentru pămînturile de calitate, ci cu tendință de generalizare.”

În dezbaterile parlamentare se simțea încordarea; atmosfera devenea încărcată, umbra răscoalelor acapara preocupările stăpînea stăruitor Corpurile legislative.

Ion Lahovari nu putea înțelege cum de țăranii îndrăznesc să ceară arendarea unei fălcii de pămînt (aproximativ un ha și jumătate) cu numai 25 lei!

Take Ionescu se arăta dispus la mărțurisiri „mărinimoase” și reflecții de ordin mai general care căpătau, independent de turnura pe care voia să le-o imprime, un pronunțat caracter demascator: „Adevărul, iată-l domnilor — spunea el — noi, societatea noastră este cu numele o mare democrație; în realitate, nu; ea este alcătuită așa cum a făcut-o istoria cu toate transformările ei, dintr-o pătură guvernantă aproape toată deopotrivă și dintr-o pătură guvernată foarte departe de dînsa”. Primul ministru ținea să dea asigurări liniștitoare, subliniînd în mod special „măsurile energice pe care le va întreprinde guvernul”.

Și, într-adevăr, guvernul conservator a inițiat pe scară largă o serie de măsuri cu caracter militar și administrativ. S-a hotărît concentrarea rezerviștilor (la 5 martie 1907), s-a recurs la întărirea trupelor locale cu detașamente militare venite din alte centre, s-a permis folosirea armelor de foc împotriva răsculaților, s-a mobilizat întreg aparatul administrativ și judecătoresc pentru a interveni la fața locului.

Torentul nemulțumirii înainta însă amenințător peste întreaga Moldovă, fără ca forțele guvernului conservator să-l poată stăvili. Propagarea răscoalei în

Muntenia și Oltenia, caracterul ei deosebit de violent în aceste provincii, frământările semnalate printre muncitorii din diferite localități, starea de nesiguranță care pusesse stăpânire pe clasele dominante, atmosfera de panică pe care o răspîndeau moșierii, arendașii și interpușii lor, odată ajunși de pe „teatrul răscoalelor” în orașe, complicațiile de ordin internațional pe care le aveau evenimentele desfășurate în România, toate acestea au dus la căderea guvernului conservator și la înlocuirea lui cu cel liberal.

„Să ne dăm mina unul altuia“

N-a lipsit nici de astă dată jocul de culise, dar totul se petrecea sub imperiul celei mai presante situații și deliberarea nu îngăduia aproape nici un răgaz. Inițial, a fost lansată ideea unei concentrări conservatoare — prin completarea guvernului cu reprezentanți ai grupării junimiste conduse de P.P. Carp. Ea nu oferea însă cercurilor dominante garanții suficiente; mai insistent ventilată a fost eventualitatea unui guvern de coaliție, idee susținută de Take Ionescu. Indiferent de calculele personale ale ministrului de Finanțe conservator, ideea guvernului de coaliție intruchipa concentrarea forțelor politice dominante sub forma ei nudă, ne-

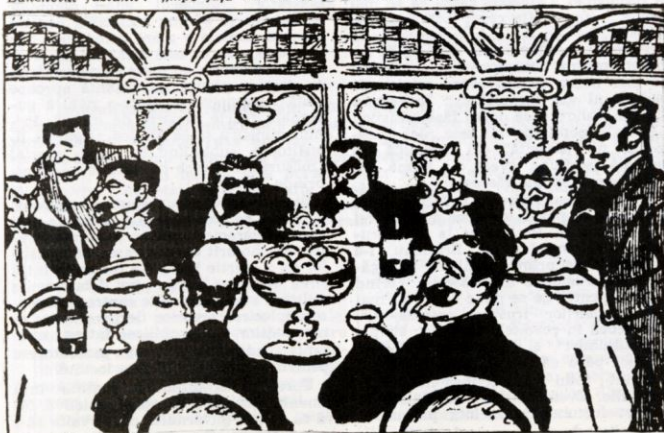
disimulată. Liberalii și-au asumat însă singuri responsabilitatea, dar în condiții care au marcat unirea în fapt a forțelor politice ale conservatorilor și liberalilor, ca expresie a coaliției burgheziei și moșierimii îndreptate împotriva maselor luptătoare țărănești.

Ședința parlamentară din 13 martie 1907 a ilustrat comunitatea de interese a cercurilor dominante cu o forță de manifestare și un relief aparte. Niciind, în ultimele decenii ale sec. XIX și începutul sec. XX, solidaritatea dintre partidele politice ale claselor exploatare din țara noastră nu s-a exteriorizat mai clar decât atunci. Trecînd peste fricțiunile și divergențele curente, inerente luptei pentru putere, reprezentanții burgheziei și moșierimii au fraternizat deschis și cu întreaga forță împotriva pericolului comun — răscoala țăranilor — care amenința însăși baza sistemului lor politic, social și economic. Ședința din 13 martie a marcat cu pecetea ei unică fizionomia specifică a sistemului politic al vremii; nimic n-a mai putut să o estompeze pentru că semnele împăcării exprimau psihologia profundă a politicii dominante atunci în România.

Punerii în scenă a ședinței din 13 martie, ca și filmului desfășurării acestui moment al vieții politice, credem că i se poate potrivi caracterizarea pe care Marx a făcut-o odinioară lui Thiers:

În p. 54: pactul dintre Partidul Liberal și Partidul Conservator. Caricatura reprezintă pe D. A. Sturdza și Gh. Grigore Țăntăcuzino

Banchetul fuziunii: „...pe fața tuturor se putea citi satisfacția...”

„a agravat oroarea faptelor prin ridicolul fanfaronadei“

După ce în după-amiaza zilei de 12 martie 1907 apăruse Decretul regal de numire a noului guvern liberal, Corpurile legiuitoare, mai mult înspăimântate decât solemn, așteptau cuvîntul „sefilor“ formațiilor politice. Atmosfera în incinta parlamentară, ticcită de deputați, miniștri, ziariști, public este sugestiv exprimată în romanul lui Liviu Rebreanu, *Răscoala*: „Deodată se face rumoare generală. Noul guvern intrase. Ședința începe. Primul ministru, un bătrîn gîlbovit cu glas de văduvă necăjită, începe o cuvîntare patetică, pomenind în fiecare frază de „scumpa noastră țărișoară“, „țărișoara noastră scumpă“, „a noastră scumpă țărișoară“, întrerupîndu-se deseori să-și usuce lacrimile de pe obraji și încheind cu „țărî-nimea rătăcită“, „măsurî energice“ și „concursul tuturor bunilor români“. Îi răspunde fostul prim-ministru și actualul șef al majorității parlamentare, un bătrîn mai arătos și cu barba albă, gîngăvind de asemenea fraze despre „țara noastră“ și făgăduind noului guvern concursul condiționat al vechiului Parlament. Atunci noul prim-ministru se duce la fostul prim-ministru la tribună, îi strînge amîndouă mîinile și apoi se sărută pe amîndoi obraji. Deputații și senatorii, împreună cu publicul din tribune, acompaniînd cu un uragan de aplauze scena aceasta de înfrățire patriotică. Mulți ochi se umplură de lacrimi și o duioasă înfloră chiar inimile cele mai rezistente. Numai prim-redactorul independent de adineaori nu-și ține gura și spune în tribuna presei: „Pupăturile astea o să usture teribil spinarea țărănilor“.

Adresîndu-ne documentelor autentice ne dăm seama cît de fidel a rămas Rebreanu sensului celor petrecute la 13 martie 1907.

Apelul la unitate — făcut în numele „patriei aflate în primejdie“ — și de aci investirea cu atribuțiile unui act patriotic a acestei coaliții reacționare de clasă și totala ocolire a problemei răspunderilor pentru a-și cruța, prudent și gri-juliu conștiința, iată caracteristicile discursurilor din Parlament, care se voiau „istorice“. Logica argumentației era simplă: se identificau propriile interese de clasă cu interesele țării și totul se așeza sub faldurile „patriotismului“.

În această ruptură evidentă și totală dintre mască și realitate, dintre vorbă și faptă apare ridicolul și fanfaronada situației care capătă o proiecție sumbră și zguduitoare pe fondul luptei țărî-nimii.

„Se impune deci nouă, tuturoara, — se adresa Sturdza parlamentarilor — datoria de a uita ce ne desparte unii de alții, deosebiriile noastre de vederi [...], luptele noastre personale. Se impune să ne dăm mîna unul altuia, mîna sinceră și frățescă, ca țara să iasă din nevoi și să izbutim ca liniștea, de care ne-am bucurat în timp de patru decenii, să fie din nou restabilită.

De aceea vă rog, domnilor, vă rog cu căldură și din toată convicțiunea unei inimi sincere, nu să treceți în rîndurile Partidului Național-Liberal, ci să rămîneți Partid Conservator, dar să facem și noi și voi cu puțință ca să ne unim în cugetare, că la un loc reprezentăm un interes superior, acela al existenței noastre comune ca stat [...] Fac un apel la simțămintele patriotice ale dv. nu ca să sprijiniți un guvern național-liberal, ci ca să sprijiniți guvernul țării chemat pentru a sprijini liniștea și ordinea...”

La lumina flăcărilor răscoalei cuvintele primului ministru, convertesc și cîștigă ca prin farmec pe „neîmpăcatul“ său adversar, ministrul de Ieri, Take Ionescu. Iată răspunsul acestuia: „Domnilor deputați, la apelul d-lui prim-ministru vorbesc în numele marii majorități, aproape al unanimității Camerei, făgăduind tot concursul nostru, nu numai al voturilor noastre, dar tot concursul nostru întreg, cu sufletele curate, în opera guvernului de restabilire a păcii în această țară [...] Să ne bată la toți inima împreună pentru apărarea patriei...”

Sprîjinul necondiționat promis de Take Ionescu guvernului liberal a fost confirmat și de Ion Lahovari în termeni similari: „...În aceste împrejurări sînt gata a da concursul, tot sprîjinul meu guvernului, pentru stabilirea ordinei și pentru salvarea păcii în această țară...” Apoi, Lahovari „filozofează”: el nu poate înțelege cum s-a dezlănțuit o asemenea mișcare în mijlocul atîtor bogății produse de munca... moșierilor. „În plină epocă de prosperitate, de înflorire, cînd magazinele noastre gemeau sub povara bogățiilor produse de munca noastră (!) și de fecunditatea anului trecut [...] s-a dezlănțuit asupra acestei țări o criză nemaipomenită, cum în 40 de ani, de domnie glorioasă și pașnică a Maiestății Sale [sloganul preferat al guvernanților operează aci din plin — n.a.] nu s-a mai văzut încă”.

După declarațiile conservatorilor a fost rîndul junimiștilor, prin P.P. Carp, să-și precizeze pozițiile. Acesta lansase

cu încă trei zile înainte, la 10 martie 1907, faimoasa formulă: „întii represiune, vom aviza pe urmă”, formulă aplicată de el pentru prima dată încă în timpul răzcoalelor din 1888. Accentuând asupra represiunii cu orice preț și asupra sprijinului necondiționat pe care guvernul liberal îl va obține în acest sens de la junimiști. Petre P. Carp își rezerva dreptul de a-și preciza ulterior atitudinea față de politica de reforme anunțată de liberali prin manifestul regal din 12 martie 1907. Aceasta semnifica, de fapt, un dezacord cu însăși ideea reformelor în relațiile de proprietate existente, însemna plasarea sa pe o poziție intransigentă față de orice schimbări. Pentru că la 1907 P. P. Carp descifra în situația creată eventualitatea unei reforme care afecta, într-un fel sau altul, proprietatea moșierească particulară, el respingea brutal orice perspectivă de acest fel. Nu întâmplător, P. P. Carp se făcea purtătorul de cuvânt al celei mai categorice politici de clasă moșierești, cîștigînd adeziunea „Societății agrare” — citadela intereselor marilor proprietari funciari — și devenind apoi, în scurt timp, liderul conservatorilor fuzionați cu junimiștii.

Declarațiile șefilor opoziției nu puteau să nu satisfacă pe D.A. Sturdza. Unanimitatea de interese față de proprietatea moșierească aflată în primejdie l-a „mișcat și impresionat”. Ca să arate că nu poate rămîne indiferent la o asemenea manifestare, că e apt încă să se emoționeze, ticluiește un răspuns în consecință: „Domnilor deputați, ca un om bătrîn al țării sînt adînc emoționat [...] pentru că asist la unul din momentele cele mai înălțătoare ale vieții mele [...] Să ne unim cu toții, cu inima curată; ca să dăm soluțiune chestiunilor celor mai grele ce sînt de rezolvat într-o societate omenească, acelor chestiuni menite să aducă pacea și înfrățirea între fiii acestei țări [...] Acum, în momentele de față să ne prezentăm

CHESTIA ZILEI

Conu Mitică în fața represiunii răscoalelor

„...Am tot vorbit de Plevena internă, pînd am văzut-o cu ochii!” (Adevărul, 28 martie 1907)

uniți dinaintea țării, dinaintea străinătății și dinaintea fraților noștri rătați și răzvrățiți, care fac un mare rău și lor și nouă, și țării întregi...”

Replica socialiștilor români

Sarcina de a descifra caracterul penibil al scenelor petrecute la 13 martie 1907 în Parlament a fost ușurată de contemporani. Înainte ca marele Ion Luca Caragiale să fi stigmatizat în pamfletul său 1907, din primăvară pînă-n toamnă scena „înălțătoare” a îmbrățișării adversarilor politici, stenograful Parlamentului a ținut s-o prezinte în paginile **Dezbaterilor Adunării Deputaților**. Bineînțeles, el nu-i surprinde semnificația, dar faptele nude sînt atât de elocvente încît nu necesită comentarii, iar Liviu Rebreanu le-a citat aidoma în fragmentul amintit.

În contextul ședințelor din 13-14 martie 1907 a apărut un moment semnificativ legat de atitudinea cercurilor politice dominante față de mișcarea socialistă. După cum se știe, proletaria-

tul și mișcarea socialistă s-au manifestat ca forța socială cea mai înaintată și activă față de evenimente, contribuind esențial la descifrarea dimensiunii lor istorice, dînd amploare și dinamism solidarității cu cauza țărănimii. Documentul cel mai viguros emanat din sinul mișcării socialiste în această vreme (**România muncitoare** din 11-18 martie 1907) a fost redactat de M. Gh. Bujor și se adresa concediaților și rezerviștilor în următorii termeni: „Arătați pretutindeni pe dușmanul adevărat și dacă va fi nevoie și dacă va fi cu putință dați-vă de partea răsculaților ca să luptați contra acestui dușman”.

Reprezentanții partidelor politice guvernante simt o luare de poziție categorică. Fruntașul conservator Alexandru Marghiloman se năpustește vehement asupra socialiștilor, în murmurul aprobativ al Adunării, căreia îi aduce la cunoștință: „Pe cale de presă s-a răspîndit un apel abominabil la rezervești și concediați, provocîndu-i la nesupunere și la întoarcerea armelor în contra armatei.” Iar unul dintre deputați, I. Brătescu, striga dezleznut: „**Stîrpiți România muncitoare** din Capitală, **stîrpiți România muncitoare** din Craiova și Constanța [e vorba de cluburile socialiste din aceste orașe — n.a.] dați afară pe doctorul Racovski și pe ceilalți mișei ca dînsul [...] Și atunci se va face liniște în țară”.

Scenele petrecute în Camera Deputaților s-au repetat aproape aidoma, la 13 și 14 martie, în Senat. C.C. Arion, C.G. Disescu, Mitropolitul primat, Gheorghe Gr. Cantacuzino și D.A. Sturdza și mărturiseau satisfacția de a se ști și a se declara uniți în numele reprimării eroicei lupte a țărănimii. Gheorghe Gr. Cantacuzino socotea „un act frumos și înălțător [...] exemplul de înfrățire și de patriotism ce au dat țării în aceste grele împrejurări partidele noastre politice [...] Amintirea luptelor politice dintre noi a dispărut ca prin farmec

dinaintea pericolului comun...” D. A. Sturdza, pentru a nu rămîne mai prejos, sublinia: „Pentru ziua de astăzi înțelegerea dintre noi s-a făcut din minutul în care am cuprins în întregimea lui pericolul în care ne aflăm...”

După unele șovăieli și „gafe”, care au făcut obiectul discuțiilor chiar în Parlament, presa partidelor guvernamentale s-a aliniat noii orientări. **Conservatorul** saluta măsurile liberale, iar **Voința națională**, după ce la 14 martie mai trata pe conservatori ca pe niște „nătîngi” lipsiți de lumina judecării, a făcut în zilele următoare un viraj la 180 grade situîndu-i „la înălțimea situației” cerută de evenimente. Numai **Epoca** junimistă a păstrat o anumită rezervă față de ideea sprijinului necondiționat dat guvernului, dar oportunitatea venirii la putere a liberalilor a fost favorabil primită de întreaga presă și de cercurile burgheze, interne și externe ale vremii.

După ce Corpurile legiuitoare, preponderent conservatoare, au înclinat, într-o atmosferă febrilă, actele legislative solicitate de guvernul liberal pentru ca mașina de reprimare a statului să funcționeze din plin, aprobînd inclusiv proclamarea stării de asediu, la 15 martie 1907 Parlamentul și-a închis sesiunea. La 26 aprilie 1907, Adunările legiuitoare au fost dizolvate, fixîndu-se alegeri pentru luna mai pe care liberalii, aflați la putere, bineînțeles, le-au cîștigat. Promisiunile și legămintele de colaborare, făcute de partidele politice în zilele furtunoase ale lui martie, s-au destrămat în urmă, pe măsură ce jocul politic a reintrat pe făgașul său „normal”. Disputele politice ulterioare nu mai aminteau nimic, în manifestările lor exterioară, de „spiritul” ședinței parlamentare din 13 martie 1907. Dar acest spirit reflectase un strat mult mai profund al vieții publice din România, un strat de permanență a trăsăturilor regimului burghezo-moșieresc.

O colecție MAGAZIN ISTORIC — o veritabilă enciclopedie a marilor probleme de istorie națională și universală

Pentru a o avea la îndemînă — nu uitați să reînnoiți abonamentul dv. pe următoarele luni ale anului 1973. După cum știți **ABONAMENTELE** se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, din instituții și de la sate. Cititorii din străinătate se pot abona prin „**ROMPRESFILATELIA**” — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64-66, P.O.B.—2001.

MAREȘALUL AVERESCU NU-ȘI MAI ADUCE AMINTE

În culisele unui proces de presă

VALENTIN TAȘCU

„Cluj, 11 noiembrie 1930.

În fața tribunalului local a început judecarea procesului intentat de d. mareșal Averescu ziariștilui Gruia, de la Chemarea...”

(Curentul, 12 noiembrie 1930)

„După 23 de ani de la răscoalele din 1907* și de la procesele și polemicile în jurul ororilor inutile, mareșalul Averescu a găsit cu cale să deschidă un nou proces pe aceeași chestie, în urma unui articol al unui tânăr publicist...

Lumea serioasă nu poate considera însă ideea acestui proces

decît ca o aventură în politica destul de aventuroasă a eminentului militar rătăcit în viața publică”.

(Lupta, 12 noiembrie 1930)

* Despre răscoale vezi și articolele din nr. 3/1968, 7/1970 și 9/1972.

Secvență din filmul *Răscoala*, ecranizare după romanul cu același nume al marelui prozator Liviu Rebreanu

Furia bătrînului mareșal

În 1930 Averescu intrase în cel de-al optulea deceniu al vieții sale și făcea încă eforturi vizibile spre a-și păstra un loc în protipendada politică a vremii. Și chiar dacă activitatea sa nu era de natură să-i permită formularea unui bilanț politic pozitiv, bătrînul om „al ordinii”, „săbia de nădejde” a regimului politic burghez, ar fi admis cu greu ca cineva să-i știrbească într-un fel sau altul „prestigiul”. Iată pentru ce, atunci cînd în paginile săptămînalului clujean *Chemarea*, din 12 ianuarie 1930, un tînăr gazetar a publicat un articol în care pune la îndoială sinceritatea și releva inconsecvențele activității politice a mareșalului, acesta s-a grăbit să pună lucrurile la punct. Nu printr-un răspuns în vreunul din ziare, ci ceva mai categoric — acționîndu-l în judecată, pentru calomnie!

Autorul articolului cu pricina era un tînăr de 21 ani, student în anul III al Facultății de drept din Cluj. Cu un an în urmă publicase un volum de poezii (*În țara toamnei*) și lucra ca redactor la *Chemarea* din Cluj.

„Într-o zi de la începutul anului — își amintește B. Gruia — pe cînd răsfoiam la redacție ziarele din București, mi-a atras în mod deosebit atenția un articol din *Îndreptarea*, oficiosul *Partidului*

Poporului, al cărui președinte era Alexandru Averescu. Ocupîndu-se de problemele țărănimii, în articol se spunea că «singurul tovarăș sincer al țăranului român este *Partidul Poporului*». Afirmația m-a revoltat profund și pe loc, din fuga condelului, fără a căuta vreo stilizare deosebită, am dat curs protestului meu într-un articol care a și apărut a doua zi în *Chemarea*.”

Iată acum și cîteva pasaje din acel articol:

„Oficiosul *Partidului Poporului* — care numai al poporului nu este — se chinuie de o vreme încoace să ne demonstreze cit se muncește în tabăra generalului Averescu pentru binele patriei (s-ar putea altfel?).

Îndreptarea — care mai mult strică și se strică decît îndreaptă — încearcă să ne convingă prin titluri kilometrice de febrila activitate a *Partidului Poporului*, pentru salvarea veșnicelor «interese superioare»...

«Singurul tovarăș sincer al țăranului român», glăsuiește *Îndreptarea*, este *Partidul Poporului*. (Ce greu și ironic se împacă această nomenclatură).

Și în consecință toate puterile acestui partid sînt închinete unei munci intensive pentru crearea unei situații mai bune pentru pătura noastră rurală. Numai că acestor bizare elucubrații stilistice ale confrăților averescani, mai au și alții un cuvînt de spus. Și în primul rînd tocmai țărănimia noastră, care din nenorocire a avut prilejul să cunoască «tovărășia sinceră», a averescanilor. Țăranii noștri cunosc pe d. general Averescu din 1907 — cînd mii de bărbați, floarea satelor din Vechiul Regat, au fost împușcați în virtutea acestei «sincere tovarășii». (Sau de ce, d-le general Averescu?)”

Înfuriat peste poate, mareșalul Averescu a considerat necesar să obțină în fața unui tînăr lipsit de nume și posibilități majore de apărare o justificare tîrzie a rolului pe care l-a jucat în tragedia anului 1907. Conta și pe acea popularitate pe care o cîștigase în timpul primului război mondial și a înaintat un denunț penal la Cabinetul de instrucție de pe lîngă Tribunalul din Cluj, pentru delictul de calomnie prin presă. Mareșalul apela și la prevederile unei faimoase Legi pentru apărarea onoarei (L.A.O.) rămasă în vigoare în Transilvania de pe timpul monarhiei austro-ungare. Legea prevedea o procedură restrictivă în posibilitățile de apărare și era mult mai severă în sancționarea delictelor de presă decît legislația din Vechiul Regat, unde astfel de pricini se judecau de către Curtea cu Jurați.

„Foarte probabil că acesta a fost încă un considerent pentru care mareșalul Averescu — ne precizează B. Gruia — a înaintat plângerea, sperînd că, potrivit normelor de judecată din Transilvania, instituțiile de fostă stăpînire austro-ungară tocmai pentru a stînji ni manifestările prin presă ale naționalităților conlocuitoare, va putea să-și valorifice cu mai mult succes reclamația penală privind rolul său în timpul războaielor din 1907. El fusese atacat în nenumărate rânduri pentru rolul ce și-l asumase în 1907, dar nu acționase pe nimeni în judecată. O seamă de personalități, în frunte cu N. Iorga, C. Mille, C. Bacalbașa, iar mai tirziu Titus Enacovici, ridicaseră contra lui Averescu învinuirii grave în legătură cu «ororile inutile» (expresia aparține lui C. Mille) din 1907, dar mareșalul Averescu nu ceruse satisfacție pe calea justiției.”

Strategema mareșalului și consecvența civilului

În fața Cabinetului de instrucție, Bazil Gruia a recunoscut că articolul semnat cu inițialele îi aparținea :

„Nu mă simt întru nimic vinovat că am provocat această lămurire istorică, asupra căreia s-a scris o întreagă literatură de către condeiele autorizate și competente, în frunte cu Nicolae Iorga, Titus Enacovici, Constantin Bacalbașa etc. Scopul pentru care am scris acest articol, a fost lămurirea opiniei publice asupra evenimentelor de la 1907. Cer dovedirea veracității celor afirmate, prin probe, pe care le vor propune apărătorii mei.”

Vestea procesului a stîrnit un puternic curent de simpatie al opiniei publice pentru tinărul gazetar. Sesizînd adevărul substrat al acțiunii inițiate de mareșalul Averescu, ziarul *Keleti Ujság*, din 4 noiembrie 1930, scria : „Tribunalul din Cluj va dezbate procesul intentat de mareșalul Averescu contra lui Bazil Gruia... Este evident că prin obiectul dosarului, vom asista la unul dintre cele mai interesante procese din ultimul timp”.

Pentru orice om de bună credință era limpede că Averescu dorea cu acest prilej, dacă nu o descărcare de răspundere, ce-î revenise în 1907, măcar o justificare a atitudinii sale

de atunci. „Inculpatul din marele proces de azi — se spunea într-un articol publicat în *Uj Kelet*, din 11 noiembrie 1930 — Bazil Gruia nici nu era născut în 1907 cînd s-a desfășurat războala țărănească, începută în Moldova.”

„Un incident, născut din confesiunea publică a unei conștiințe revoltate, a pus în mișcare acest proces de lămurire istorică, de restaurare a eternelor adevăruri morale... Crede mareșalul — se întreba autorul unui articol, publicat în *Chemarea*, din 9 noiembrie 1930 — că-și va putea acoperi învinuirea ce i se aduce, aducînd o traistă plină de ordine, pornite din înalte locuri ?”

Ziarul *Dimineața* din 12 noiembrie 1930, făcea următoarele precizări : „Prima oară după 23 de ani, dl. mareșal Averescu se judecă pentru acuzarea de a fi vinovat de omorirea a mii de țărani în 1907, deși de atunci încoace i s-a mai adus aceeași acuzare. Bineînțeles că adversarii d-lui mareșal nu-l acuză de vina materială sau juridică a asasinatelor în masă, ci de vina politică pe care a avut-o în calitatea sa de ministru de Război în timpul represiunii.”

„Să admitem că justiția ar condamna, — scria *Curentul*, din 14 noiembrie 1930 — că pedeapsa ar fi chiar suficient de severă, întrucît ar avea de cîștigat politicește mareșalul Averescu ?”

Mareșalul Averescu încerca să obțină, prin acuzarea unui tinăr lipsit de posibilități de apărare, o justificare tirzie a rolului pe care îl jucase în tragedia anului 1907 (fotografia ni-l înfățișează în zilele procesului, înconjurat de apărătorii săi)

„Despre pornirea procesului — relatea Bazil Gruia în ziarul Keleti Ujsag, din 7 noiembrie 1930 — au început să scrie mai toate ziarele din Capitală și provincie. Era un prilej nimerit de a se rediscuta problema răscoalei din 1907, al cărei dosar fusese închis atunci printr-un decret de amnistie.

Am primit numeroase scrisori de simpatie de la cetățeni, ofițeri pensionari, martori ai evenimentelor din 1907 (o parte se găsesc depuse la dosarul procesului).

În apărarea mea s-au însărcinat benevol, atrași, desigur, de marea temă a procesului, un număr de 180 avocați în frunte cu Radu Rosetti, Pompiliu Ioanășescu, Vasile Toncescu, Ionel Pop, V.V. Stanciu, G. Manea. Evident, nu au putut lua cuvântul în proces decât o parte dintre ei, restul dându-și doar adeziunea pentru formularea apărării.

În fața acestei manifestări de solidaritate a opiniei publice, mareșalul Averescu și-a dat seama că nu-și va atinge ținta. Într-un interviu acordat unui ziarist de la Adevărul, el a arătat că era dispus să-și retragă denunțul penal, în cazul în care se retractau afirmațiunile formulate contra sa în Chemarea. A venit la mine un alt ziarist, de la un cotidian din Cluj, căruia — după ce m-a rugat să-mi precizez punctul de vedere în legătură cu oferta mareșalului Averescu — i-am declarat :

„Sînt surprins că un minunat și incomparabil strateg ca generalul Averescu renun-

ță atât de ușor la pozițiile sale și caută o apărare în retragere. Eu, făcînd a avea astfel de însușiri, rămîn totuși pe poziția mea, nu renunț să-mi susțin opiniile. Mă simt onorat că mie mi-a revenit rolul de a lămurii, în sfîrșit, evenimentele triste din 1907. Mă surprinde că generalul Averescu abia acum caută să justifice atitudinea sa din 1907. Ceea ce eu am susținut în articolul meu, au spus-o și au scris-o înaintea mea mari personalități, ca profesorul Nicolae Iorga și reputații publiciști Titus Enacovici, C. Bacalbașa și Const. Mille. El au acuzat pe generalul Averescu și acesta, totuși, nu le-a dat lămuririle cerute și nu i-a dat în judecată“.

Procesul deschis la 10 noiembrie 1930 a continuat la 29 noiembrie, cînd a avut loc dezbaterile în fond, după normele procedurale. Nu este lipsit de interes să reproducem aici rechizitoriul :

„Primul procuror al Tribunalului Cluj analizează articolul incriminat, arătînd că el întrunește elementele constitutive ale delictului prevăzut de dispozițiile legale în vigoare în Ardeal, Cere, în concluzie, ca inculpatul Bazil Gruia să fie condamnat fără a i se acorda circumstanțe atenuante, mai ales că și atitudinea din instanță a fost de așa natură încît a declarat cu emfază că își ia răspunderea celor scrise. Mai cere ca instanța să albească în vedere trecutul militar glorios al mareșalului și vîrsta sa, de 71 de ani, față de acuzatul care este încă tînăr, de abia 21 ani și a scris acel articol care urmează a fi considerat calomnios din partea Tribunalului și drept consecință să pronunțe o pedeapsă cît mai severă.“

Au urmat pledoariile apărării, din care reținem :

Avocat V.V. Stanciu : „...Dl. procuror crede de cuviință să ceară Tribunalului să facă distincție între persoana acuzatului și cea a reclamantului, arătînd ce deosebire mare de autoritate și trecut există între cele două părți. Nu pot să iau în considerare această pretenție a d-lui procuror, deoarece Justiția nu trebuie să facă deosebire între părți, și în această instanță sfîntă toți sîntem egali...“

I se reproșează lui Bazil Gruia atitudinea dirză ce a avut-o în cursul procesului. S-a arătat că aceasta este o îndrăzneală. Nu este așa. Din partea lui aceasta n-a fost decât o purtare demnă, pe care i-o imprumuta dreptatea cauzei ce o apără.“

Avocat Radu Rosetti : „... Acuzatul e un tînăr de 21 de ani, a depus strălucit examenele la Universitate, a debutat în viața literară cu un volum de versuri și lucrează la un ziar ca să-și câștige existența...“

Nimic din cele scrise de d-l Bazil Gruia nu constituie o calomnie la adresa d-lui mareșal. Cer achitarea inculpatului.“

„Eu nu existam în 1907. M-am născut cu doi ani în urmă...“ (Bazil Gruia, purtînd sub braț dosarul personal, pe scările tribunalului)

Avocatul Pompiliu Ioanițescu: „...Cer achitarea lui Bazil Gruia, care nu a abuzat de libertatea presei. Cer achitarea acestui tânăr idealist, deoarece, în caz contrar, ar fi singurul sancționat în legătură cu ororile din 1907, care s-au consumat fără ca cineva să fi fost tras la răspundere. Condamnarea lui Bazil Gruia ar închide această dureroasă pagină din trecutul nostru, fără ca să se stabilească răspunderile vârsărilor de singe din anul 1907”.

Avocat G. Manea: „...Cer achitarea inculpatului Bazil Gruia. Dl. mareșal Averescu pe cînd era ministru de Război, în 1907, n-a insistat ca vinovații adevărați să-și primească pedeapsa, deci, neexistînd alți vinovați, este clar ca asupra d-lui Averescu s-au planezat suspiciunile vinovației.”

Avocat Ionel Pop: „... Din primul moment dl. mareșal Averescu a ținut să rupă legătura care ține acoperiți ochii justiției și a aruncat bastonul său de mareșal în cumpăna acestuia...”

În lipsa faptului calomniei și mai ales că dl. mareșal Averescu prin condamnarea acuzatului n-o să scape de acuzațiile ce i se aduc încă, cer achitarea inculpatului”.

„Maiestatea sa ordinea...”

Și acum citeva fragmente din ultimul cuvînt al acuzatului:

„Domnul mareșal Averescu a crezut oportun să provoace prin mine o lămurire istorică a indoliatelor evenimente din 1907. Domnia sa a socotit poate că destul au zăbovit 23 de ani, singerate, în opinia publică, ororile inutile care au umplut gurile țărănilor flămînzi cu plumb în loc de piine. Și aidaoma credinciosului care simte nevoia unei spovedanii, dl. mareșal Averescu a găsit prilejul util de-a o face, apelînd la protestatara mea tinerețe al cărei fruct e și articolul încredințat azi...”

Cine a citit înfiorat tragedia răscălelor ce se dezbat azi, a încercat desigur ca și mine aceeași zguduire sufletească și aceeași necesitate de protest. Fiindcă la vinătoarea crîncenă din 1907 nu s-au împușcat dihanii sau ciîni vagabonzi, ci oameni...”

Tărănimea română dacă a rupt zăgăzurile răbdării și s-a răsculat, nu a făcut-o dintr-un simplu joc de-a revoluția. Caracterul blajin și nesetos de singe al țărănu-lui nostru — care este simbolul abnegației — a trebuit să fie groaznic încercat pentru a izbucni în mișcări violente...”

Dar durere, conducătorii statelor nu țin seamă de aceste realități. Ei n-au altă soluție pentru potolirea unei răzvrătiri țărănești decît o lozincă stereotipă: menține-rea ordinii. În numele acestei lozinci se comit apoi cele mai revoltătoare abuzuri, prin care se pun în afară de legă tocmai aceia care impută țărănu-lui ieșirea din legalitate.

Așa s-a întimplat și la 1907...

Nimeni nu s-a străduit să combată răul

care s-a îngîmădit latent zi de zi și a provocat în mod necesar dezlănțuirea răscălelei. Dar cu toții s-au grăbit să se ofere în numele așa zisei «salvări a patriei» spre a o reprima cu îndrăjire...

Au trecut...la răzburări și execuții bizare, la împușcări de simpli bănuți, de copii, de femei și moșnegi, care nici n-au putut participa la răscăle. Și ce e mai dureros și mai grav: cele mai multe cruzimi s-au săvîrșit după reprimarea răscălelei, cînd «maiestatea sa ordinea» era deja asigurată.

Cum se putea deci împăca sensibilitatea noastră latină cu aceste orori care au stropit cu singe inutil lupta spre mai bine a păturii noastre rurale? Căci în definitiv ce a însemnat răzvrătirea de la 1907 dacă nu o etapă în drumul spre ideal al țărăni-mii române...

Eu nu existam în 1907. M-am născut cu doi ani în urmă. De unde puteam să cunosc deci evenimentele de atunci dacă nu din documentele și scrisorile care vorbesc despre ele. De unde era să cunosc tragedia «ororilor inutile» dacă nu din cuvîntul d-lui profesor Nicolae Iorga — marele nostru istoric — ori din articolele unui gazetar de talia lui Titus Enacovici și Constantin Mille.

Permiteți-mi, deci, Domnule Președinte și Onorat Tribunal, să înfățișez înaintea Domniei Voastre citeva crîmpeie sumbre de la 1907 și să reproduc protestul citorva din cele mai distins condeie românești care s-au întrecut într-o nobilă cutezanță în condamnarea masacrelor de acum 23 de ani...

[Urmează un mare număr de citate din lucrări și presa timpului privind bestiala reprimare a răscălelei].

Cred că e destul, deși ororile comise fără nici un rost, ar putea completa le nesfîrșit acest dureros tablou. Căci deși domnul mareșal Averescu a afirmat că dosarele oficiale au dispărut, totuși opinia publică și mai ales conștiința populară n-a putut fi furată. Ea s-a cimentat în zguduitoare poezii populare și s-a perpetuat de-a lungul anilor, făcîndu-se cunoscute toate ororile singeroase de acum 23 de ani. Prietenul Ion Chelcea mi-a pus la dispoziție un vraf întreg de astfel de versuri, din care pentru a nu vă răpi prea mult timp, voi cita numai citeva:

„Tunurile le-așeza
și-apoi începe a trăgea.
Anul nouă sute șapte
cînd au fost bătuți la spate
cu bețe, funii udate...
Pe care cum îi prindea
il bătea și-i canonea
și la pușcă-i trimitea
și-i vedea pe toți căzînd
tot ca iepurii prin crîng...”

[sau] :

„Cînd a fost la Băilești stai în loc și te Jelești, cincizeci de case la rînd le-au bombardat la minut...”

[sau] :

„Foaie verde și-o lalea, după ce că-i impușca o groapă mare făcea, o sută cincizeci băga pînă groapa o umplea, mulți afară rămînea și curcile îi ciocănea, cu carnea lor se hrănea pînă osul rămînea, că nimeni nu îndrăznea să se ducă ca să-i ia că soldații foc trăgea nimeni nu s-apropla c-așa ordinu avea...”

Ce rezultă din toate acestea, Domnule Președinte și Onorat Tribunal ? Că s-a plămădit zi de zi o atmosferă puțin favorabilă domnului mareșal Averescu în legătură cu răzvrătirea din 1907, atmosferă pe care d-sa n-a încercat s-o spulbere, nu știm din ce motive pînă azi...

În încheiere, Domnule Președinte și Onorat Tribunal, îmi permit să vă atrag atențiunea asupra unui lucru esențial și anume : atît d-l. mareșal Averescu cît și apărătorii d-sale au cerut condamnarea mea și pe motivul că sînt tinăr.

Dar, Domnule Președinte și Onorat Tribunal, dacă eu mă mindresc cu ceva, este tinerețea mea caldă pe care o închin cu toate avinturile ei creatoare patriei și neamului meu”. (Patria din 2 decembrie 1930).

...și sentința

Și totuși, prin sentința nr. 1062, din 1 decembrie 1930, Secția II a Tribunalului Cluj l-a găsit pe inculpat „vinovat de delictul de calomnie prin presă... Pentru aceasta Tribunalul condamnă pe acuzatul Bazil Gruia la 15 zile închisoare corecțională ca pedeapsă principală, precum și la 3 000 lei pedeapsă pecuniară, cu suspendarea pedepsei... La stabilirea cuantumului pedepsei Tribunalul a avut în vedere ca circumstanțe ușurătoare în favoarea acuzatului faptul că, nu a mai fost pedepsit și că este un student tinăr, încă pe băncile Universității.

Dar totodată a găsit ca circumstanțe agravante în defavoarea acuzatului lipsa

de condescendență față de vîrsta reclamantului și lipsa de respect față de trecutul acestuia, generalmente recunoscut glorios...”

Sentința a fost atacată de ambele părți la Curtea de Apel a Tribunalului din Cluj. Apelul (de achitare) al acuzatului a fost respins, în schimb a fost acceptat cel al reclamantului și a fost anulată decizia de suspendare a pedepsei.

Dar dacă Tribunalul a procedat astfel, din nou opinia publică și presa au reacționat în favoarea condamnatului. Cităm ecouri din presa vremii :

„Să reținem faptul în sine : sub o formă oarecare — întîmplător forma este foarte urbană — d. Gruia a spus că d. mareșal Averescu ar fi autorul ororilor inutile de la 1907.

D. mareșal l-a chemat în judecată și a ciștigat procesul.

Ei și ?

Înseamnă aceasta că d-sa nu mai poate fi învinuit, așa cum l-a învinuit d. Gruia ? Sau că d. Gruia, după ce își va ispăși pedeapsa, nu va mai scrie sincer ceea ce gîndește, de teama unei noi pedepse ?...

Aceasta n-a lichidat însă marele proces politic al ororilor inutile din 1907, fiindcă procesele politice se lichidează nu în fața tribunalelor corecționale, ci în fața istoriei.

...Ar putea afirma cineva cu temeinicie că s-a judecat acolo procesul cel mare ? S-au dezgropat faptele, peste care au trecut două decenii și mai bine ? S-au adus dosarele falmoasei represiuni ? S-a examinat fiecare caz de represiune izolat, cu toate detaliile, în cadrul tuturor împrejurărilor de atunci ? Evident că nu.

De aceea spunem că osîndirea d-lui Gruia nu dovedește nevinovăția d-lui mareșal Averescu”. (Adevărul, din 3 decembrie 1930).

În final, Bazil Gruia a beneficiat de o grație generală. Dar acest lucru nu mai interesează. Rămîne esențial faptul că, deși trecuse aproape un sfert de veac de la marea înfruntare de clasă din 1907, opinia publică progresistă manifesta aceeași puternică revoltă împotriva sfîngeroasei represiuni. Gestul mareșalului Averescu — unul dintre responsabili represiunii — a primit o vie ripostă, procesul întorcîndu-se, de fapt, împotriva sa. Făcînd abstracție de persoana tinărului acuzat, opinia publică democratică s-a ridicat în apărarea ideii de dreptate, pentru descifrarea adevărului.

1679

HABEAS CORPUS ACT

Revoluția burgheză din Anglia (începută în 1642), de la care se datează debutul epocii moderne în istoria universală, a culminat prin înlăturarea regelui Carol I Stuart (1649) și instaurarea republicii. Măcinată însă de contradicții interne și amenințată din afară de țări puternice ca Franța, Spania și Olanda, revoluția engleză a sîrșit prin a-și devora singurii copii și a fost ușor lichidată în 1660, prin revenirea pe tronul Angliei a fiului decapitatului rege, care ia titlul de Carol II Stuart.

Noul rege, a cărui tinerețe fusese un lung exil și prilej necurmat de umilințe, era decis, după propria-i expresie, „să nu se mai imbarce pentru călătorii“, uzînd pentru aceasta de o politică internă și externă de compromisuri între diferitele curente politice și religioase care se ciocneau în Anglia vremii sale. Și într-adevăr, cu cîteva excepții, e drept, cumplete (decapitarea regicizilor, dezgroparea și spînzurarea cadavrelor lui Cromwell și Ireton), restaurația Stuartilor nu a însemnat o perioadă de aprige prigoane politice. Suveranul a știut să preîn-

tîmpine mereu eventuale noi tensiuni înlocuind miniștrii deveniți impopulari, concediind întreaga armată a lui Cromwell — 50 000 oameni — fără tulburări și emițînd un act de „Indemnitate și uitare“, prin care erau iertați toți participanții la revoluție.

Tot din vremea domniei sale datează începuturile formării celor două partide politice, care vor domina scena politicii engleze vreme de două secole și mai bine: **Whigs** și **Tories**. Primii reprezentau marea burghezie și anumite curente religioase, iar ultimii marea proprietate funciară și Biserica oficială (anglicană). În ciuda numelor de batjocură pe care și le dădeau unii altora (**whigs** de la **whigamores**, grup de țărani considerați ignoranți și puritani din Scoția, **tories** — bandiți irlandezi catolici), cele două partide au reușit să se impună în viața politică a țării. În 1679, cu prilejul alegerilor pentru Parlament, cele două partide au organizat prima „campanie electorală“ din istoria modernă a Angliei și a Europei, cu metode utilizate în mare măsură pînă astăzi. Partidul **whig** a cîștigat, un

avans considerabil, experimentînd pentru prima dată un guvern „constituțional“.

Una din legile cele mai importante emise de noul guvern, în chiar anul alegerii sale, a fost vestitul **Habeas corpus act**, lege care reglementează procedura în cazul deținerii unei persoane acuzate de un delict. În esență, legea era aplicată printr-o somație a Înaltei Curți de Justiție, ordonînd celui căruiua îi era adresată să aducă, în termen fix, la fața unei curți de justiție, persoana ce îi fusese indicată.

Una din trăsăturile fundamentale ale justiției medievale a fost arbitrarul puterilor ale căror interese se ciocneau în exercitarea ei — regele, Parlamentul, Biserica, nobilimea. Un individ considerat primejdios de către unul din aceste organisme sociale, putea fi arestat și ținut în detenție o viață întreagă, fără a fi judecat sau condamnat. Toate castelele medievale înfățișează, la loc de cîinste, în arsenalul lor de orori, celulele subterane — în franceză **oubliettes** (cele în care deținuții erau „uitați“) — lipsite de ferestre, de lumină și aer, de multe ori sub nivelul apei din

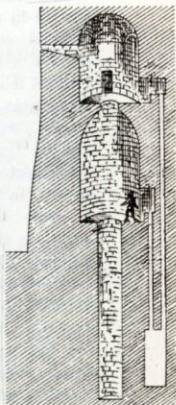
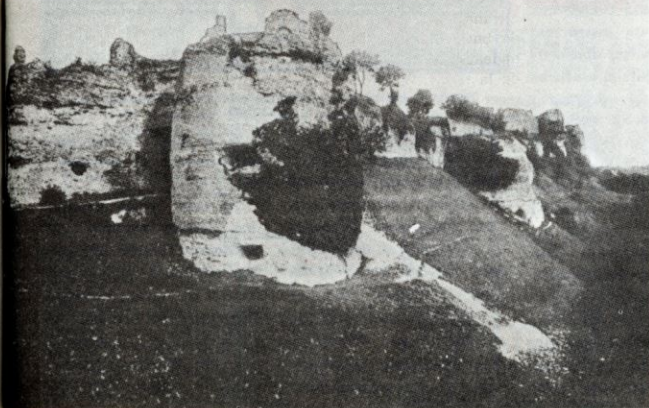
șanțurile castelului, mediu predilect al șobolanilor și păianjenilor uriași. Intune-catul ev mediu a fost, fără îndoială, și o epocă a celor „uitați” pe viață în astfel de închisori, sau eliberați după 20-30 ani de claustrare, orbi și aduși într-o stare cvasianimalică.

Impunerea acestei legi în Anglia de către partidul **whig** nu este întâmplătoare, deoarece, în focul frământărilor inerente restaurației Stuartilor, o mare parte a burgheziei, vajnică aliată a lui Cromwell împotriva nobilimii și a regelui, avea toate motivele să se teamă de arbitriul regal sau nobiliar. Astfel de încercări fuseseră făcute încă din secolul XII, când nobilimea încerca să-și apere privilegiile în fața puterii centralizatoare a regilor

englezi din neamul lui William Cuceritorul. **Habeas corpus** = „să păstrezi corpul” (deținutului) însemna, în fapt, adâncirea procesului de centralizare a statului prin posibilitatea înfățișării unuia arestat în fața Înaltei Curți de Justiție din Londra, la un termen fix stabilit printr-un ordin scris. Esența legii, promulgată în 1679, în perioada luptei burgheziei împotriva primejdiei arbitrarului regal, consta în faptul că nimeni nu putea fi arestat fără o ordonanță scrisă a judecătorului, iar celui arestat trebuia să i se aducă la cunoștință acuzația formulată contra sa în 24 ore; iată câteva alte prevederi importante ale legii votate la 1679 de Parlamentul

britanic: 1) Când un ordin scris de **Habeas corpus** este trimis unei instituții oficiale care are în grija ei un prizonier, aceasta este obligată ca, în termen de 3, 10 sau 20 zile (potrivit cu distanța la care se află locul detenției) să aducă la tribunal „corpul”, deci prizonierul, împreună cu dosarul acestuia, cu excepția cazurilor unei arestări pentru trădare sau crimă. 2) Prizonierul putea cere, în timpul vacanței tribunalului, un **Habeas corpus** de la lordul cancelar ca judecător... Lordul cancelar putea să-l elibereze provizoriu pe prizonier, cu condiția asigurării date de el că va apărea în fața tribunalului când va fi judecat, cu excepția deținuților aflați

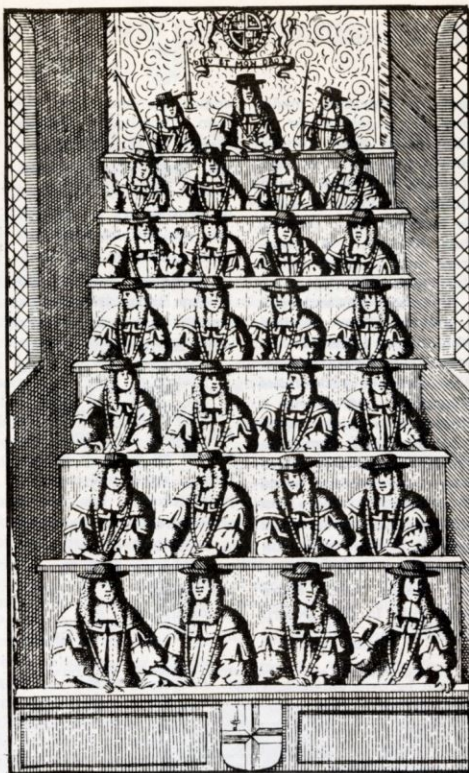
Unul din multe castele cu celule subterane (în franceză — oubliettes), în care deținuții erau uitați pe viață. În dreapta, schema unei celule de acest gen

într-un proces sau a unui delict ce nu putea fi rezolvat prin plata unei cauțiuni. 3) Persoanele eliberate printr-un **Habeas corpus** nu puteau fi arestate din nou pentru același delict decât printr-un alt ordin legal și prin intentarea unui proces de către un tribunal. Prizonierii nu puteau fi transportați după arestare în afara granițelor țării (adică, în acea vreme, în Scoția, Irlanda, Insulele Jersey și Guernesey, sau în colonii) iar judecătorii care întârziuau emiterea unui **Habeas corpus** plăteau o amendă de 500 lire. Severitatea acestei amenzi (suma era enormă pentru sec. XVII) se explica prin înaltul rang al celor care erau bănuți a încălca legea — de pildă marii seniori care înțelegeau să-și rezolve singuri diferendele prin „scoaterea din circulație” a adversarilor lor.

Cu toate aceste prevederi severe, legea nu a fost respectată în mod consecvent.

Emisă ca un instrument destinat a curma abuzurile justiției feudale și a afirma demnitatea și drepturile omului, legea a cunoscut însă cu timpul numeroase completări, atât în Anglia cât și în Statele Unite — unde a fost preluată odată cu alte acte ale legislației britanice — dînd naștere unor situații spectaculare, uneori cu caracter de abuzuri notorii. Să amintim doar scandalosoasele eliberări pe cauțiune ale marilor gangsteri americani

Tribunal englez (sec. XVII) prezidat de lordul primar al Londrei

din anii 1920-1930, eliberări care le facilitau acestora lichidarea martorilor, „compromițători”, mituirea înalților funcționari guvernamentali, crearea de alibiuri false și altele. Iar drept corolar, înmulțirea cazurilor de polițiști cumpărați de gangsteri sau, contrariul, dar mai rar, ale „incoruptibililor”, care adesea folo-

seau în mod necesar aceleași metode ca și adversarii lor.

Cu toate aceste denaturări, **Habeas corpus act**, ca și **Magna Charta Libertatum**, rămîne în istoria universală ca un act de mare importanță pe drumul afirmării libertății, demnității și drepturilor ființei umane.

Matei CAZACU

„Nu voi da pace brațelor
și odihnă sufletului,
pînă nu voi rupe lanțurile
care ne oprimă prin voința puterii spaniole”.
Aceste cuvinte aparțin omului care,
la începutul veacului trecut,
a realizat
eliberarea unei mari părți
a continentului sud-american
de sub dominația spaniolă:
Simon Bolívar.
De numele lui El Libertador este legată
independența Venezuelei, Columbiei, Ecuadorului, Perului.
Avea 39 ani
cînd a cunoscut-o pe curajoasa, dîrza, devotată
apasionată Manuelita Sáenz.
Viațile lor s-au unit pentru o scurtă perioadă
de opt ani.
Simon Bolívar avea să se stingă din viață
după mai puțin de un deceniu,
pentru a rămîne în istorie ca un simbol
al setei de libertate, demnități
și independență a popoarelor latino-americane.
Manuelita Sáenz
avea să-i supraviețuiască o bună bucată de timp,
dispărînd însă treptat
din memoria oamenilor.
Printre cei care i-au reînviat amintirea
se numără și Germán Arciniegas,
om de cultură și diplomat columbian,
a cărui relatare despre Manuelita Sáenz o reproducem
— în versiune prescurtată —
după antologia **Latin American Panorama**.

MANUELITA SÁENZ, aproape o legendă

GERMÁN ARCINIEGAS

Cînd Bolívar* a intrat în Quito**, în 1822, trecuse deja, în ultimele șase luni, prin cele mai întunecate momente și cele mai promițătoare glorii ale vieții sale luminoase. Sărise, pe cărări amelițoare, din paradis în infern și din infern în glorie — o dată, de două ori, de trei, patru, cinci ori — purtîndu-și uneori inima în pumn și altelei eliberînd-o ca pe o pasăre din colivie. Toate acestea erau de domeniul trecutului. În cele din urmă ajunse la Quito, un oraș fermecător pe care nu-l văzuse niciodată.

La intrarea pe străzile orașului Quito, toate ferestrele și balcoanele erau împodobite cu tapiserii. Ploua cu trandafiri și garoafe. Dintr-un balcon, o doamnă oarecare

* O amplă evocare a vieții și luptei lui Simon Bolívar, Eliberatorul, însoțită de o amănunțită schiță cronologică și bibliografică, a apărut în *Magazin istoric*, nr. 5/1971.

** Quito — capitala actualului stat Ecuador. În 1822, Ecuadorul a fost eliberat de sub jugul spaniol și încorporat în Republica Federativă Marea Columbie, creată de Bolívar.

a aruncat o coroană de lauri, care l-a lovit pe Bolívar în frunte. Un gest cu urmări decisive. Tînăra impetuoasă, doamna ce trăsese la țintă cu atîta abilitate se numea Manuela Thorne, născută Sáenz.

În noaptea aceea a avut loc un bal și Eliberatorului i s-au făcut prezentările de rigoare. Tînăra care ținea atît de bine a fost aproape ultima. „D-na Thorne?” „Nu. Manuelita, așa mi se spune”.

Pentru Bolivar, Manuelita a devenit mai mult decît o oarecare femeie frumoasă; ea era republicană mîndră, ageră, implacabilă, care se îmbrăca soldăteşte şi ameninţa cu lancea.

Din clipa în care Manuelita se încorporează în suita militară a Eliberatorului, ea devenise paznicul care vede totul, agitatorul care-i trezeşte pe toţi; îi veghează somnul, îi călca pe urme, nu permitea nimănui să arunce nici cea mai mică umbră asupra lui.

Inversunata războinică veghează

Cînd şi-a continuat drumul spre sud, în Peru, Eliberatorul a sosit primul la Lima, iar Manuelita îndată după el. Cîrînd s-a şi apucat de lucru: ea era cea care primea scrisorile, le aranja, discuta cu ofiţerii, cu republicanii. Doamnele care o cunoscuseră nu cu mult înainte ca d-na Thorne, vedeau acum în ea o războinică aprigă. Cînd Eliberatorul a plecat în marea campanie din munţi, Manuelita a rămas la Lima, ministru al cabinetului său devenind o guerrillera care, de departe, îşi păzea cu gelozie stăpînul. În decembrie 1823, Bolivar îi scria lui Santander*: „În mijlocul Anzilor, respirînd un aer urît mirositor pe care ei îl numesc *soroche*, deasupra zăpezilor, îţi scriu această epistolă care va fi îngheţată dacă un condor nu o ia cu el să o încălzească la soare [...] Vom ocupa poziţii în mijlocul Anzilor”. Cîteva zile mai tîrziu, Juan José Santana i-a scris Manuelei: „Vreau să fiu eu primul care să-ţi dau această veste: cîrînd vom fi la Lima!”.

Bolivar n-a putut să se întoarcă imediat la Lima; campania îl distrusese. Au trebuit să-l ducă la Pativilca pe jumătate mort. Acolo a început să revină la viaţă. Santana i-a scris Manuelei: „Acum este în convalescenţă. Totuşi, călătoria noastră la Lima nu va avea loc atît de cîrînd... Aici sîntem ca posedaţi de diavol, morţi de căldură, de supărare şi plictiseală...” Au trecut două săptămîni. La Lima regalisti sîrbătoreau ştirea că Bolivar era pe moarte. Callao** s-a răzvrătit şi soldaţii săi au intrat în Lima.

Bolivar i-a scris unui prieten: „Sîntem pe cale să pierdem Lima. Navele sînt sub focul bateriilor duşmane. Trupele în mizerie”... Dar Bolivar era Bolivar. În acele zile a venit să-l viziteze Don Joaquín

* Francisco de Paula Santander — general, tovarăş de luptă al lui Bolivar.

** Callao — oraş în Peru, puternic centru de rezistenţă spaniolă. A capitulat în 1826.

Simon Bolivar, El Libertador

Mosquera***. „L-am găsit — scria Don Joaquín — în afara pericolului de a muri de febră; criza trecuse, dar era atît de plînd şi slab, încît înfăţişarea lui mi-a produs o mare durere. Şedea pe un scaun îmbrăcat în piele jerpelită, sprijinit de zidul unei mici grădiniţe, cu capul înfăşurat într-o basma albă; pantalonii lăsaui să se vadă genunchii osoşi; vocea îi era cavernoasă şi slabă iar chipul cadaveric”.

Oricît de neverosimil ar părea, Pativilca a fost anticamera marii victorii de la Junin****. Pentru a ajunge la Junin, Bolivar a escaladat Anzii, trecînd din nou prin acel ţinut al gerului şi al dezolării. Manuelita l-a urmat de la distanţă. Ea a călătorit trei sute de kilometri prin acel infern al frigului, al gerului care arde. S-au întîlnit la Huarez. Apoi Bolivar şi-a continuat drumul. Manuelita, singură, făcea cît o divizie de Cruce Roşie. În apropiere de cîmpiile de la Junin, Bolivar le-a spus soldaţilor cuvintele care le-au insuflat dorinţa de a învinge: „Peru şi întreaga Americă aşteaptă de la voi pacea, fructul victoriei. Chiar şi Europa liberală

*** Joaquín Mosquera — viitorul preşedinte (1831-1837) al Republicii Noua Granada. (În 1830, Republica Federativă Marea Columbie se destramă. Columbia se proclamă Republică sub numele de Noua Granada.)

**** Junin — oraş în Peru, situat în Munţii Anzi. În 1824, Bolivar a raportat aici o strălucită victorie asupra spaniolilor.

vă privește cu admirație, pentru că libertatea Lumii Noi este speranța universului..." Așa era Bolivar: își turna cuvintele în bronz. A urmat bătălia și victoria. Era începutul eliberării Perului. O mîndră bucurie ilumina chipul Manuelei. După victoria de la Junin a urmat Ayacucho*. De data asta era libertatea Americii. Exact așa cum le spusese Bolivar soldaților.

O amazoană călărind spre Bogota

1827. Au trecut trei ani de la Ayacucho.

Bolivar era preocupat de veștile despre insurecția din Venezuela și, fără să mai întîrzie, și-a organizat călătoria spre Caracas. Scrisorile mergeau mai încet decît Bolivar. El a ajuns la Caracas, dar mesajele din Peru au întîrziat cu două, trei luni. Bolivar nu știa că între timp Lima se ridicase împotriva lui, că Manuelita fusese prinsă și închisă în Mănăstirea Nazarenas, iar apoi, deghizată în soldat, scăpase pentru a răscoli din nou spiritul poporului său, că fusese prinsă din nou, expedită din Peru în douăzeci și patru de ore și imbarcată în direcția Guayaquil. Dar în timpul cînd Manuelita a stat în Mănăstirea Nazarenas, aceasta se transfor-

mase într-un fel de cartier general, cu un neconținut du-te-vino de ofițeri și de scriitori. Într-adevăr, niciodată o mănăstire din Lima nu fusese cuprinsă de o asemenea vîlvătaie.

La Guayaquil, lucrurile nu stăteau însă mai bine decît la Lima. Manuela a fost obligată să plece călare spre Quito. Știrile din Bogota și din Caracas soseau cu o încetinelă exasperantă. Ea era ca o salbă-ticiune înlănțuită în inactivitate. Sau în disperare. Nu primea răspunsuri de la Bolivar. În cele din urmă a sosit un mesaj: „Vino, vino, vino repede...”

Manuelita a plecat călare. Era însoțită de colonelul de Marquet și de doi negri credincioși care nu au părăsit-o niciodată: Jonatás și Nathan. Manuelita călărea ca un soldat, dar drumul de la Quito la Bogota a durat o lună și nouă zile.

Neplăcîndu-i să locuiască într-un palat, Bolivar își stabilise reședința într-o vilă de la marginea Bogotei, unde veneau doar persoanele intime și vizitatorii de seamă. Cînd Bolivar era plecat, Manuelita rămînea stăpîna și doamna casei. Locul era pitoresc și rustic, la poalele celor două dealuri, Monserrate și Guadalupe, cu bisericile lor albe pe culmi. Într-o grădină mică, trandafirii și violetele, verbina și heliotropul împrăștiu un parfum îmbătător. Pinii, cireșii, mirtul, stejarii, adunați într-o mică pădure, ar fi invitat la odihnă o femeie mai puțin activă decît Manuela.

* Ayacucho — oraș în Peru, („Waterloo-ul spaniol”) unde generalul Antonio José de Sucre, cel mai bun ofițer și prieten al lui Bolivar, a obținut o victorie decisivă asupra armatei spaniole (1824).

Funeralele lui Bolivar

Libertadora înfruntă conspiratorii

Noaptea de 25 septembrie 1828 era o noapte cu o lună splendidă. Străzile ude, străluceau. În cartierul Santa Barbara, unde se afla casa poetului Vargas Tejada, soseau adversarii lui Bolívar, conspiratorii. Nimeni nu-i spiona. Pe asemenea străzi pustii, indivizi suspecti, ascunsii sub peledrine spaniole veneau întotdeauna să joace cărți. Augustin Horment era un francez blond, care predă limbi străine și matematică la Córdoba și care avea capul plin de povești și romane despre revoluția franceză. Venezueleanul Pedro Carjuro era un bătaș primitiv; intrase în conspirație doar de dragul aventurii. Unii erau mai mult intelectuali decât soldați. Vargas Tejada, proprietarul casei, se afla și el acolo. Au discutat planul și, în așteptarea orei de plecare, Tejada a declamat o strofă ajunsă faimoasă: „Dacă din numele lui Bolívar tăiem prima literă / Și apoi o tăiem și pe cea de la sfârșit, / Obținem Oliva*, simbolul păcii. / Asta înseamnă că trebuie / Să tăiem capul și picioarele tiranului / Dacă vrem să dobândim o pace perfectă”.

La 25 septembrie luna plină făcea casele văruițe și mai albe, pinii și mai negri. Conspiratorii nu aveau nevoie de lanternă. Se mișcau ca niște umbre. Lăsând în urmă Mănăstirea Augustină și grădinile ei, au pornit pe strada care ducea la Mănăstirea Iezuiților. Dînd colțul — nu mai aveau decât vreo sută de iarzi — au grăbit pasul și au strîns mai tare minerele pumnalelor. Gărzile erau rare. În fruntea conspiratorilor pășea soldatul Carjuro, împreună cu alți ostași; rolul lor era să pătrundă pe poarta principală. Sentinelele i-au oprit: „Stai!”. N-au mai apucat să strige a doua oară, prăbușindu-se sub loviturile de cuțit. Conspiratorii au pătruns în holul de la intrare strigînd: „Moarte lui Bolívar!”. Servitorii se treziseră; clinii lătrau întăritați.

Bolívar își avea dormitorul la etaj. Conspiratorii s-au repezit pe scara largă de piatră. Clădirea, care avea o curte și coridoare ca o mănăstire, a devenit în cinci minute, un cîmp de luptă. Se putea crede că asediatorii se distrau, împărțind lovituri de cuțit, ca și cînd nu s-ar fi grăbit să ajungă la dormitorul Eliberatorului. De altfel, el se putea considera prizonierul lor. În cele din urmă au ajuns la dormitorul lui și s-au anunțat lovind cu putere în ușă. Nu li s-a deschis imediat. Au bătut din nou și au încercat să intre cu forță, strigînd: „Predă-te!”.

Ușa s-a deschis: Manuelita era singură. Li s-a adresat imperios: „Ce vreți?” „Îl căutăm pe Bolívar”. „Nu-i aici; căutați-l”

* Oliva — în spaniolă, măsline (figurativ, pace).

Dormitorul era mic, cu mobilă puțină. „Unde e?” „Doarme”. „Du-ne acolo unde se află”. „Da, dar cu condiția să nu-l omoriți”. „Promitem”. „Urmați-mă”. Manuela și-a aranjat repede rochia, și-a trecut mina prin păr. Nu arăta însă că vrea să zăbovească. Au trecut prin coridoare, au urcat, au coborît. „Credeam că e aici”, „O fi dincolo”. „Aici l-am lăsat”, „Totuși, să vedem...” plină s-au întors la locul de plecare. Apoi, cu un zîmbet triumfător, a deschis fereastra, exclamînd: „A plecat pe-aici, nu fiți proști!”. Apoi a izbucnit în ris. „Acum, dacă vă face plăcere, omoriți-mă pe mine”. Unul dintre atacanți a înaintat și a îmbrîncit-o, avertiscînd-o pe poada. „Omoriți-mă, lașilor, a urlat ea. Omoriți o femeie!”

Mai tîrziu, Manuelita scria: „Pe la douăsprezece noaptea au început să latre cliinii... Se auzeau niște zgomote curioase, probabil încăierarea cu străjile, dar fără arme de foc [...] L-am trezit pe Eliberator. Primul lucru pe care l-a făcut a fost să-și ia sabia și un pistol și să încerce să deschidă ușa. L-am oprit și l-am îndemnat să se îmbrace. Mi-a spus: «M-am îmbrăcat, ce facem?». Din nou a vrut să deschidă ușa, iar eu l-am reținut. Apoi mi-am amintit de ceva: nu i-ai spus tu lui Don Pepe că această fereastră e foarte bună pentru un moment critic? «Așa e» mi-a răspuns el și s-a dus la fereastră [...]”

Conspiratorii au alergat să se ascundă. Nu le mai rămăsese decât libertatea de a fugi. În zori, goarna deșteptării arăta că răzvrătirea se terminase și Bolívar e din nou la reședința sa. Mi-am spus: tu ești libertadora Libertadorului” (eliberatoarea Eliberatorului) scria Manuelita.

Într-o prăvălioară de mărunțișuri

La patruzeci și cinci de ani Bolívar arăta de șaizeci. Libertadora a salvat un eliberator care se îndrepta spre mormînt. Gloria lui continua să lumineze ca o torță ce se mișca printre umbre, dar carcasa slabă a trupului său răsuuna adesea de tusea care îi sfîșia plămîni.

La 25 septembrie 1828, Bolívar a scăpat de conspirație; la 18 septembrie 1830 a murit.

S-a sfîrșit în cîteva zile, după ce spusesese: „Dacă moartea mea contribuie la încetarea disensiunilor și la consolidarea uniunii, voi coborî liniștit în mormînt...”

Bolívar mort, Noua Granada l-a rechemat pe vechiul președinte, generalul Santander, să-și asume din nou sarcina guvernării. În Manuelita s-a trezit o veche ură împotriva generalului. Casa ei a devenit centrul opoziției și conspirației. Nu se ascundea, căci prefăcătoria lui era carac-

teristică. Guvernul nu a stat însă pe gânduri; Manuelita a fost deportată la Cartagena*. De acolo ea a plecat în Jamaica, unde a găsit azil la Maxwell Hyglop, un prieten al lui Bolivar. Dar Manuelita tindea după patria ei, după Quito al copilăriei sale și al întâlnirii ei cu Bolivar. I-a scris președintelui generalul Flores** prețenul ei. Citeva luni mai târziu, Manuelita debarca la Guayaquil. A pornit spre Quito călare și a ajuns până la orașul Guaranda. Dar Flores nu mai era președinte, iar noul guvern a reținut-o în Guaranda. Manuela a protestat, a argumentat, a luptat, dar în cele din urmă a trebuit să se supună. A fost obligată să plece cu barca spre Peru. La Lima? Nu. La Paita, un oraș mic, un oraș pierdut.

* Cartagena — oraș în Columbia, situat pe țărmul Mării Caraibilor.

** Juan José Flores — președinte al Ecuadorului în perioada mai-august 1835.

A trăit nouăsprezece ani la Paita, unde nu era nimeni împotriva cui să conspire. Marinarii și pescarii veneau și plecau, iar ea... vindea tutun în prăvălioara ei. Tutun, zahăr, luminări... Era o legendă aruncată de fluxul vieții pe o coastă pustie. Într-o zi a venit să o vadă Giuseppe Garibaldi. Altădată a vizitat-o Don Ricardo Palma, compozitorul unor delicioase tradiționale peruane, inspirate din povești. În altă zi, a venit fostul profesor al lui Bolivar — care a sffrșit, la fel ca Manuelita, ținând o prăvălie într-un sat — Don Simon Rodriguez, cel mai activ discipol al lui Rousseau în Lumea Nouă, cel care l-a pus pe Bolivar să jure, pe cînd se aflau la Roma, că va lupta pentru independența Americii. La fel ca Manuelita, Don Simon Rodriguez s-a apucat să vîndă luminări, spunînd: „Dacă nu am fost în stare să-i luminez pe acești americani cu școli, cel puțin să le dau lumina luminărilor”.

• Clio anunță • Clio anunță • Clio anun

■ 120 ani de prezență activă

Telegraful român, publicație care apare la Sibiu sub egida Arhiepiscopiei ortodoxe române de Alba Iulia și Sibiu, și-a sărbătorit de curînd cel de-al 120-lea an de neîntreruptă apariție. Apărut la 3 ianuarie 1853, din inițiativa mitropolitului Andrei Șaguna, Telegraful român își propunea „să contribuie la învățătura și folosul poporului român”, la luminarea acestuia „în mod cumințios asupra adevăratelor sale trebuințe sufletești și trupești”. Merită a fi subliniată contribuția acestuia la pregătirea și realizarea actului Unirii de la 1 decembrie 1918, publicația militînd, alături de altele, pentru afirmarea drepturilor poporului român.

Pîntre redactorii publicației s-au numărat A. Florian, Paul Vasici, Visarion Roman, Zaharia Boiu, Nicolae Cristea, D. Stăniloae etc., reprezentanți de frunte ai vieții culturale transilvane care, prin efortul lor și al tuturor colaboratorilor gazetei, au reușit să împlinească nobilele deziderate pe care A. Șaguna le propunea Telegrafului român.

■ Strămoșul dolarului...

Controverse aprige agită sistemul monetar occidental avînd drept protagoniști concurenții dolarul și etalonul aur. Pe lîngă argumentele economice prin care se înfruntă puterile capitaliste interesate, financiarii nord-americani au recurs la sprijinul istoricilor, pentru a le furniza amănunte de natură să sublinieze, evident, virtuțile dolarului. Iată fișa istorico-biografică a acestei monede.

Primul „părinte” al dolarului a fost împăratul spaniol Carol Quintul, care a botezat astfel „livra de aur” pusă în circulație în vremea sa, pentru a o diferența de vechii taleri olandezi. Dolarul spaniol a servit apoi drept monedă internațională aproape întreaga perioadă în care Spania a beneficiat de aurul provenit din posesiunile sale de peste ocean. S.U.A. au adoptat dolarul ca monedă națională la 1792 — primul dolar american cîntărînd 416 gralaj de argint. Emiterea lui a prilejuit una din cele mai vii dezbateri din istoria Congresului S.U.A. Se confruntau cu pasiune identică două propuneri privind gravarea pe monedă fie a figurii generalului George Washington, fie a efigiei Libertății. În cele din urmă au avut cîștig de cauză partizanii efigiei, dar un amendament a stabilit să-i servească drept model... capul Marthei Washington, soția generalului. Semnul de identificare a dolarului — \$ — se scria la început — 8 — amintînd că dolarul spaniol valora opt reali.

A. B.

În Țara Zărandului,
ca și în întreaga
Transilvanie,
lotria a constituit,
în a doua jumătate
a secolului XVIII
și în cel următor,
o formă
a luptei de clasă,
fiind metoda
de rezistență
dîrză,
în continuă ofensivă,
împotriva
ocupării.

Cronică **LOTRII** haiducească **ZĂRANDULUI**

FLORIAN DUDAȘ

Iobagii români, fugiți de pe moșiile nobililor, au fost înscrși în actele vremii sub numele de „tilhari”, „hoți” și „lotri” (latrones). În realitate, haiducul sau lotrul — cum îl vom numi pentru a păstra termenul tradițional — era ocrotitorul țărănimii asuprite. Documentele cercetate prezintă lotria ca pe o mișcare specific țărănească. Forța ei rezida în unitatea cetelor conduse de căpetenii încercate, uneori chiar cu știință de carte și capabile să prevadă noi ordini sociale și politice.

O urmărire care nu se poate face...

Valea Mureșului-Săvîrșin, 1784, iulie 27. Ceața învăluie satul ascuns între dealurile prelungi coborînde spre Mureș. La mică distanță, castelul nobiliar învăluit la rîndu-i într-o pădure de brad și gorun. Să tot fi fost al patrulea ceas al dimineții cînd liniștea curților e tulburată de un strigăt puternic, venit dinspre poartă :

— Săriți ! Vin lotrii !
Dar, în sat, oamenii rămîn în bordeie. Atunci, pe domeniul vice-comitelui Aradului, lotrii au făcut să străfulgere pe Mureș flăcările dreptății...

Cite întîmplări de acest fel vor fi precedat în Țara Zărandului vuietul răscoalei populare de la 1784 nu se știe. Știm în schimb, grație documentelor, că odată cu venirea primăverii aceluia an, în urma nemăratelor acțiuni ale lotrilor între Crișul-Alb și Mureș, administrația Zărandu-

lui a solicitat concursul comitatelor vecine, scriindu-le că între 15 aprilie și 30 octombrie 1784 nu va mai permite nimănui să treacă în Zărând fără pașaport. La 13 iulie scria Bihorului despre dezlănțuirea unei largi campanii de urmărire a tuturor lotrilor grupați la marginea Munților Codrului, cerind mobilizarea forțelor de ordine la Beiuș, pentru a aștepta în taină lotrii ce vor încerca să fugă într-acolo.

Vara anului 1784. Deși satele se află în toiul secerișului, lotria continuă. În plus, prigoanile sînt lipsite de orice succes. Juratul Anton Ciomor din orașul Sebiș raporta la 20 iulie 1784, în loc de împlinirea vreunui act de pacificare, prinderea sa de către cei peste 40 secerători ajutați de lotrii care îndrăzniseră să pătrundă în oraș, ducându-l pe jude între arme.

Cînd nobilii din Bihor solicită sprijinul Regimentului de infanterie al garnizoanei din Oradea, alcătuit din românii acestor părți vestice, cererea le este refuzată, de teamă că nu cumva ostașii să fraternizeze cu lotrii și țărării.

În părțile orașului Buteni, pretorul Stanislavitz, primind ordinul prigoanirii, în loc să-l execute, răspunde că în urma discuțiilor purtate pe marginea cauzelor, „mişcărilor valahe”, ar fi „mai prudent să sfătuiască, să liniștească și să-i înduplece pe români să se supună legilor, lăsîndu-se de lotrie și să predea armele luate de la nobili”. Intențiilor sale, ce par să aibă un oarecare rezultat, administrațiile Bihorului și Zărândului răspund prin continuarea urmăririlor și pedepsirea celor prinși, cerînd pretorelui din Buteni să reînceapă la 21 iulie 1784 urmărirea tuturor lotrilor și fugarilor. Creîndu-se o situație dificilă, acesta răspunde: „**Pentru liniștea generală, n-am putut face altceva decît să înaintez grabnic o cerere către tron pentru iertarea lor. Cert este că nici eu și nici județul Aradului n-am putut fi de părerea urmăririi... și sînt convins că o urmărire nu se poate face, parte din cointeresele iobagilor și a hoților de noapte, parte din cauza spionilor și complicitilor lor.**”

Documentele din zidul bisericii

Răspunzînd provocărilor, fulgerător, o ceată a lotrilor din Zărând a devastat în noaptea de 27 iulie 1784 curtea nobiliară de la Săvirșin. Cei aproximativ 20 țărani înarmați, cînduși de dezertorul Petru Beciu (Bici) din Desna și de către Urs Ribită, s-au prezentat la curte cerîndu-i vice-comitelui András Forray să le scrie o petiție către împărat prin care să se ordone sistarea urmăririlor. Căpitanul Petru Beciu, dorind generalizarea acordării amnistiei pentru toți țărării organizați ori refugiați prin păduri, l-a silit pe vice-comite să-l urmeze. Trecîndu-l peste Munții Ză-

randului, spre Crișul Alb, ceata a ajuns la 29 iulie 1784 la Dumbăvița (Dieci), unde petiția a fost scrisă și trimisă la Viena, pînă la primirea răspunsului conducerea comitatului purtînd mai multe tratative cu ceata lotrilor.

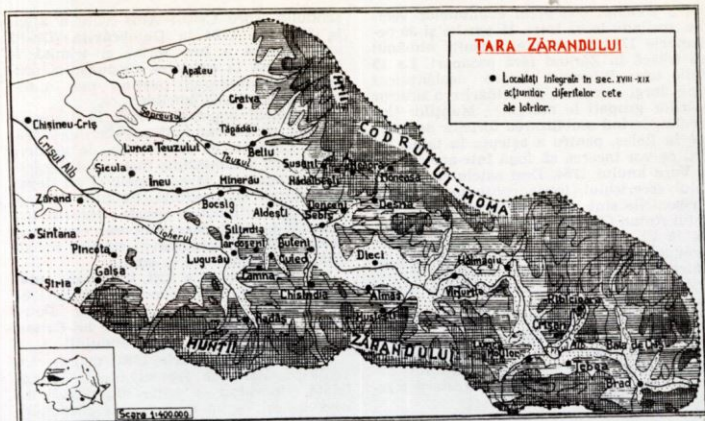
Răspunsul imperial a sosit la 9 august, urmînd să fie înmînat căpeteniilor țărănești. Cu toate că acest ordin de grațiere a fost adus la cunoștința întregului Zărând, puțini fugari au lăsat armele și au depus jurămîntul de credință. Cei alții, cei mai mulți, au continuat să reziste; decretul imperial a aplanat doar temporar conflictul, nevizînd de loc schimbarea stărilor social-economice și politice existente.

Mișcarea lotrilor a fost, în Zărând, **prologul** marilor ridicări populare de la 1784 cînd, sub conducerea căpitanului Petre Beciu, s-au alăturat răscoalărilor lui **Crișan** — căpitanul suprem al Zărândului.

Dar, în luna ianuarie 1785, marea răscoală populară din Transilvania a fost înfrîntă, începînd — chiar din primăvara acestui an — un nou șir de războaie, pedepse și impuneri. Dar ceea ce forțele nobiliare și armata de dragoni n-au reușit să birui în părțile Zărândului nici după 1785 a fost mișcarea lotrilor, „**spre a căror stîrpire — mărturisesc un document — s-au trimis mulți simbrășii spre urmărire și prindere.**” Expediția de pedepsire din februarie 1785 a întîmpinat rezistența lotrilor conduși de același Petru Beciu, care, la scurt timp după prinderea lui Crișan, va pieri și el frînt pe roată.

În lunile care au urmat, șilnicile nobiliare nu au mai cunoscut margini. Conform plîngerii iobagilor din tîrgul Beliu, în zilele sărbătorilor de iarnă ale anului 1786 ispanul i-a obligat, sub amenințarea bății, „**să iasă la Crăciun cu carule cu bol să ducă lemne la legărie [glăjerie, sticlărie — n.n.] și în toate duminicile care-au urmat.**” La 4 august 1786, juratul Nagy Iosif din Sebiș scria comitatului Arad că, în urma atacurilor lotrilor asupra proprietăților din Buteni și împrejurimi, au fost rînduite, zi și noapte, cete de pază ca să intercepteze legăturile locuitorilor satelor cu cei plecați în lotrie, căci colaborarea acestora în unele sate era atât de iscusită, încît vinovăția nu li se putea dovedi în nici un chip.

Prin extinderea și tăria tuturor acestor acțiuni, la numai doi ani de la înfrîngerea răscoalei lui Horea, lotria alcătuită din nou subiect de aprinse dezbateri la Curtea din Viena. Recent, în zidul bisericii din satul Minerău (jud. Arad) a fost descoperit un **Protocol de circulare** dintre anii 1786-1800. Conform textului unuia dintre ordinele ce le conține, comisul Cristofor Nițki a trimis din Viena, în martie 1787,

la Arad, ordinul „Pentru lotrii”, urmat la 30 martie de o pastorală episcopală, care amintea acțiunile lotrilor în părțile Ineuului și Pincotei. Deosebit de importantă rămâne, dintre cele peste 150 documente conținute de Protocol, distincția „lotrușagului” de „tilhărușag” și „furtușag”, folosindu-se deosebit acești termeni, administrația preferind cu precădere pe ultimii doi, dovadă astfel altă direcția acțiunilor organizate de comitat, cât și încercările de compromitere a mișcării în fața poporului.

„Cirdășagul lotresc al locuitorilor“

De la Curtea din Viena, soseau mereu circulare; ele hotărâau, alături de îngrozitoare suplicii, pedeapsa cu închisoarea pe timp de 5-8 ani pentru lotri, în timp ce pe rudele acestora le aștepta surghiunul.

Dar aceste măsuri n-au putut liniști spiritele. În luna august 1787, dascălii și preoții satelor din împrejurul Hălmeagului povățuiesc pe țărani să nu mai plătească jumătate din produse decât la zecea parte în loc de a noua. Faptul că dascălii și preoții sătești din Zărand simpatizau pe lotri și propovăduiau dinadins lotria, a determinat, la 1788, pe însuși mitropolitul din Karlowitz, Moise Putnic, să le adreseze o aspră pastorală, rechemându-i la „credința către împărat“.

Măsurile dictate din Buda ori Viena au devenit tot mai drastice. Și totuși, în Zărand lotria a rămas la fel de puternică. Astfel, la 5 iulie 1788, vice-comitele Zăran-

dului, Ștefan Hollaky anunța comitatului Arad primejdia pătrunderii pe Crișul Alb a unei cete de peste 90 lotri, conduși de Francisc Bodea din satul Neagra, de lângă Moneasa.

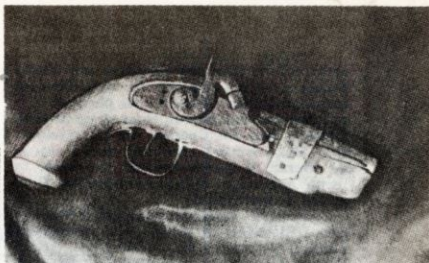
În următorii ani, numărul celor plecați în lotrie a crescut. Circulara din 9 august 1792 „pentru lotri și fugari” deplîngea faptul că „lotrușagul sau tilhărușagurile în varmeghiile Aradului și Zărandului așa s-au înmulțit, încît făcătorii de rău și de pe ulițe și din curțile mari, marha [vitele] intramăși mină, cu sila luind”, avînd „cirdășagul lotresc al locuitorilor...”.

Diversele abuzuri loveau nu rareori chiar și în viața tradițională a poporului. În a doua zi a Anului nou 1791, Gavril Bucatoș face plîngere în numele comunității Buteni și a satelor din împrejurimi împotriva solgăbirăului Bartos de la Ineu, care, neținînd seamă de sârbătoarea poporului, „au luat oamenii cu puștile și i-au dus în pădure după vinat și i-au ținut 2 zile”. Dar răspătura răzbunării nu a întârziat. La scurtă vreme, o cetate de lotri s-a abătut pe la Luguzău asupra Curții de la Cuied, incendînd-o, luînd armele, praful de pușcă și gloanțele slujbașilor.

Răstimpul care a urmat a fost, în istoria Imperiului habsburgic, șirul anilor neîntrerupt de războaie. În Zărand, din precauție și de teama recrutării, tinerii satelor umblau înarmați cu pistoale și puști fără pat, ori se alăturau cetelor de lotri. De pildă, raportul din octombrie 1799 al judecătorilor din orașul Ineu, trimis Consiliului locotenențial din Buda dezvăluie pustiirea de către acești „răz-

Pistol folosit de lotrii Zărandului

Documente-circulare emise, la 1783 și 1784 împotriva lotriilor

vrătiți" a mai multor curții și domenii din cimpia vestică, de unde apoi „s-au îndreptat spre Banat, Transilvania și Principatul Valahiei.”

Mișcarea lotrilor din părțile Zărandului și Aradului n-a putut fi înfrântă nici la începutul secolului următor. Creșterea diverselor impuneri nobiliare și a fiscalității imperiale, însoțite de practica recrutării forțate pe timp îndelungat în slujba armatelor habsburgice, vor impune acestei forme tradiționale a luptei de clasă o desfășurare continuă.

Romanul adevărului

„...De la Ineu, drumul de țară o ia printră păduri și peste țărini, lăsând la dreapta și la stînga satele așezate prin colțurile văilor. Timp de un ceas și jumătate, drumul e bun; vine apoi un pripor pe care îl urci și după ce ai coborît în vale trebuie să faci popas, să adapi calul ori vîta din jug și să le mai lași timp de răsuflare flîndcă drumul a fost cam greu, iară mai departe încep locurile rele”. Aici, în vale, se afla Moara cu noroc care, cu timpul, „a încetat să mai macine și s-a prefăcut în circiumă și loc de adăpost pentru toți drumeții obosiți”. Sint cuvintele cu care Ioan Slavici începe dezvoltarea romanțată a unor fapte dramatice pe care le-a cunoscut acum un veac în părțile Ineului, pe cînd împletea funcția de practicanț al avocatului Mircea V. Stănescu cu cea de scriitor de „novele din popor”.

Evenimentele înscrise-n cartea sa s-au desfășurat între Ineu, Beliu și Buteni — vechile făgașuri ale lotrilor Zărandului — unde cercetările întreprinse dovedesc indiscutabil fondul istoric real al faptelor. Slavici și-a scris cartea avînd în față ac-

tele dosarelor de urmarire și anchetă ale viitorilor eroi ai cărții sale.

Topografic, Moara se afla la jumătatea drumului ce ducea de la Ineu spre Buteni și spre Beliu (cătore Oradea), acolo unde și azi mai spun bătrîinii că a fost „Birtul lui Vanu”, „Birtul lotrilor” sau „Birtul Sămădăului”. Înainte, fusese o crîsmă a baronului Bitto, stăpînul locurilor. Era un fel de han la care poposeau drumeții ce se îndreptau îndeosebi spre cîmpie. Existența sa o atestă și unele documente. Prin apropiere — completează tradiția — trecea și tainicul drum al lotrilor spre Banat și, peste codru, spre Beius... Doar „patru zile pe săptămînă, de marți seara pînă sîmbătă” circiuma era plină. Precizarea este de natură predominant comercială. Cei veniți marți înoptau aici în așteptarea tirgului de miercură din Beliu. Joia era tirg dincolo, la Sebiș, de unde doar pe la Moară drumeții puteau să treacă spre vestitul tirg de vinerea al Ineului și cel mai mare tirg de vite de pe vremuri de la Pincota, ținut sîmbătă.

Lică Sămădăul — eroul romanului — era un bun cunosător al acestor locuri, chiar dacă nu era din aceste părți. Știm sigur

astăzi că numele său adevărat era **Vasile Panda** și că era originar din satul **Mocirla** (actualul Lunca Teuzului), de pe lângă Tîrgul Beluului. S-a născut, se pare, pe la 1835. Lotru a fost din tinerețe. La fel, adversarul său, Pîntea, înainte de a ajunge căprar, îi fusese tovarăș de ceată, în urma acțiunilor săvîrșite împreună fiind prinși și întemnițați.

Lică, după ispășirea pedepsei, a fost eliberat. Cîștigînd în sensul voit încrederea marelui proprietar din aceste părți, Arpad Vermesy, acesta-l numi sîmădău peste turmele sale și ale altor îmbogățiți. Pîntea, în schimb, părăsind ceata, cîștigă încrederea autorităților și pentru faptul că știa toate potecile și secretele mișcării, a fost numit jandarm la Ineu. Din acest moment drumurile lor s-au despărțit, Pîntea devenind omul legii, pe cînd Lică, sub scutul răspunderilor sale, alăturîndu-și oameni de încredere, a continuat lupta, rareori trecînd și pe la acasă...

Sfîrșitul Sîmădăului este cel cunoscut din povestirea lui Slavici. Văduva și fiul său au rămas în satul natal — Mocirla — unde trăiesc și azi urmașii lor.

După 1880, baroneasa Agneta Bitto din Șilindia a pus în vinzare hanul reconstruit. L-a cumpărat unul din cei mai temuți lotri din Zărand, **Pavel Jigovanul (Biterul)** care l-a transformat în adăpost tainic pentru cetele de lotri aflate în treacăt pe valea Crișului Alb. În funcția ce o avusese Lică, la scurtă vreme este pomenit **Todor (Petroman) Sîmădăul** — tot căpetenie pes-

te o ceată a lotrilor din aceste părți, om de credință avîndu-l pe **Nicolae Cristea** din Iarcoșeni, sîmădău și el peste turmele moșierului Crisztur din satul Minerău, de lângă Crișul Alb. Din birtul lui **Jigovanul** aceștia în fruntea unei cete de 13 lotri, în noaptea de 23 februarie 1883, au atacat casa arendașului moșiei Korek Kálman din satul Cuied, răzbuind cumplit nedreptățile îndurate ani de-a rîndul de săteni.

La 1885, principesa Ana de Hamburg și ceilalți mari proprietari din Zărand au cerut un decret imperial pentru „**stîrpirea tuturor lotrilor**”. În acest scop, din Oradea și Arad au fost trimise în Zărand trupe care au înconjurat munții, majoritatea lotrilor fiind vînați asemeni fiarelor. Ceata lotrilor condusă de acel Pavel Jigovanul, ce se întorsese peste Munții Codrului de la Vașcău, unde la sfîrșitul lunii noiembrie tocmai atacaseră conacul moșierului din Călugări, a fost prinsă acasă.

„Intr-o noapte de toamnă, cu ceată deasă, pe dealul de la marginea localității Boesig, de lângă Ineu, au răsunaț 12 detunături. Acolo, pe locul unde lotria își sfîrșea în Zărnad o existență seculară și zbu-ciumată, familiile celor morți au ridicat o cruce de piatră, care străjuie și astăzi mormintul comun. Acolo, pe acel loc, în urmă cu aproape două decenii s-au desfășurat sub îndrumarea artistică a neuitatului regizor Victor Iliu, filmările pentru **Moara cu noroc**.

In această turidă a bisericii din Lunca-Moșilor s-a ascuns, la 1785, Crișul, conducătorul răsculaților de pe Crișul Alb

Fiul lui Lică Sîmădăul și soția sa

Veche moară din satul Virfurile; în podul ei, lotrii Zărandului își aveau loc tainic de adăpost

Cronică PE DRUMUL haiducească FURILOR

GH. BĂILEANU

Drumurile, urmînd cursul apelor, s-au croit nu departe de albia acestora, pe costişele dealurilor, traseul lor fiind influenţat de aşezări omeneşti, de relief, de diferite trecători şi vaduri. Astfel, în depresiunea Jijiei, între cele două artere naturale de comunicaţie — Siretul şi Prutul — s-a conturat, din vechime, un drum extrem de curios: drumul furilor.

În adevăr, în hotarnica satului Ştiubeeni (Dorohoi), din anul 1492, este indicat **drumul tilharilor** şi **drumul lui Ioachim** (spre Ioachimeni, pe Podraga şi Başău). **Drumul furilor** apare în mai multe documente din secolele următoare, precum în hotarnica din 1589 a Onţanilor (Unţeni): „pînă în **drumul furilor** din fundul Văii Armencii, apoi în capul Mănăstirenilor pînă la drumul de la Jijia la Botoşani”; în actul de vînzare a unui răzor la Stănişor: „din apa Siretului pînă în **drumul furilor**”; în zăpisele din 1750, cu aceleaşi indicaţii; în hotarnica din 1751 a moşiei Costeşti: „de la Tătăraşeni, Fîntîna puturoasă, **drumul furilor**, Mănăstireni şi înapoi, tot pe **drumul furilor**”. În fine, pe un document **sui generis** — o hartă din 1781 a aceleiaşi moşii Ştiubeeni — sînt trasate patru drumuri: pe cel de sus este desenat un călător, atacat cu parul de un „tilhar”; o însemnare arată că pe nume **drumul tilharilor**.

Drumul acesta — al **tilharilor**, al **furilor**, adică al **haiducilor** — s-a format ca o consecinţă a unui fenomen social. Căutînd să scape de urgia exploatarei, ţăranii nevoiaşi părăseau satele, refugiindu-se în mijlocul naturii; fugarii se constituiau în cete, şi, prin voinicia lor, porneau lupta împotriva asupritorilor. Cavalarii al drepătăţii, darnice pentru săracii fără chimir şi desagă, dar necruţător cu cei bogaţi, pe care îi judeca în faţa cetei sale, haiducul a devenit simbolul rezistenţei şi al luptei pentru emanciparea socială, şi, nu de puţine ori, şi naţională.

Drumul furilor începea în pădurile Bordei, aflate în sud-estul Iaşilor, avînd, la mici distanţe, numeroase hanuri. Drumul mare de poştă, care urma cursul pîrluii Nicolina, cobora în Valea Şantei, urca un deal abrupt şi ieşea în satul Bordei pe o înălţime, la vreo 2,5 km de locul actualei gări a satului Bîrnova. Drumul Bordei se unea cu cel de la Valea Adîncă, încrucişîndu-se apoi cu cărările satelor Ciurbeşti, Lunca, Mogoşeşti şi Curătura.

De la satul Bordei, **drumul furilor** venea spre Iaşi, alegînd ruta urbană după împrejurări, pentru a ieşi la răsărit de acest oraş, pe dealul Şorogari. De aici, pe diferite cărări, evitînd drumurile bătătorite, ajungea în pădurea Breazu, continuînd — la sfîrşitul sec. XVIII şi începutul celui următor — prin **drumul haiducilor**, spre REDIU TÂTAR, sîtuleţ la răscrucea dintre Popricani şi Tăuteşti. Mai departe, urmînd linia de separaţie dintre bazinele rîurilor Prut şi Jijia, drumul mergea spre nord prin Cornohalu, Ringhileşti, Valea Başăului, Ştiubeeni şi Hudeştii Mari, se întîlnia cu **drumul lui Ioachim** pe Valea Podragăi şi ieşea mai departe spre nord, la Lipcani pe Prut. El avea şi ramificaţii laterale, spre Hirău prin Totoieşti şi spre Podul Iloaiei prin Belceşti.

După cum se vede, **drumul furilor** „controla” arterele comerciale cele mai frecventate, cu legături interioare şi de tranzit — de la Dorohoi, Botoşani, Hirău, Podul Iloaiei şi Iaşi — spre cele cinci vaduri ale Prutului, precum şi drumurile care legau Iaşii de Bucureşti prin Scînteia, de Botoşani şi Dorohoi prin Şipote şi **drumul de mijloc**, care ducea spre Cernăuţi, Liov, Viena şi Leipzig.

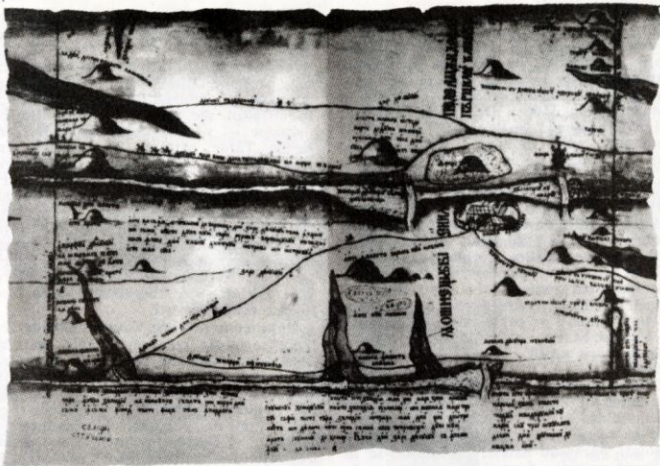
Traiectul interior avea numeroase hanuri şi circiumi. Pe moşia Tăuteşti se afla hanul Mirzeşti, adăpostul haiducilor, în care a locuit Cauniuc, căpetenia acestora, construcţie asemănătoare cu hanul Bordei, dar mai mică decît hanul Anucei de pe drumul Fălticeniilor. Hanul era împrejmuit cu un gard înalt ca un zid de cetate, şi, în interior, avea şuri, hambare, odăi de găzduire, atelier de reparaţii şi odăile pentru circiumă. Mai spre nord, era hanul Zahorna-Horleşti, cu ratoşul lui Alecu Calimăz, numit **La trei izvoare**, pentru că acolo drumul se trifurca, spre Podul Iloaiei, Movileni-Larga şi Cîrniceni, ultima ramificaţie legînd, prin Epurenii-Ţigănaşi, **drumul haiducilor** cu vechiul **drum al furilor**.

Așa cum îl descriu întocmitorii **Statisticii Moldovei** din 1832, drumul mergea pe locuri deluroase, deschise, și întretăiate de vâlcele mari. La hanul Larga-Jijia se schimbau cai de poștă — de aceea locul respectiv a luat denumirea de **dealul cailor** — acolo fiind și locuința haiducilor, totdeauna separată de ceaiul herghelilor.

Drumul furilor — drumul răzvrătirii, al libertății și al dreptății sociale — a fost străbătut de cei care au trăit în jurul focului haiducesc, s-au ascuns de puterile stăpînirii în codri și pe la stîne, odihnindu-se și ospătîndu-se în hanurile lui. Astfel, la începutul sec. XVII, în timpul luptelor din jurul Hotinului — pe atunci raia turcească — **Mihu Copilul**, „păunaș de

a fost adus în 1633 la Iași, în fața lui vodă, balada populară relatînd astfel dialogul dintre cei doi: „Măi Codrene, voinicele, / ia spune domniei mele / cîți creștini ai omorît / cînd la Iași ai hoțit? / [...] Cînd bogat eu întilneam / la parale împărteam, / mina-n pungă de-i băgam / jumătate-o desșertam; / iar de întilneam sâracul / îmi ascundeam baltașul / și-i dam bani de cheltuială / și haine de primeneală”.

În veacurile următoare, pe **drumul furilor** au mai haiducit **Tobultoc**, răzăș înțelept, răscolat împotriva samavolnicilor, **Ștefan Bujor**, care ascundea comorile în scorburile copacilor ca să ajute pe săraci, **Bărgan**, **Frenț**, **Veliceco**, **Vasile cel Mare**, **Cirjaliu**, și alții, care se coborau din Munții Neamțului pînă în **drumul furilor** ca să lo-

Un document sui-generis: harta moșiei Știubeeni (Dorohoi) din 1781, pe care este consemnat drumul tilharilor

codru, vătășel de lotru”, a folosit **drumul furilor** dinspre mieznoapte ca loc de hărtuire. Același drum a fost bătut de contemporanul său, **Toma Alimoș**, „boier din țara de jos”, care a pornit în „sus pe șesul Prutului, / pe pămîntul turcului, / colo-n zarea celor culmi, / la groapa cu cinci ulmi”. Tot în lupta împotriva turcilor și tătarilor, **Grue Grozovanu** de la coada Ial-pugului a trecut vadurile spre **drumul furilor**. Drumul acesta a mai văzut, venind de la Moghilău, pe vestitul **Codreanu**. Răscolat împotriva boierilor greci din anturajul lui Alexandru vodă Iliș, **Codreanu**:

vească pe bogătașii orașelor din nord. Nu este exclus ca drumul acesta să fi avut legături și cu haiducii transilvăni: **Ciurica**, **Balica**, **Bucur Cimpean**, **Vasile Negru** și **Pintea Viteazul**.

În secolul nostru, **drumul furilor** a fost străbătut de alți haiduci vestiți, precum **Corol**, **Chiriac**, **Pantelimon**. Autorul prezentelor rânduri își amintește cum a întilnit, în copilărie, pe acesta din urmă, personaj celebru, care, auzind că în aceeași trăsură se afla și doctorul N. Leon, profesor la Facultatea de medicină din Iași, s-a descoperit cuvințios și a însoțit ate-lajul dincolo de pădurea Moțcăi.

Zîmbete din cronic

Rubrică redactată cu concursul cititorilor

■ E mai bine...

Ludovic XIII, regele Franței între 1610-1643, prezida un consiliu al miniștrilor săi. Unul dintre aceștia, distrat, își scoase punga de tutun din buzunar și și-o puse pe masă. Șocat de această abatere de la etichetă, regele se încruntă supărat. Dar ministrul, nu numai că nu-și dădu seama de greșeala făcută, ci își puse alături de tabacheră și batista.

Enervat, Ludovic îl apostrofă :

— Am impresia, domnule, că vreți să vă goliți buzunarele...

Dându-și seama că se abătuse de la etichetă, ministrul nu-și pierdu, totuși, cumpătul și spuse :

— Sire, pentru un ministru e mai bine, în orice caz, să-și golească buzunarele decât să și le umple...

■ Cît valorează

Un poet se lăuda într-o zi că versurile pe care le scrie îl costă foarte puțină osteneală.

La care Diogene (413-327 î.e.n.) preciză :

— Te costă atât cît valorează.

M. FLOREA,
București

■ Versurile lui Dion

Filoxen, criticînd un poem scris de Dion, tiranul Siracuzei între 357-354 î.e.n., a fost trimis la muncă silnică într-o carieră de piatră.

tră. După o vreme, tiranul l-a chemat și i-a citit din nou versurile. După ce a ascultat cu atenție, Filoxen s-a ridicat să plece.

— Unde te duci ? l-a întrebat Dion.

— La cariera de piatră, i-a răspuns Filoxen.

■ Concluzie

La Fontaine (1621-1695) era cam uituc. Într-o zi, fiind invitat la un dineu de către prințul de Condé (1621-1686), poetul omise să dea curs invitației.

Un prieten îl sfătui să-și ceară scuze pentru impolitețea comisă. Ajungînd în biroul prințului acesta îi înțorse, supărat, spatele.

— Vă mulțumesc, monseniore, zise la Fontaine. Îmi pare bine că nu-mi purtați dușmănie...

— Cum de tragi această concluzie ?

— Fiindcă Alteța voastră nu întoarce niciodată spatele unui dușman...

■ Politețe

Ducîndu-se într-o zi la editorul Panckoncke pentru a-și citi niște spațuri din **Enciclopedia** aflată sub tipar, Diderot (1713-1784), îl găsi pe acesta îmbrăcîndu-se. Editorul fiind foarte bătrîn, Diderot încercă să-l ajute, deși Panckoncke vru să-l oprească.

— Lăsați, nu vă sfițiți, spuse filozoful. Nu sînt primul autor care „îmbracă” un editor...

I. MITULESCU,
București

■ Viscolul

După 4 ianuarie 1905, în urma demisiei guvernului liberal condus de către Dimitrie A. Sturdza (1833-1914), șeful partidului conservator, Gheorghe Gr. Cantacuzino, (1837-1913) a fost însărcinat cu alcătuirea unui nou cabinet. Chiar în acea zi, asupra țării s-a abătut un viscol năpraznic care a întrerupt circulația trenurilor. Se spune că, din această pricină, prietenii din provincie ai noului prim-ministru au intrat în panică. Bietii de ei ! Și-au văzut slujbele promise în pericol — au scăpat trenul rămînînd mai departe pe... linia moartă.

■ Validare

În numărul său din 13 martie 1905, revista **Furnica** insera următoarea știre : „În ultimul moment aflăm că eminentul și vechiul parlamentar d. Tacit Cămărășescu, student în anul I de drept, își va pune candidatura la Senat”. Redactorul nu se îndoaia că majoritatea senatorilor o să-i dea bilă albă și o să-l valideze. Pentru că, argumenta el, această majoritate nu e ca d. Em. Antonescu, profesorul lui Tacit Cămărășescu, să dea bile negre tinerilor de valoare ce vor să-și treacă examenele în mod tacit...

D. MIRESCU,
Ploiești

■ Invitație

În toamna anului 1885, Societatea literară Junimea a adresat membrilor săi o spirituale invitație, la o masă colegială :

„Societatea Junimea
Intră cine vrea. Rămîne
cine poate.
Noul secretar tot perpetuu
N. Gane
P.S. Spiritul nu este de
rigoare”.

GEORGE DASCALU,
Ploiești

Ianuarie 1945:
episod
din
dezintegrarea
P. N. T.

„FRONȚA“ DE LA BUZĂU

Conf. univ. dr. MIHAI FĂTU

În numărul 223, de vineri 19 ianuarie 1945, ziarul de orientare național-tărănistă Ardealul publică un articol intitulat Fricțiunile din Partidul Național-Tărănesc iau caracter public: „...După un timp de aparentă liniște, îngăduit de altfel și de sărbătorile care de abia au trecut — se arată în articol — situația din Partidul Național-Tărănesc nu întârzie să-și definească tendința spre înăsprirea fricțiunilor existente. Din cadrul strict intim în care au temporizat până acum, aceste neînțelegeri izbucnesc sub forma manifestărilor publice... Se pare că, cu toată intervenția conducerii centrale, adunarea convocată pentru sâmbătă la Buzău, va avea totuși loc și nu este exclus ca în condițiile în care se va desfășura și față de frunza care vor lua parte, manifestarea să depășească caracterul unei întruniri locale, pentru a prileji afirmarea publică a unor principii de înaltă moralitate politică“.

În aceeași zi, oficiosul P.N.T. Dreptatea, publică o amplă relatare, însoțită de fotografii de la sărbătorirea onomasticii lui Iuliu Maniu, ce avusese loc cu 11 zile în urmă, la 8 ianuarie, la Sibiu și la care luase parte elita cadrelor noi din Transilvania, în frunte cu Mihai Popovici, membru în delegația permanentă a partidului și președintele P.N.T. din Transilvania și Banat. În toastul rostit, Mihai Popovici, adresându-se președintelui partidului, spunea: „Tu, și cu tine împreună și noi, am repudiat necontenit oportunismul, care este o cămătărie murdară.“

Puse alături, cele două gazete din ziua de 19 ianuarie 1945, de aceeași culoare politică, voiau, parcă, să se completeze și în același timp să se excludă una pe alta: Dreptatea, organul oficial al P.N.T., dorea cu orice chip să remarce liniștea, optimismul și unitatea care, chipurile, domneau în partid; Ardealul — ziar condus de Anton Ionel Mureșanu, un frunțas ardelean al P.N.T. — trăgea un semnal de alarmă asupra unor fenomene care măcinau din interior acest partid.

Insurecția națională antifascistă din august 1944 declanșase un proces revoluționar ireversibil, cu implicații profunde, structurale în toate domeniile de viață din țara noastră. Pe acest fundal, partidele politice românești erau chemate să-și fixeze programul și metodele de lucru în vederea participării la rezolvarea problemelor vitale ale vremii. În acest context, arena politică era teatrul unei lupte deschise și ascuțite pentru cucerirea puterii, în care P.N.T. avea veleități deosebite. Nebeneficiind de un program în conformitate cu interesele vitale ale maselor, conducerea P.N.T. a încercat să-și mărească numărul aderenților pe seama unei „clientele“ de trist renume: foștii colaboraționiști ai dictaturilor regală și „antonesciană și foștii legionari „pocăiți“. În această întreprindere nefastă, conducerea P.N.T. a avut de întâmpinat chiar rezistența unora dintre membrii săi, ca și a unor cadre mai realiste, care doreau să apropie partidul de realitățile social-politice ale timpului. În această dispută — dusă în cadrul și în limitele ideologice ale P.N.T. — se înscrie și episodul de față *, mărturie a dezintegrării acestui partid. Pentru a înțelege cum se cuvine evoluția lucrurilor, trebuie însă să ne întoarcem cu câteva luni înainte de data apariției articolelor citate.

* Momentul este redat pe larg în lucrarea Sfirșit fără glorie, apărută de curind în Editura Științifică, sub semnătura aceluiși autor.

Nu mai sunt regimati?

P.N.T. se transformase în gazdă binevoitoare pentru tot felul de elemente reacționare, de preferință legionari (Scintila din 4 noiembrie 1944)

O mină frățescă intinsă cui?

La 31 august 1944, Iuliu Maniu a emis o circulară către toate organizațiile P.N.T. în care se specificau măsurile necesare pentru verificarea vechilor membri de partid și înscrierea altora noi, făcându-se concomitent mențiunea că programul partidului rămâne cel existent (din 1935).

Circulara menționa că acei membri sau foști membri care au avut demnități în timpul dictaturilor lui Carol II și Antonescu, ca și cei care au acceptat orice fel de funcții administrative fără cunoștința partidului, nu vor putea fi aleși președinți, vicepreședinți, secretari generali sau delegați ai organizațiilor locale, județene, municipale și centrale ale P.N.T., putând însă să rămână în continuare membri ai partidului. Cei care, forțați prin situația lor profesională, s-au înscris în partidele dictatoriale (F.R.N., Partidul Națiunii etc.), fără a avea dezlegarea dată la timpul convenit de conducerea de partid, nu vor putea fi reprimiți dacă nu vor face acte publice de profesune pentru Partidul Național Tărănesc și ideologia lui. S-ar crede, potrivit celor relatate, că Iuliu Maniu inaugura o epocă de orientare a P.N.T. pe o linie democratică, de condamnare și in-

cetare a oricăror acțiuni de colaborare cu persoane sau curente politice care se făceau vinovate de participare la activitatea regimului dictatorial lui Carol II sau a regimului militar-fascist al lui Antonescu.

În aceeași zi, însă, oficialul P.N.T. Dreptatea publica **Apelul comandamentului mișcării legionare către foștii [sic!] legionari**, semnat de Horațiu Comaniciu, precum și scrisoarea adresată de Iuliu Maniu lui Comaniciu, documente pline de semnificații pentru politica pe care o inaugura președintele P.N.T. privind refacerea rîndurilor partidului și viitoarea colaborare dintre P.N.T. și legionari. Luind act de declarațiile „de pocăință” formulate de Comaniciu, Maniu își afirma nedismulată satisfacția pentru „sentimentele patriotice... înțelegerea deplină pentru ideile democratice biruitoare și pentru concepția de dreptate socială [sic!]” ale legionarilor în aceste noi împrejurări.

Luîndu-și în serios rolul de sfătuitor al legionarilor, Maniu arăta că „deodată cu felicitările mele pentru hotărîrea dvs. și pentru frumoasa dvs. manifestare să vă dau un sfat prietenesc [subl.a.] acela este următorul... cred că multe energii valoroase care sînt grupate în jurul mișcării dvs. fac bine dacă își caută așezarea în alte grupări politice... Am toate motivele să cred — afirma președintele P.N.T. — că porțile partidelor angajate în Blocul Național Democratic sînt deschise pentru toți acei care nu sînt vinovați de crime sau de acte dezonorante...” (Dreptatea, seria II, din 31 august 1944).

Se ajungea astfel la un acord între P.N.T. și legionari, prin care rămășițele din țară ale Gărzii de fier erau dizolvate în mod oficial în P.N.T. Acest pas, care nu poate fi calificat în nici un caz ca provenind din naivitatea lui Maniu, a inaugurat epoca cînd P.N.T. a devenit, realmente, un refugiu pentru cele mai reacționare elemente ale societății românești de atunci, orientare care a și început să fie justificată de propaganda oficială a P.N.T. În numărul din 25 noiembrie 1944, Dreptatea publica articolul: **Maniu și legionarii** care, fără nici o rezervă, justifica și „teoretiza” actul lui Maniu. Se făcea apel la dogmele biblice potrivit cărora, așa „cum fiul rătăcitor s-a întors la cămin, a fost primit de tatăl său, după ce

s-a lovit cu capul de pragul de sus și l-a văzut pe cel de jos", tot așa să se procedeze și „cu tineretul legionar care recunoaște că a greșit și se pocăiește” și care cere să fie primit în partid.

Un eveniment dezastruos

Gestul lui Maniu, aprobat de virfurile național-tărăniste cu tendințe de dreapta, a întâmpinat opoziția unor cadre și organizații ale P.N.T. Unul din liderii național-tărăniști, Zaharia Boilă, referindu-se la acest act, spunea: „Imediat după 23 August s-a petrecut schimbul de scrisori între Iuliu Maniu și Comaniciu — șeful legionarilor. Acest eveniment a fost socotit dezastruos în ceea ce privește caracterul democratic al partidului, ridicând împotriva conducerii acei membri vechi de partid care nu admiteau ura rasială și metodele fasciste... În urma acestui schimb de scrisori — remarcă Zaharia Boilă — legionarii s-au orientat spre Partidul Național Tărănesc, iar partidul însuși a deviat spre dreapta.”

Semnificativă, din acest punct de vedere, este o relatare a unuia din fruntașii P.N.T., Aurel Leucutia, care ocupându-se de procesul de reorganizare a partidului, remarcă faptul că Ion Mihalache a pornit la reorganizarea partidului, după 23 August 1944, „fără a ține cont de anumite principii”. Leucutia, ca și alții, era „de părere că toți acei care au avut răspunderi politice în oricare din dictaturile de după abolirea Constituției din 1938, abdicând ei înșiși de la principiile democratice, nu mai au dreptul de a acționa în numele acestor principii. Ca urmare, am propus — spunea Leucutia — să se introducă în noile statute o dispoziție prin care aceste persoane nu pot face parte din partid”. Dar, — afirma Leucutia — „Mihalache s-a opus acestei chestiuni”. Era firesc, multe cadre P.N.T., inclusiv el personal, colaborând cu regimurile dictatoriale, ar fi rămas în afara partidului.

Referindu-se la propunerile lui Leucutia, Zaharia Boilă spunea că: „a fost numită o comisie sub președinția domnului Leucutia care a avut menirea să elaboreze un proiect de statut care trebuia discutat și votat. Dar această comisie cînd își terminase lucrările, s-a găsit față în față cu un anteproiect redactat de Mihalache sau, în orice caz, după sugestiile domniei sale. Acest anteproiect păcătuia prin tendințele și dispozițiile sale împotriva principiilor democratice, deoarece continua o serie întreagă de idei și sisteme quasi fasciste. Aname, demnitarul partidului nu erau aleși, ci numiți, nu exprimau voința majorității. Acest anteproiect, hotărît antidemocratic, e drept, n-a fost votat, dar diferite organizații, aflînd că este vorba de un anteproiect al d-lui Mihalache, au avansat primirea și votarea lui și au început să se organizeze în baza acestui anteproiect.”

Pe aceste coordonate a avut loc procesul de reorganizare a P.N.T. Printre cadrele investite cu demnități, împotriva principiilor formulate în circulara din 31 august, erau mulți foști dezertori din partid și colaboraționiști ai regimurilor de dictatură. La 21 decembrie 1944, ziarul **Ardealul** publica articolul intitulat **Foștii membri ai Frontului Renașterii Naționale vor fi primiți în Partidul Național Tărănesc?** Întrebarea avea ca temei faptul că prof. G.K. Constantinescu, fost șef al organizației național-tărăniste de la Sectorul de Negru din Capitală, plecat din partid după 1938 și devenit senator al F.R.N., fusese numit de conducerea Partidului Național Tărănesc vicepreședinte al organizației Capitalei. La aceeași dată se comunica faptul că „printr-o hotărîre recentă a conducerii, președinția organizației național-tărăniste din Buzău a fost încredințată d-lui Nicolae Anghel, vechiul șef al organizației înainte de 1938 care, părăsind partidul devenise deputat al Frontului Renașterii Naționale”. Comentînd cele două numiri, **Ardealul** formula, nu fără temei, concluzia că acestea aveau „semnificația că Partidul Național Tărănesc ar fi revenit asupra circularei dată în septembrie privind normele de reorganizare potrivit cărora considera pe cei plecați din partid... ca trădători ai partidului...”

Cu certitudine că ambele numiri menționate, aidoma multora, ar fi rămas fără nici un ecou deosebit dacă ele, și mai cu seamă cea de la Buzău, nu ar fi afectat nemijlocit conducători de prim rang ai P.N.T. și îndeosebi pe secretarul general al partidului, Ghiță Popp, investit cu această funcție în 1940, după asasinarea de către legionari a lui Virgil Madgearu. În calitatea pe care o avea în partid, încă în timpul regimului de dictatură militarofascistă, Ghiță Popp fusese imputernicit de către Maniu să se ocupe de reorganizarea și conducerea nemijlocită a organizației județene Buzău, fiind investit și ca președinte al acesteia. Încă din acel timp, secretarul general al P.N.T. afirmase, potrivit conducerii din jurul lui Maniu, o atitudine rațională și echilibrată în ceea ce privește politica generală a P.N.T. față de evenimentele politice grave prin care trecea România. El a fost unul din adepții colaborării active a P.N.T. cu forțele de stînga, consecvent antifasciste, pentru înlăturarea regimului antonescian și scoaterea României din războiul hitlerist. Deși apropiat lui Maniu, Ghiță Popp era partizanul unei conduite consecvent democratice a P.N.T., a menținerii partidului pe o linie de condamnare deschisă oricăror concesiilor și tendințe de dreapta, împotriva colaborării cu legionarii sau cu elementele compromise. Aceste puncte de vedere veneau în contradicție cu orientarea spre dreapta imprimată partidului de către Maniu și Mihalache.

che. O primă reacție a conducerii partidului împotriva secretarului general a fost înlocuirea acestuia din demnitatea de președinte al organizației de Buzău cu un fost colaborant. Cu toate că nu a fost recunoscut public, scopul acestei măsuri era de a reduce autoritatea secretarului general în partid și a determina, eventual, și demisia acestuia.

Într-adevăr, la 23 decembrie 1944 **Ardealul** publica știrea cu privire la numirea unui nou secretar general al P.N.T. — Nicolae Penescu — în urma demisiei lui Ghiță Popp. Edificator este faptul că **Dreptatea** n-a reținut acest fapt în coloanele sale, iar hotărîrea Biroului central al P.N.T. prin care se aproba demisia lui Ghiță Popp din funcția de secretar general se rezuma la cîteva rînduri în care se constata că a luat „cunoștință cu regret de demisia d-lui Ghiță Popp, ministrul Cultelor și Artelor, din calitatea de secretar general al Partidului Național Tărănesc” și că „Biroul central al partidului îi aduce mulțumiri pentru activitatea pe care a desfășurat-o”. La acestea se adăuga faptul că procedura de înlocuire a secretarului general încălcase orice normă democratică sau prevedere statutară. „Normal era — scria **Ardealul** din 23 decembrie 1944 — ca în momentul cînd s-a produs demisia d-lui Ghiță Popp, să se fi convocat Comitetul executiv al partidului, singurul for statutar în măsură să primească sau să respingă demisia d-lui secretar general.”

În urma acestei evoluții a evenimentelor contradicțiile din cadrul P.N.T. au luat amploare. În postura cea mai critică era pus însuși președintele partidului, Iuliu Maniu, deoarece, după cum consemna **Ardealul** din 24 decembrie 1944, „această situație îi provoacă mari nemulțumiri prin desele conflicte din partea membrilor partidului”. Evenimentele care au urmat atestă cu prisosință această agravare a contradicțiilor din cadrul P.N.T. Un important grup de cadre din organizația Capitalei, ca și majoritatea membrilor organizației din Buzău, au ripostat deschis față de conducerea P.N.T.

Evenimentele s-au precipitat atunci cînd cadrele național-tărăniste din organizația județeană Buzău au refuzat categoric să recunoască hotărîrea conducerii partidului de a-l numi ca președinte al organizației pe fostul colaborant al F.R.N. Nicolae Anghel, în locul lui Ghiță Popp.

Pentru a pune capăt imixtiunii conducerii centrale în treburile organizației județene Buzău, majoritatea cadrelor acesteia au hotărît convocarea unui congres județean, care urma să fie prezidat de Ghiță Popp. În ziua de 20 ianuarie, la Buzău a mers un important grup de cadre național-tărăniste din Capitală, în frunte cu Ghiță Popp și Ion Hudîță — fost se-

cretar general-adjunct al P.N.T., demisionat odată cu Ghiță Popp — precum și alte cadre din conducerea unor organizații național-tărăniste din Capitală.

Congresul organizației județene Buzău, de la 20 ianuarie, a constituit un elocvent test asupra stării de spirit contradictorii din P.N.T. Unele luări de cuvînt au fost dominate de spiritul de frondă față de linia politică a conducerii centrale a P.N.T. Secretarul general al organizației buzoiene, după ce remarcă faptul că aceasta l-a ales ca președinte pe Ghiță Popp, își exprima credință că centrul „va ști să facă deosebirea între poză și realitate, între dorința vie a organizației și anumite curente de interes personal și la vreme, pentru binele partidului, va înălțura o stare de incertitudine”. Un alt vorbitor atrăgea atenția că țărănimea — adică național-tărănismul — „este strînsă în jurul partidului, însă nu ascultă decît de oameni ale căror caractere le-au putut verifica în jupte”. La rîndul său, un reprezentant al grupului de cadre din Capitală, sublinia faptul că P.N.T. nu poate fi o casă de reabilitare pentru nimeni.

Cuvîntul lui Ghiță Popp, s-a oprit cu deosebire asupra principiilor morale care trebuiau să stea la baza activității partidului: „Dacă nu am reușit în multe ocazii [se referea la partid — n.a.] aceasta se datorează în primul rînd lipsei de morală în politica noastră [a P.N.T. — n.a.]”.

O primă reacție față de manifestarea „rebelă” de la Buzău a fost excluderea din organizație a secretarului general al Sectorului de Verde din Capitală, pentru motivul de a fi asistat la congresul național-tărănist de la Buzău și de a fi fost de acord cu punctul de vedere al grupului din jurul lui Ghiță Popp. În aceste împrejurări de sporită tensiune politică din cadrul P.N.T., Iuliu Maniu, înștiințat de gravitatea faptelor, a convocat de urgență Delegația permanentă, care a încercat o aplanare a conflictului și o anulare a sancțiunilor anunțate. Ghiță Popp a rămas președinte al organizației de Buzău. Era însă o măsură formală, pentru opinia publică și pentru neavizații din P.N.T. Contradicțiile cu privire la conduita politică generală a P.N.T. vor continua să mocnească, materializîndu-se în părăsirea partidului de către dr. N. Lupu, în încercarea — zadarnică — a lui Mihai Popovici, Ghiță Popp ș.a. de a determina pe Maniu să adopte o atitudine politică mai realistă, reclamată de împrejurările istorice prin care trecea România etc. etc.

Dar în contextul politic al vremii existența P.N.T. — prin însuși programul și ideologia lui — era iremediabil compromisă. Reprezentînd doar interesele unei minorități potrivnice cursului firesc al istoriei, acest partid avea să sufere, în cîrînd, dezagregarea definitivă și dispariția de pe scena politică a țării.

**NOAPTEA
SFÎNTULUI
BARTOLOMEU**

„Noaptea Sfântului Bartolomeu“ a devenit în istorie un simbol al dezlănțuirii sălbatice a unor comunități dezbinat de convingeri religioase. Semnificațiile acestui singeros episod din istoria Franței depășesc însă cu mult cadrul religios în care s-a desfășurat, rădăcinile sale fiind adinc și solid împlinite în realitățile frământatului secol XVI, secol de afirmare deplină a Renașterii. Descătușată de rigorile și austeritatea feudalității, omenirea se simțea ispitită să remodeleze lumea, conform unor tipare noi, manifestându-și încrederea în dreptul și posibilitatea individului de a hotărî pentru sine.

Pe plan politic și social, odată cu centralizarea administrativă și desființarea instituțiilor feudale, se consolidează monarhia. Din suzeran, regele devine suveran absolut și guvernează după bunul său plac. Seniorii feudali depozitați de vechile privilegii se transformă din vasali în supuși, dependenți de regele lor, care-i antrenează la viața de lux, fast și petreceri de la curte. Ruinați de cheltuielile exorbitante impuse de modul de viață al curții regale, nobilii se întrec în a obține de la monarh favoruri și titluri, acestea fiind acum singurele mijloace de a urca în ierarhia nobiliară, de a dobândi venituri și proprietăți noi. Nici curtea Franței nu face excepție de la regulă. Ea devine locul unde se ciocnesc ambiții rivale și intrigi incalcate, unde miniștrii și consilierii își dispută favorurile, fiecare din ei având în spate clientela sa de curtezani, ce pindesc, la rindul lor, funcții și profituri.

Pentru a-și putea exercita nestingherit atotputernicia, regele își arogă dreptul de a se amesteca și în treburile bisericii, dispunând numirea înalților prelați sau repartitia beneficiilor după aceleași criterii ale favoritismului, capriciilor și interesele de moment. În această ambianță, Reforma* vine să adauge noi motive de disensiune și ură. Pornită în Germania ca o revoluție religioasă îndreptată împotriva corupției, lăcomiei și moravurilor clerului catolic, Reforma se răspindește în toate țările Europei, canalizând pe făgașul temeiurilor religioase toate nemulțumirile diverselor categorii sociale. Prin idelle sale innoitoare, protestantismul răspunde năzuințelor unei însemnate părți a națiunii franceze, în fața căreia clerul și papalitatea își pierduseră autoritatea morală.

După moartea regelui Francisc I, care pusese bazele absolutismului regal, pe tronul Franței urcă fiul său, Henric II (1547-1559) căsătorit cu florentina Caterina de Medicis (1519-1589). Mergând pe urmele tatălui, el contribuie, deși cu mai puțină strălucire, la întărirea prestigiului instituțiilor monarhice. Cei trei fii care îi urmează — Francisc II, Carol IX și Henric III — copleșiți de povara conducerii statului, în vîltoarea teribilei crize dezlănțuită de Reformă, vor contribui însă la decăderea autorității regale.

În fruntea partidului catolic și al celui protestant stau două dintre cele mai de vază familii ale nobilimii: de Guise, și respectiv, de Bourbon. Sub masca apărării unei cauze religioase, între ele se dă, de fapt, o luptă înverșunată, lipsită de orice scrupule, pentru dreptul de a cîrmui alături de rege, ca favoriți unici, cu toate avantajele materiale și onorurile ce decurg din această situație privilegiată.

François de Guise, adept al catolicismului, fusese ridicat la rangul de duce de către Francisc I, ca răsplătă pentru meritele sale militare și devotamentul față de suveran. Atît el cit și fratele său, Claude, devenit cardinal de Lorena, au fost copleșiți de favoruri atît în timpul domniei lui Francisc I cit și a lui Henric II. Prin căsătoria nepotei lor de soră, Maria Stuart, cu viitorul Francisc II, ei și-au asigurat o platformă solidă și pentru domnia următoare, în calitatea lor de unchi ai reginei. Într-adevăr influențat de Maria Stuart, Francisc II a trecut întreaga putere în mina fraților de Guise.

Charles de Bourbon a fost făcut, la rindul său, duce și pair al Franței tot de către Francisc I. Fiul său, Antoine, se căsătorise cu nepoata de soră a lui Francisc I, Jeanne d'Albret regina Navarrei. Prin această căsătorie, familia de Bourbon a intrat în drepturile prinților suverani și normal, în rivalitate cu cei din neamul de Guise, cu atît mai mult cu cit fusese îndepărtată de la curte, din cauza simpatiei pe care regina Navarrei a manifestat-o față de protestanți. Bourbonilor li s-a alăturat familia de Châtillon și o bună parte a nobilimii franceze, nemulțumită de atitudinea autoritară și arogantă a clanului de Guise. Așa s-a înfiripat, sub steagul protestantismului, un partid de opoziție, la conducerea căruia se aflau Louis de Bourbon, prinț de Condé, și amiralul Gaspard de Coligny.

* Mișcare social-politică cu caracter anticatolic și antifeudal, manifestată pe plan religios (sec. XV-XVI), generată de ascensiunea burgheziei și de ascuțirea contradicțiilor sociale.

Din clipa în care devine regentă, alături de fiul ei Carol IX, în vîrstă de 9 ani, Caterina de Medicis — din puternica familie florentină — are ambiția să guverneze singură. Ea duce o politică de conciliere a catolicilor cu protestanții, dorind, mai presus de orice, să mențină pacea, atît înăuntrul cit și în afara granițelor țării. Ciocnirile dintre cele două partide devin însă din ce în ce mai dese, crescînd în amploare. François de Guise este omorît de un fanatic protestant. Partizanii lui îl consideră pe Coligny răspunzător de atentat. Fiul ducelui François, Henric de Guise, la locul tatălui, hotărît să-i răzbune moartea. Cînd Carol IX ia domnia, Coligny ajunge cel dintîi sfătuitor al său. În această calitate, încearcă să-l convingă pe Carol să pornească alături de Țările de Jos, răsculate, un război împotriva Spaniei. Regele este pe cale de a accepta, sedus de ideea unei victorii asupra Spaniei, dar Caterina, de teama regelui Spaniei Filip II, cit și din cauza stărilor deplorabile în care se găsea regatul, măcinat de veșnicile înfruntări dintre catolici și protestanți, respinge tentativa unei asemenea aventuri. Din acest moment ea îl consideră periculos pe Coligny și apelează la familia de Guise pentru a se debarasa de el. Întîmplarea face însă ca un atentat pus la calea împotriva amiralului să eșueze. Coligny scapă cu viață, dar atmosfera devine tot mai încălcată. Protestanții amenință pe față cu războiul. De frică să nu i se descopere complicitatea la înscenarea atentatului, Caterina decide lichidarea tuturor căpeteniilor protestante. Reușind să înfrîngă împotrivirea lui Carol, ea își impune hotărîrea, dezlănțuind acel groaznic masacru care începe în zorii zilei de 24 august 1572 și continuă timp de 48 ore. Asasinatelor și jafurilor le-au căzut pradă, la Paris, aproximativ 2000 persoane. În afara amiralului de Coligny, au fost masacrați și alți conducători de vază ai protestanților. La Toulouse, Rouen, Orléans s-au numărat, de asemenea, sute de victime.

Cea mai mare parte a puterilor catolice, în frunte cu Papa, au aplaudat inițiativa reginei franceze. Caterina și-a dat însă curînd seama că măcelul din noaptea Sf. Bartolomeu n-a rezolvat problema protestantă. Dimpotrivă, mișcarea și-a cîștigat din ce în ce mai mulți adepți în rîndul populației. Dar, în pofida concesiilor făcute de ambele părți, lupta a continuat și sub domnia lui Henric III.

Toate aceste certuri religioase, degenerate în adevărate războaie civile, au durat mai bine de o jumătate de secol. În miile vlăguit ale ultimelor vîlțare din familia de Valois, monarhia a decăzut. Ea se va reîntîri sub domnia lui Henric IV de Bourbon, fiul reginei de Navarra, care prin Edictul de la Nantes (13 aprilie 1598) va acorda, în sfîrșit, protestanților, rivnița libertate a cugetului și a cultului, ca și egalitatea civilă.

Paginile ce urmează, pe care le reproducem după revista Miroir de l'histoire, sînt consacrate celui mai tragic episod al acestor inversunate conflicte religioase, masacrul din noaptea Sfințului Bartolomeu, în viziunea scriitorului francez Philippe Erlanger, autorul unor lucrări de istorie, printre care și o amplă istorie a monarhiei în Franța, lucrare premiată de Academia franceză.

H. D.

La 8 august 1570, după nenumărate ciocniri, masacre, asasinat și distrugerii, al treilea război religios dintre protestanți și catolici a luat sfîrșit prin Tratatul de la Saint-Germain, care acorda reformatilor* libertatea cugetului, libertatea cultului în anumite orașe, precum și teritorii în care să se simtă în siguranță (cel mai bine înțărît dintre ele fiind La Rochelle).

O pace avantajoasă cuvenindu-se a fi pecetluită printr-o căsătorie avantajoasă, se prevăzuse ca Margareta de Valois, sora regelui Carol IX, să devină soția celui care era (doar cu numele) conducătorul partidului hughenot — tînărul Henric de Bourbon, print de Béarn, fiul Jeannei d'Albret, regina Navarrei.

Epuierea resurselor Franței precum și lipsa mijloacelor financiare o determinară

* Reforma generînd curentul religios al protestantismului, iar acesta, la rîndul lui, calvinismul, autorul folosește deopotrivă pentru a-l desemna pe adepții lor, denumirile de protestanți, calvinști, reformati și hughenoti (acesta din urmă fiind specific pentru Franța secolelor XVI-XVII).

astfel pe regina mamă Caterina de Medicis să reia politica ei preferată de moderație și compromisuri. În rîndul catolicilor extremiști, în fruntea cărora se găsea puternicul clan al ducilor de Guise, această atitudine provoacă o nemulțumire profundă. La rîndul lor, adevărații conducători ai protestanților, regina Navarrei și amiralul de Coligny își aratără neîncrederea, retrăgîndu-se în orașul La Rochelle.

Doamna Satan, Doamna Șarpe...

Timp de un an, consecventă ca totdeauna principiilor sale de reconciliere a francezilor și de realizare a unei unități franceze, regina mamă încearcă în zadar să-i readucă la curte. La vîrsta de cincizeci și doi de ani, ea își păstrează intactă surprinzătoarea vigoare a trupului și a spiritului. Puterea sa de muncă, sirguința ei sînt uluitoare. Ea nu e în stare să minince, să bea sau să doarmă fără să se

ocupe de treburile statului. Cap de familie pătrunsă de răspunderile sale, păstrătoare a patrimoniului alor săi, Caterina se străduiește să-și mențină neatinț ceea ce-i aparține, apărându-și domeniul de rebeli și de poftă străine. Ea vrea să asigure un destin regal tuturor copiilor săi, asupra cărora revărsă o dragoste posesivă, imperativă și plină de gelozie. Preferatul este ultimul fiu, învingătorul de la Jarnac și Montcontour, * „Micul vultur”, Henric duce de Anjou, căruia i se spune, după formula consacrată, „Monsieur”.

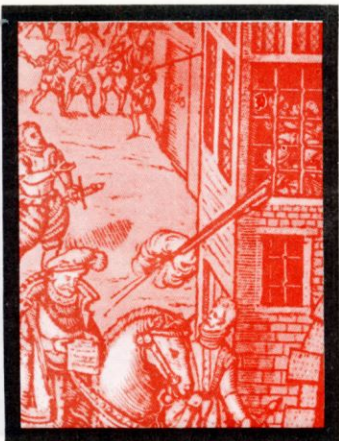
Ea este poreclită Doamna Satan, Doamna Șarpe. Dar, incapabilă să țină în friu fiarele dezlănțuite, printre care e nevoită să arbitreze, ea nu se poate lipsi de armele celor slabi. Va fi acuzată, că și-a otrăvit adversarii; istoria nu posedă dovada niciunei crime de acest fel. Adevărata otrăvă cu care ea însăși s-a intoxicat e cea a familiei Medicis: setea de putere. Această pasiune, care se contopește în mod ciudat cu dragostea pentru copiii săi, o stăpânește pe de-a întregul.

Carol IX nutrește față de ea o afecțiune amestecată cu admirație, teamă și chiar dușmănie. Ii poartă pică din pricina puterii sale apăsătoare care îi distruge personalitatea, ca și din pricina preferinței ei vădite pentru fratele lui mai mic. Carol IX este un dezechilibrat înclinat spre fapte sângeroase, dar care rîvneste, totodată, la o domnie strălucită; un om violent, exasperat de propria sa slăbiciune, un fel de Hamlet nerăbdător, în ascuns, să-și sfărîme lanțurile.

El crede că a găsit momentul prielnic cînd îl înfrînește pe Ludovic de Nassau, fratele prințului de Orania, Wilhelm Taciturnul, căpetenia acelor „calici” care s-au răscolat, în Țările de Jos, împotriva lui Filip II și a tiraniei spaniole **. Nassau îl îndeamnă să reia politica lui Francisc I, să se alieze cu protestanții din Țările de Jos și să intre în război alături de ei. Ca învingător al Spaniei, el ar deveni cel mai de seamă monarh al creștinătății. Carol IX mușcă din momeală.

Plină de vilenie, regina mamă, deși pacifistă convinsă, îl îndeamnă pe Nassau să facă aceeași ofertă reginei Navarrei și lui Coligny. Jeanne d'Albret ezită, dar amiralul se inflexionează.

Gaspard de Coligny are cincizeci și doi de ani și nu are nimic comun cu imaginea patriarhalului pe care i-o va țese legenda. De curînd s-a recăsătorit cu o văduvă bogată, fascinată de aureola lui. A transformat o minoritate religioasă, menită să piară prin foc și sabie, într-un partid înarmat cu care monarhia a fost nevoită să trateze de la egal la egal. Această adevărată minune i-a adus devotamentul unora

Amiralul Coligny este rănit de un foc de arcebuza, tras de un asasin plătit de familia Guise

În p. 86: Caterina de Medicis (dreapta) și prima victimă a tragicei nopți, amiralul Gaspard de Coligny

dar și ura sălbatică a altora, îndeosebi a familiei de Guise, care îl consideră drept ucigașul ducelui Francisc, idolul catolicilor.

Coligny este un bărbat grav, auster, aristocrat din cap până-n picioare, de o severitate necruțătoare. După ce a avut parte de ascensiunea fulgerătoare a unui favorit, a îmbrățișat calvinismul fără nici un gînd ascuns. În aceasta constă principalul său titlu de glorie. Nunțul papal recunoaște că amiralul este singurul dintre seniorii protestanți care nu-și pune credința în slujba combinațiilor politice: atunci cînd izbucnește primul război civil, îl pune mai presus de interesele patriei sale pe cele ale protestantismului și cedează portul Le Havre reginei Elisabeta I a Angliei prin detestabilul Tratat de la Hampton Court, promițîndu-i, pe deasupra, orașele Calais, Dieppe și Rouen. Dar, odată pacea încheiată, tot el va contribui la reluarea marelui port din mîinile englezilor, ceea ce Elisabeta nu-i va ierta niciodată.

Coligny nu respinge deci avansurile reginei mame, dar pretinde o droaie de avantaje personale. Toate îi sînt acordate, spre marea indignare a familiei de Guise: mai mult, în ziua de 12 septembrie 1570, fostul rebel este primit la Blois, cu mari onoruri de către curtea regală. „Sîntem prea bătrîni pentru a ne mai înșela unul pe altul”, i se adresează, plină de afecțiune, regina mamă.

* La Jarnac și la Montcontour (1569) catolicii reputează victorii importante asupra protestanților.

** Vezi Magazin Istoric, nr. 11/1971.

Masacrul durează 48 ore...

La rândul său, regele este subjugat de Coligny, descoperind în el o forță pe care s-ar putea sprijini pentru a scăpa de jugul matern. Carol IX se adresează amiralului spunându-i „părinte”. Conducătorul hughenotilor îi devine mentor, aproape primul său ministru. Firește, amiralul va profita de această situație pentru a-l îndruma spre război.

Tratatul care se târăgează de cîtva timp între Anglia și Franța sînt accelerate și duc la încheierea unui tratat de alianță. Coligny se bazează pe buna credință a reginei Elisabeta a Angliei, dar Caterina își cunoaște bine „cumătra” și o bănuie că urmărește doar să provoace un conflict, de pe urma căruia să tragă foloase.

Un război pentru o pace

Carol IX îl autorizează pe Nassau să trimită trupe franceze în ajutorul „calicilor”, care ocupaseră orașul Flessing, și războiul e cît pe aci să izbucnească. Dar Caterina obsedată de amintirile înfrîngerii de la Saint-Quentin, din 1557 * îi face fiului său o scenă violentă, amenințînd că va părăsi Franța și îl silește să ia măsuri de împăciuire a Spaniei (mai 1572).

În ciuda reticențelor Jeannei d'Albret, (care avea să moară în iunie de pleurezie, și nu otrăvită), contractul de căsătorie dintre Henric de Bourbon și Margareta de Valois e semnat. Toate mărîmirile se îndreaptă spre Paris, în vederea ceremo-

niei nupțiale. Coligny sosește în fruntea a patru sute de gentilomi. Ferm decise să reia proiectul unei cruciade protestante, el e convins că Franța are de ales între un război cu inamicul din afară și un război civil și nu se îndoieste de sprijinul Angliei.

Asupra acestui ultim punct, se înșeală însă. La Londra se află un agent spaniol, pe nume Guaras, care negociază în secret cu regina, obținînd un succes deplin. Elisabeta îi promite că, dacă francezii vor intra în Flandra, ea va reda ducelui de Alba — guvernatorul lui Filip II în Țările de Jos — orașul Flessing, aflat sub ocupație engleză.

Dueluri la Pré-aux-Clercs

Neștiind nimic de această trădare, Coligny obține ca războiul cu Spania să fie discutat într-un consiliu întrunit la 26 iunie. Spre marea sa indignare și a regelui, după dezbateri aprige, consiliul se pronunță împotriva acestei propuneri. Crezînd că a cîștigat partida și a salvat pacea, Caterina nu se va mai ocupa decît de căsătoria fiicei sale.

La 8 iulie Henric de Bourbon, devenit, după moartea mamei sale Jeanne d'Albret, rege al Navarrei, își face intrarea în Paris împreună cu o seamă de seniori protestanți, pe care Carol IX îi primește cu multă ospitalitate și prietenie. Catolicii fac front comun împotriva lor, strîngîndu-se în jurul ducelui de Anjou, fratele regelui, și al tînărului duce Henric de Guise. În fiecare zi între partizanii celor două tabere au loc dueluri la Pré-aux-Clercs ** și sîngele curge în orașul mornind de furie, în timp ce petrecerile se țin lași.

Carol IX, în întregime sub influența amiralului, îl autorizează pe contele de Genlis să recruteze patru mii de oameni, pentru a elibera orașul Mons, unde fiul ducelui de Alba îl asediază pe Ludovic de Nassau. Din păcate, Genlis se dovedește a fi un aventurier. La 17 iulie, oastea lui e nimicită la Quevrain și el personal luat prizonier. Asupra sa se găsește o scrisoare a lui Carol. Ducele de Alba o înștiințează de îndată pe regina mamă că prin acest document deține un „casus belli” și că regina Angliei se oferă să-l sprijine pe regele Spaniei. Aceste vești o înspăimîntară pe Caterina, care socotea că Spania e în stare să atace Franța, în complicitate cu Anglia. Ceea ce ar fi însemnat năruirea independenței regatului, menținută de ea cu atîta trudă timp de 13 ani.

După o aspră mustrare, Carol redevine un copil ascultător. Cîrînd însă, vîntul începe din nou să bată din direcția contrară și amiralul îi recîștigă poziția. Pîlîgînd în hohote pe scăunelul de rugăciune, Caterina se vede ajunsă pe punctul de a pier-

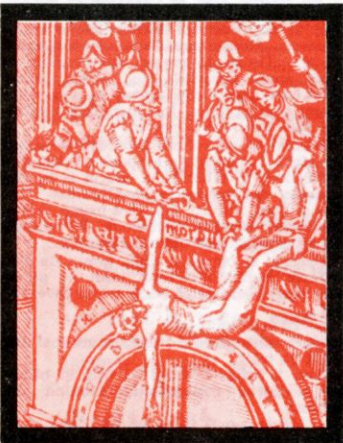
* În anii războiului franco-spaniol din 1556-1559, orașul Saint-Quentin e luat cu asalt de trupele spaniole.

** Loc de întîlnire, la Paris, pentru cei ce-și rezolvau litigiile prin duel.

de puterea. După părerea sa, coroana urma să se piardă o dată cu ea. E convinsă că, smulgându-i sceptrul, Coligny pregătea pieirea regatului. Se gîndește la fanaticii partizani ai familiei de Guise, de care este plin Parisul și care, pentru a evita o victorie protestantă, ar fi în stare să răstoarne tronul. Își amintește de Saint-Quentin, de invazia spaniolă, de jocul fatal al Angliei. Atunci îi vin în minte lecțiile permise de la dascălul său florentin Machiavelli : un suveran nu este crud dacă folosește cruzimea „spre binele poporului”.

Regina mamă o cheamă pe verișoara sa, Anna d'Este, văduva lui Francisc de Guise și mama lui Henric, recăsătorită cu ducele de Nemours, și îi dă de înțeles că, în sfîrșit, a sosit momentul răzbunării împotriva amiralului de Coligny, interzisă timp de nouă ani familiei de Guise. Ducesei nu-i convine însă ca fiul ei să se compromită de unul singur. Cele două femei hotărăsă să aibă o altă întrevvedere. Între timp, consiliul e pus, pentru a doua oară, în situația de a alege între război și pace. El se situează pe aceeași poziție, dar Coligny trece la amenințări fățișe, arătînd că Franța n-are de ales decît între un război din afară și unul civil. Caterina îl înțelege. Și ea se teme de extremiștii catolici, dar, singură, împotriva altor dușmani, nu întreprinde decît o cale pentru a salva regatul și dinastia : să instige pe partizanii ducelui de Guise la răpunerea lui Coligny, și apoi pe răzbunătorii lui Coligny la omorîrea partizanilor lui de Guise.

...și numai la Paris li cad victimă aproape 2 000 persoane

La 17 august, la Luvru se sărbătorește logodna regelui Navarrei cu Margareta. La sfîrșitul ceremoniei, Carol IX promite lui Coligny că, peste patru zile, armata franceză va porni spre Țările de Jos. Prevenită de îndată, Caterina o cheamă din nou pe Anna d'Este. În cursul nopții, cele două italience cad de acord.

Familia de Guise adăpostea pe așa-zisul „asasin regal”, cel care, în 1569, încercase fără succes să-l răpună pe amiral. Numele său e Maurevert. Lui urmează să i se încredințeze misiunea de a reuși acolo unde altădată dăduse greș. Caterina se bucură însă prea repede, văzînd că ducii de Guise cad în capcană.

A doua zi, la 18 august, are loc căsătoria, sinistru și feerică totodată, a lui Henric și a Margaretei. Încăpățînarea cu care regina mamă ținuse să ducă la capăt această căsătorie, deși papa nu acordase dispensa necesară, dovedește, după cît se pare, că, pentru ea, moartea lui Coligny nu avea să fie o piedică în calea politicii de conciliere între catolici și protestanți.

Asasinul la postul său

Timp de trei zile au loc chefuri și sindrofii. Ele sînt încă în toi în noaptea de 21 august, cînd un valet îl introduce pe Maurevert într-o casă de pe strada Poulies, aparținînd canonicului Villemur, fost preceptor al ducelui de Guise. Prin fața acestei clădiri amiralul trecea ori de cîte ori se întorcea de la Luvru. Asasinul își petrece noaptea acolo. A doua zi dimineață el se postează lîngă una din ferestre ; o perdea groasă îl ascunde privirilor. Arma sa e în poziție de tragere.

În dimineața de 22 august, Coligny asistă la consiliul pe care îl prezida, în absența regelui, fratele acestuia, Henric. La ieșire îl înfalnește pe Carol IX, cu care zăbovesc doar o clipă, pornind apoi spre locuința sa din strada Bêthizy. În drum spre casă, mestecînd o scobitoare, după obiceiul său, citește o jalbă, Maurevert la pîndă, trage două focuri. Exact în aceeași clipă, însă, Coligny se apleacă să-și aranjeze ceva la încălțăminte. Niciodată un gest așa de banal n-a avut asemenea consecințe, căci atît a fost de ajuns ca amiralul să scape cu viață și ca planul Caterinei să se năruie.

Un glonte îi reteză degetul arătător al mîinii drepte, un altul îi sfîrteacă mușchii brațului stîng, apoi se înfige în osul cotului. Dar bătrînul ostaș nu se prăbușește. Însoțitorii săi îl conduc acasă, apoi unul din ei merge să-l înștînteze pe chirurgul Ambroise Paré, iar un altul pe rege, care strigă : „Așadar, mi-e sortit să n-am niciodată parte de puțină tihnă !”. Carol ordonă o anchetă și dă de știre că va pedepsi, fără cruțare pe vinovați. Amiralul li

transmite că vrea să stea de vorbă cu el. Caterina se teme însă să-l lase între patru ochi și hotărăște că întreaga curte va merge să prezinte rănitului omagiile sale. Coligny nu scapă totuși prilejul să-i spună regelui că nu va fi pace în Franța, atât timp cât mama și fratele său vor rămâne în această țară.

În acest timp, seniorii calvinisti, în culmea furiei, pun la cale uciderea celor din neamul de Guise. Amiralul îi împiedică, fără să aibă habar că, în felul acesta contribuie la ruina definitivă a speranțelor Caterinei. Cțiva dintre protestanți se hotărăsc atunci să părăsească Parisul. Telnigny, ginerele amiralului, îi convinge să rămână, arătându-le că ar fi o nebulie să lase cîmp liber Guiseilor. Între timp, agitația crește în cartierul Béthizy, unde, din ordinul regelui, catolicii sînt siliți să cedeze casele lor protestanților. Frământările se întind în întregul oraș, predicatorii cer singele ereticilor.

Iată-o pe regina mamă prinsă în propria sa cursă. Rezultatele anchetei provoacă o dublă explozie din partea regelui și a protestanților. Caterina se și vede silită să ia drumul exilului, și-l imaginează pe ducele de Anjou lovit de fratele său care-l urăște, pe amiral stăpîn pe regat, declanșînd un război în exterior, iar pe cei din familia Guise dezlănțuind un război civil. Această femeie timorată, pașnică, altădată nelfricată, se simte deodată înnebunită la gîndul pericolului ce-l amenință pe fiul ei preferat. În grădinile de la Tuileries ea ține sfat cu fiul cel mic și cu prietenii săi cei mai devotați, ducele de Nevers, Tavanés, Biragues, Gondi de Retz. Cei mai mulți sînt italieni. El propun suprimarea conducătorilor partidului protestant, pentru a-l face inofensiv. Regina ezită, nu decide nimic. Seara, în timpul cinei, un protestant fanfaron, domnul de Pardaillan, proferă insulte și amenințări: „Dacă amiralul va trebui să piardă un braț, mii de alte brațe se vor ridica pentru a dezlănțui un masacru, care va umple cu sînge albele tuturor rîurilor din regat”. De data aceasta, florentina se decide.

Toți să fie omoriți!

La ora 8 seara, Caterina de Medicis coboară la rege. Îi mărturisește tot adevărul și vorbește, vorbește într-una, pentru a-l convinge să-i prevină pe protestanți și pe cei din familia Guise, a căror înfruntare va fi fatală coroanei și Franței. Carol este amețit de vorbe, dar de loc convins. Regina revine, insistă, sprijinită de data aceasta de oamenii ei. Gondi de Retz, fost guvernator regal, reușește în cele din urmă să cîltimească judecata dezechilibratului rege. Atunci se produce, pentru a doua oară, ceea ce nimeni n-a reușit să prevadă. Neputîndu-se descotorosi de un

om, regina vrea să sacrifice o duzină. „Ei bine, fie, exclamă regele, dar să moară toți, ca nimeni să nu-mi poată face apoi reproșuri!”

De la asasinat se trece la masacru.

Ajunsa în apartamentele ei, Caterina îi cheamă pe Guise, apoi pe starostele negustorilor. Planul e pus la punct în cîteva ore. Iar în zorii zilei Sfîntului Bartolomeu (24 august 1572), cînd regina mamă și ducele de Anjou, recăpătîndu-și luciditatea, vor dori să oprească totul, va fi mult prea tîrziu.

Coligny se culcă pe la miezul nopții. În camera alăturată se află Ambroise Paré, pastorul Merlin și un neamț, Nicolas Musse. Mercenarii regelui Navarrei sînt instalați în josul scării, iar Labonne, un gentilom, păzește ușa pe dinăuntru. În fața ușii stau de strajă cincizeci de soldați, trimiși aici din porunca regelui, în urma atentatului, pentru a-l apăra pe amiral. Acești soldați au fost însă aleși de fratele regelui, în calitatea sa de întendent general al regatului, și tot el l-a numit pe Cosseins — un dușman personal al familiei Châtillon — căpetenia lor.

Pe la patru dimineața, Henri de Guise, unchiul său, ducele de Aumale și starețul de Angoulême, urmați de o numeroasă escortă, invadează strada. Sînt așteptați de Cosseins, care bate la ușă: „În numele regelui, deschideți!” Labonne are naivitatea să se conformeze și moare pe dată, înjunghiat. Cosseins se grăbește să pătrundă în casă, împreună cu mercenarii săi, care, la vederea soldaților regelui de Navarra, ezită. Cosseins cheamă atunci gărzile franceze și fucurile de arcebuze curăță locul.

Un slujitor fuge să-l prevină pe amiral. Îl găsește deja îmbrăcat, înconjurat de toți ai săi. Pastorul Merlin spune rugăciunea: „Monsignore, Domnul vă cheamă la el”. „De multă vreme sînt pregătit să mor”, spune amiralul. „Voi, ceilalți, salvați-vă dacă puteți, căci oricum nu veți reuși să-mi apărați viața. Îmi încredințez sufletul spre îndurare Domnului!”

Nicolas Musse refuză. Tovarășii săi scapă cu viață, fugind peste acoperișuri. Ușa camerei sare în lături și în cadrul ei își fac apariția doi spadasi ai Guiseilor, Artins și Bem, însoțiți, macabră ironie, de un protestant renegat, Sarlabous. În spatele lor se află alți opt oameni înarmați.

Ucișagii se opresc o clipă, uimiți de atitudine demnă a acestui rănit cu părul alb. Apoi Bem strigă pentru a-și face curaj:

— Tu ești amiralul?

— Eu sînt... Dă-l drumul, tot nu mai am mult de trăit.

Bem îi înfige o suliță în trup și bătrînul senior se rostogolește, spunînd cu dezgust:

— Măcar s-o fi făcut un om! Dar nu-i decît o otreapă!

Cuprinși de o furie oarbă, Bem și ceilalți îl lovesc în cap. Jos, ducele de Guise e neliniștit:

— Bem, ai terminat?

— S-a făcut!

Domnul de Angoulême nu crede nimic, până nu vede cu ochii lui.

Bem și Sarlabous apucă corpul, aruncându-l pe fereastră. Amiralul e încă viu. El se agată o clipă cu mina de pervaz, apoi cade la picioarele ducelui de Guise. Acesta îl lovește cu piciorul în cap, cu conștiința datoriei împlinite.

Petrucchi, spadasinul ducelui de Nevers, retează capul amiralului și-l duce la Luvru. Un grup se aruncă asupra cadavrului, îl sfirteacă, îl mutilează, îl trăște pe străzi până la malurile Senei. Alții îl

spînzură la Montfaucon, aprinzînd sub el un rug. Clopotul de la Saint-Germain l'Auxerrois bate de patru ore, vestind ceea ce Istoria va numi „Utreniile pariziene”. La Luvru, în case, pe străzi, singele protestanților curge în valuri.

Astfel dispare Gaspard de Châtillon-Coligny cel care părea predestinat să moară copleșit de onoruri. Ura fanaticilor, răzburarea Guiseilor, temerile Caterinei i-au hărăzit un sfîrșit tragic. Dar el este și victima pactului său cu Anglia, victima unei regine care l-a trădat cu inima ușoară, crezîndu-se înșelată de el. Singele lui apasă asupra memoriei Caterinei de Medicis. Dar dacă e să fim drepti, ar trebui să umbrească, în egală măsură, și amintirea Elisabetei.

DRUMUL CHIHLIMBARULUI

(Urmare din p. 37)

medjari. Aceștia puteau fi indivizi sau chiar triburi întregi care trăiau în teritoriile străbătute de drumurile comerciale.

Aceste legături cu lumea romană au impulsionat procesul de organizare și dezvoltare a vieții social-economice a acestor așezări. Ca o urmare firească a acestei dezvoltări, cîteva secole mai tîrziu, au apărut primele organizații statale în aceste locuri.

Totodată, arheologii au constatat o permanentă locuire a acestor ținuturi, de către una și aceeași populație, începînd din sec. I î.e.n și pînă în sec. V e.n. Tribul Helisia (probabil Kalisii slavi), pomenit de Tacit, locuia pe aceste teritorii încă din primele secole ale erei noastre. Înaltul grad de dezvoltare al culturii materiale a acestei populații, faptul că întreținea legături comerciale la mari distanțe, ne fac să credem că este foarte puțin probabil să se fi produs o depopulare, fie și temporară, sau un declin al vieții economice și sociale de aici.

Continuitatea locuirii explică, de bună seamă, și transmiterea denumirii străvechii Calisii. Ipoteza lansată de lingviști cu privire la originea comună a denumirilor Calisia — Calis — Kalisz, ea provenind din cuvîntul slav Kal („mlaștină”, „noroi”) a fost astfel confirmată. Așadar, putem considera indicația lui Ptolomeu cea mai veche atestare a existenței orașului Kalisz.

Din cauza abundenței de materiale, articolul America vikingă și tulburătoarea ei istorie, anunțat că va apare în acest număr, va fi publicat într-unul din numerele noastre viitoare.

CONCURSURILE MAGAZIN ISTORIC 1973

Răspunzînd dorinței exprimate de numeroși cititori, revista noastră va organiza în acest an **NU UN SINGUR CONCURS**, ca în anii precedenți, ci **TREI CONCURSURI**, dotate cu numeroase premii.

Primul concurs va avea loc în luna aprilie. El va consta din trei grupe de întrebări, care vor apare toate trei, în nr. 4 al revistei. În același număr vom publica regulamentul și premiile concursului. Bibliografia: numerele 1, 2 și 3 ale **MAGAZINULUI ISTORIC** din acest an.

Deci, atenție! Primul concurs începe și se termină în aceeași lună.

Arheologul: „un căutător de adevăruri în trecut“

Profesorul Mircea Petrescu-Dimbovița, de la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, bine-cunoscut cititorilor noștri și din paginile revistei Magazin istoric, este o distinsă personalitate a Iașului universitar și academic. Îi găsești cu greu acasă, iar la Universitate — cînd are cursuri; în rest, citeva ferestre ale Institutului de istorie și arheologie, luminate pînă seara tîrziu, atestă prezența arheologului la masa de lucru. Spirit dinamic și receptiv, profesorul Petrescu-Dimbovița simbolizează, pentru studenții săi, pasiunea omului de știință, pasiune totală, mergînd pînă la dăruire; ascultîndu-i prelegerile, chiar fără să-i împărtășești predilecția pentru arheologie — disciplină pe care domnia-sa o ilustrează de la înălțimea catedrei universitare — nu poți să nu fii impresionat de această pasiune.

— Unde și cînd ați făcut prima descoperire arheologică?

— Pe locul cetății romane Noviodunum (Isaccea de azi). Eram elev în penultima clasă a Liceului „Vasile Alecsandri” din Galați. De fapt, este vorba de o recunoaștere din 1932. Am ajuns să fac această recunoaștere ca elev, datorită pasiunii mele pentru arheologie. Pasiune insuflată de distinsul meu profesor Aetiu Hogăș, fiul scriitorului Calistrat Hogăș, dascăl cu un larg orizont intelectual, de care am fost profund legat pînă la sfîrșitul vieții sale. Îmi păstrez și azi o aleasă amintire. La indemnul acestui profesor, am citit pe nerăsuflăte, elev fiind, mai multe lucrări de arheologie, dintre care m-a impresionat în mod cu totul deosebit, prin conținutul său bogat și forma elegantă de expunere. Istoria arheologiei de Alexandru Odobescu.

— Timpul v-a confirmat credința în pasiunea dv.?

— Da. În bună parte, da. Adăugați la aceasta: ani de muncă, de trudă, de răbdare, de migală...

— Este un indemn adresat tinerilor arheologi?

— Da. Cu condiția ca pasiunea acestor tineri să fie dublată de însușirea cunoștințelor științifice și a tehnicii săpăturilor arheologice. Căci, arheologul este, în fond, un căutător de adevăruri în trecut.

— Care dintre lucrări v-au impus în lumea științifică din țară și care dintre ele în lumea științifică internațională? Este una și aceeași lucrare sau sînt mai multe?

— Sînt peste o sută, tipărite în publicații de specialitate din țară și de peste hotare, dintre care cel puțin 20 au fost menționate mai des de arheologii români și străini. A le numi, mi se pare a face bibliografie. Cred că toate, și nu una sau alta m-au impus, cum spuneți dv., în lumea științifică. Mai ales lucrările despre Cultura Cucuteni și cele privitoare la descoperirile de obiecte datînd de la sfîrșitul epocii bronzului și începutul Halstattului în spațiul carpato-dunărean, tipărite în țară și peste hotare.

— Lucrări mai recente?

— Îmi place să amintesc, în astfel de situații — deși am elaborat-o împreună cu profesorii Neculai Zaharia și Emilia Zaharia — de monografia Așezări din Moldova de la paleolitic, pînă în secolul al XVIII-lea (București, 1970). De ce? Nu pentru proporțiile ei mai mari în comparație cu celelalte — era normal — ci pentru faptul că este considerată prima lucrare de acest gen realizată în arheologia și istoria veche românească, bazată pe numeroase cercetări de teren, efectuate timp de mai mulți ani.

— Sînteți profesor universitar și directorul unui important institut de istorie și arheologie din țara noastră: unde încep și unde se termină preocupările dv.? Ați rămas credincios pasiunii pentru străvechile așezări

(Continuare în p. 96)

Cărți sosite la redacție

Petre Constantinescu-Iasi: PAGINI DE LUPȚA DIN TRECUT, Editura Politică, București 1972. O amplă culegere din publicistica militantă a unui intelectual de frunte, devotat luptei proletarietului, triumfului dreptății și demnității umane.

Articolele „sint scrise — spune autorul — între anii 1914 și 1936, aproape un sfert de veac, pînă cînd condeiul mi-a fost frînt de zidurile Doftanei și apoi de lagărele de la Miercurea Ciuc, Caracal și Tg. Jiu. Ele reflectă vremurile de luptă ale clasei muncitoare sub conducerea partidului său, prin mijlocirea armei publicistice”. Sint pagini străbătute de o ardentă dăruire cauzei clasei muncitoare, de nedesmințită credință în justetea luptei acesteia, în apropiata victorie dezbritoare. **Magazin istoric**, nr. 4/1971 și 11/1972 a publicat numeroase amintiri ale autorului legate de această epocă.

Barbu Delavrancea: JURNAL DE RĂZBOI, Editura Militară, București 1972. Ediția, îngrijită de **Emilia St. Milicescu**, reproduce cîteva pagini inedite ale scriitorului de mult celebru, fragmentele alese evocînd evenimentele din lunile august-noiembrie 1916, cu referire îndeosebi la situația din Capitală. Sint publicate, de asemenea, trei discursuri ale lui Delavrancea ținute în anii primului război mondial: **Patrie și patriotism** (1915), **Războiul și datoria noastră** (1916). Cu **gîndul la front** (1917).

NEAGOE BASARAB 1512-1521. LA 460 DE ANI DE LA URCAREA SA PE TRONUL ȚĂRII ROMĂNEȘTI. Volum omagial publicat de Societatea culturală „Neagoe Basarab” din Curtea de Argeș, Editura Minerva, București 1972.

Prima parte a cărții cuprinde lucrările „Săptămîinii Neagoe Basarab” desfășurată între 11-17 octombrie

1971 la Curtea de Argeș, în partea a doua, sub titlul generic **Neagoe Basarab în conștiința veacurilor și a epocii actuale**, fiind antologate principalele consemnări (începînd cu **Manuil din Corint**, **Gavriil Protul** etc. și sfîrșind cu articolele din presa contemporană cu prilejul împlinirii a 450 ani de la moartea lui Neagoe Basarab) privind viața și opera domnului muntean, privind destinul receptării în timp a uneia din marile creații ale culturii românești, **Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie**.

DACIA LITERARĂ. Studiu introductiv și ediție de **Maria Platon**, Editura Minerva, București, 1972. Volumul, reproducînd în facsimil și în transcripție modernă cele 3 numere ale cunoscutelor reviste tipărită în 1840 la Iași, sub redacția lui **M. Kogălniceanu**, readeuce în atenția cititorului unul dintre cele mai semnificative momente din istoria publicisticii literare românești. Pledînd pentru „realizarea dorinței ca românii să aibă o limbă și o literatură comună pentru toți”, deschizîndu-și paginile „tuturor scriitorilor moldoveni, munteni, ardeleni, bănățeni, bucovineni, fieștecarele cu ideile sale, cu limba sa, cu tipul său”, **Dacia literară** a constituit în epocă nu numai o tribună de promovare și afirmare a unei literaturi inspirată din realitățile noastre naționale ci, în același timp, s-a dovedit a fi un mijloc de propagare a ideii unirii țărilor române, realizată, de altfel,

peste două decenii de la suprimarea revistei.

ION HELIADE RĂDULESCU — SCRISORI ȘI ACTE, Editura Minerva, București 1972. Culegerea întocmită de **George Potra**, **Nicolae Simache** și **George G. Potra**, însumînd un număr considerabil (429), în cea mai mare parte, inedite de scrisori și acte elaborate între anii 1828-1871, completează cu pertinență înțelegerea unei complexe și nu arareori contradictorii personalități, surprinsă pe fundalul unor evenimente de primă importanță în istoria României moderne.

DIN CIMPIA DUNĂRII, DINCOLO DE MUNTII CECOSLOVACIEI, Editura Militară, București 1972. Elaborată de un colectiv de autori format din „cîțiva comandanți de regimente și ofițeri cu funcții de răspundere din Comandamentul Diviziei 10 infanterie”, lucrarea, apărută în cadrul colecției **Memorii de război**, evocă eroismul luptătorilor din această divizie, „care au străbătut drumul de glorie și de vitejie pe frontul antihitlerist, drum început în Cimpia Dunării și încheiat dincolo de munții Cehoslovaciei”.

LITERATURA MĂRTURISIRILOR. DE LA CELLINI LA MALRAUX, Editura Minerva, București 1972. Patruzeci și șapte de personalități (scriitori, filozofi, oameni de teatru) reuniti într-o antologie alcătuită de **Silvian Iosifescu** și mărturisind despre ei înșiși, despre vremea lor, despre oameni și întîmplări, într-o cuprindere în timp de aproape cinci secole. Multe din aceste mărturii surprind fapte cu implicații depășind sfera unor destine individuale — ale autorilor respectivi — înscrinduse în seria documentelor semnificative pentru ilustrarea și înțelegerea unei epoci sau a unor importante evenimente istorice. Așa se întîmplă — pentru a da numai două exemple — cu memoriile Cardinalului de Retz, din

vremea Frondelor din Franța, sau cu tulburătorul Reportaj cu ștreangul de git al lui J. Fučík.

DUNAREA ÎN ISTORIA POPORULUI ROMÂN, Editura Științifică, București 1972. „De Dunăre — ca și de Carpați — se leagă întreaga viață a poporului nostru”, scria în 1921 Gr. Antipa. Plecând de la acest adevăr, autorii lucrării **Iulian Cărtănă și Ilie Seftiu**, printr-o exhaustivă cercetare documentară, au întocmit un studiu monografic al „problemei Dunării”, analizând în mod special locul și rolul ei în politica externă a României de la jumătatea secolului XIX și până la izbucnirea celui de-al doilea război mondial. Din paginile lucrării se desprinde în mod pregnant „lupta desfășurată de România pentru ca interesele sale legitime — dictate de geografie, de istorie, de drept și de demnitate — să nu fie ignorate sau știrbite, pentru ca drepturile sale legitime asupra apelor Dunării care scaldă țărmurile românești să fie respectate”.

DOCUMENTA ROMÂNIAE HISTORICA. B. ȚARA ROMÂNEASCĂ, vol. II, Editura Academiei R.S.R., București 1972. Acest al doilea volum, îngrijit de **Ștefan Ștefă-**

Cărți sosite la redacție

nescu și Olimpia Diaconescu și publicat sub egida Academiei de Științe Sociale și Politice a R.S.R., — Institutul de istorie „Nicolae Iorga”, reproduce 256 documente redactate în Țara Românească între anii 1501-1525. Sint acte de cancelarie, scrisori (printre ele și primul text în limba română, scrisoarea boierului Neacșu din Cimpulung către Hans Beckner din Brașov — 1521) din timpul domnilor munteni Radu cel Mare, Mihnea vodă, Vlad cel Tânăr, Neagoe Basarab, Radu de la Afumați și Vladislav al III-lea.

CODEX AUREUS, Editura Meridiane, București 1972. Apărută în cadrul colecției **Manuscris**, ediția îngrijită de **Dan Simonescu**, reproduce în facsimil câteva pagini, cele mai măiestrit lucrate, din prima parte a **Evangeliei** din

Lorsch (aflat în prezent în păstrarea Muzeului de Istorie a R.S.R.), remarcabilă realizare artistică a calligrafilor din vremea lui Carol cel Mare.

Despre acest manuscris **Magazin Istoric** a publicat un studiu în nr. 3/1969.

În aceeași colecție **Manuscris**, Editura Meridiane a publicat și volumul **ANASTASIE CRIMCA** de dr. **G. Popescu-Vilcea**, reproducând 50 miniaturi din manuscrisele bisericești împodobite de acest luminat prelat moldovean. Artă la Crimca, după cum arată alcătuitorul ediției, „este o supremă sinteză a tradiției, a vocației artistice, a rafinamentului său și a concepției artistice contemporane lui determinate de marile realizări ale picturii moldovenești, aducând mai multă mișcare, mai mult pitoresc și o deosebită pasiune față de miniatura românească anterioară.”

Peste 50 studii, comunicări și note din domeniul arheologiei, istoriei și etnografiei reunește volumul **APULUM X** publicat de Muzeul de Istorie din Alba Iulia. Lucrarea apare sub îngrijirea unui colegiu de redacție condus de **Gheorghe Anghel** împreună cu **Ion Berciu** și **Alexandru Popa**, redactori responsabili.

ARHEOLOGUL : „UN CĂUTĂTOR DE ADEVĂRURI...”

(Urmare din p. 94)

omenești aflate în pământul carpato-danubian ?

— Desigur. Între universitate și institut, eforturile converg către întărirea prestigiului cercetărilor arheologice din centrul academic și universitar Iași. Și o precizare : preocupările mele științifice încep din neolitic și se termină în sec. X e.n., exceptând perioadele orinduirii sclavagiste și a începutului epocii migrațiilor. Într-o anumită măsură, m-a interesat și arheologia perioadei feudale, îndeosebi problema satelor medievale dispărute, efectuând în acest scop săpături arheologice la Hincea-Iași.

— Am auzit odată expresia dv. : „pasionanta perioadă istorică a formării poporului român”.

— Da. În comunicarea ținută la Colocviul de la Freiburg am susținut, întemeindu-mă pe ultimele cercetări arheologice din Moldova, că ideea, în sine, a continuității, nu mai este doar o simplă concluzie care se impune ca urmare

a unui șir de argumente logice sau arheologice; continuitatea a devenit o certitudine. Rămâne, doar s-o îmbogățim mereu cu date noi.

— În fine, o ultimă întrebare. Vi s-a întâmplat să fiți criticat pentru ideile puse în circulație ? Noile lucrări le păstrează ?

— Terenul mi-a oferit adesea certitudini greu de combătut. Cum este și firesc, unele din ipotezele formulate mai demult, pe baza datelor înregistrate pe teren, privitoare de exemplu la Culturile Poltesti și Noua, sau la componentele culturii materiale din secolele VI-X e.n. din estul României, au fost completate și mai bine precizate de către alți cercetători, în primul rând de elevii mei din Iași. Contribuțiile acestora din urmă au dus la aprofundarea unor probleme și nu m-au supărat niciodată, dimpotrivă, m-au bucurat, sprînjindu-l și încurajându-l. Ca și dascălii mei, am considerat și consider că drumul către progres în știință este condiționat, în evoluția lui și de succesul ce-l au elevii care și depășesc profesorii.

Interviu consemnat de :
Ioan Ion DIACONU

SOLIDARITATE UMANĂ

ION BILA, din Alexandria, ne trimite câteva date din care reținem :

„În 1940 trupele germane care au intrat în țara noastră, au trezit sentimente de ostilitate la populație. Aceeași atitudine au avut-o și locuitorii județului Teleorman. În iarna anului 1941 s-a definitivat construcția unui lagăr la Turnu Măgurele. După circa două luni, aici au început să fie aduși prizonierii jugoslavi. Atunci au apărut primele conflicte ale teleormănenilor cu soldații hitleriști. Populația din Turnu Măgurele și-a manifestat față de simpatia, întinplind coloanele de prizonieri la debarcare și însoțindu-le pe parcurul deplasării spre lagăr ; românii le dădeau apă, hrană, îmbrăcăminte.

La 12 aprilie 1941 în oraș au sosit două noi convoaie de prizonieri. Aflându-se despre sosirea lor, populația a ieșit să-l întâmpine, dar trupele hitleriste de pază au luat măsuri severe pentru a împiedica orice contact între locuitori și prizonieri. Cu toate acestea, trei locuitori din Turnu Măgurele — după cum raporta șeful poliției românești din oraș la 13 aprilie 1941 — au dat buzna peste patrule și au înmănat pachete și sticle cu apă prizonierilor. Hitleriștii au răspuns, lovind mai mulți cetățeni, pe unul dintre ei împungându-l cu baloneta. A urmat o adevărată încăierare între civili și escorta convoiului. Scena s-a repetat și cu prilejul sosirii altor convoaie. Vestea venirii unui nou grup se transmitea din gură în gură. Autoritățile germane au cerut sprijin celor românești pentru liniștirea populației. Dar toate măsurile au fost zadarnice. Lagărul era amenajat în apropierea orașului și în jurul său se adunau zeci de locuitori, în special tineri, care înmănau pachete prizonierilor printre rețelele de sîrmă ghimpată. Văzînd că nu pot împiedica aceste acte de solidaritate umană, autoritățile s-au văzut nevoite să accepte împărțirea unor pachete prizonierilor, dar acestea să fie predate gardienilor, pentru ca aceștia să le poată controla.

Pentru a da un alt substrat simpatiei populației, la 18 mai 1941, prin adresa nr. 378, prefectul județului, se adresează confidențial autorităților comunale, anunțîndu-le că populația poate dărui alimente și să vegheze ca prizonierii să fie bine primiți în comunele în care urmau să fie cantonați.

Dar, la 28 august 1941, prin circulara nr. 17.570, Subsecretariatul de Stat pentru Poliție și Siguranță cerea organelor de poliție din țară să ia toate măsurile pentru ca prizonierii ascunși de populație să fie prinși și trimiși în lagărul de la Turnu Măgurele.

HAI DUCUL PİNTEA

Profesorul doctor ALEXANDRU CULCER ne trimite câteva însemnări despre Pîntea Viteazul, din care reproducem următorul fragment : „În ținutul Chioarului a trăit și a haiducit Grigorie Pîntea, păstrat în amintirea poporului sub numele de Pîntea Viteazul. Pînă în ziua de astăzi mai întîlnești prin împrejurimile Chioarului, denumiri ca : «Pestera lui Pîntea», «Izvorul lui Pîntea» sau «Masa lui Pîntea». Este interesant de știut că în arhiva clujeană a Academiei R.S.R. se găsesc două scrisori în legătură cu acest erou popular. Prima, datată 10 august 1899 din Tîrgoviște și redactată de secretarul Dionisie Dindar în numele lui Constantin Brîncoveanu, vоевод al Țării Românești, este adresată generalului austriac Rabutin ; domnul muntean îi cere guvernatorului să ia măsuri împotriva unor «hoți de drumul mare» (latronibus), care au «jefuit» un grup de negustori armeni, aflat sub conducerea lui David Ceauș din Muntenia și sub protecția vоеvodului. A doua scrisoare, datată în Sibiu la 15 august 1899, este răspunsul guvernatorului militar al Transilvaniei Rabutin, prin care acesta îi comunică lui Brîncoveanu că nu-l poate satisface dorința, deoarece negustorii au fost atacați de un «corifeu» pe nume Pîntea, aflat sub protecția «Kaiserului» prin faptul că îl oblaeduiește colonelul conte Löwenburg, comandantul cetății Satu-Mare».

Desigur, împrejurările în care a haiducit Gr. Pîntea sînt departe de a confirma calificativul pe care îl dădea secretarul lui Constantin Brîncoveanu, Cîtuși de puțin „hoț sau tîlhar” Pîntea Viteazul (despre care și alți corespondenți ne-au mai scris la Poșta redacției) și ceea ce de haiduci s-au alăturat mai tîrziu — cum scrie profesor dr. Alexandru Culcer — mișcării răsculaților lui Francisc Rákóczi II împotriva dominației habsburgice.

TRADIȚII REȘITENE

NICOLAE HILLINGER, din Reșița : „În 1851, la Reșița s-au produs pentru prima dată șine de

În clișeu : transportul locomotivei nr. 1 produsă de uzinele reșitene, acum un veac, cu 30 perechi de boi de la Reșița la Moldova Veche iar de acolo cu vaporul la Expoziția internațională de la Viena.

cale ferată, necesare liniei Oravița-Baziaș, iar în 1872 muncitorii reșițeni au început să construiască locomotive cu aburi pentru calea ferată îngustă. Prima locomotivă reșițeană a fost realizată după modelul STEG, tip 52, proiectată de John Haswell, directorul fabricii de locomotive din Viena. Primele trei mașini realizate la Reșița între 1872-1874 au deservit linia Secu-Reșița-Bocșa-Ocna de Fier. Prima locomotivă a fost expusă la marea Expoziție internațională de la Viena (1873), întrunind aprecieri unanime.

Acesta a fost începutul producției românești de locomotive..."

DESPRE CITATE, PARAFRAZĂRI ȘI VIRSTE

UN BĂTRIN PROFESOR, din Muscel. Frumoașa scrisoare pe care ne-ai trimis-o ar fi meritat din plin o semnătură mai puțin... impenetrabilă. Observația cu privire la parafrizarea dictonului inter arma silent musae (nr. 9/1972) nu avea de ce să ne supere. E perfect adevărat că trebuia scris arma (nu armae), e-ul final fiind o simplă incorectitudine de natură dactilografică. E la fel de adevărat că Cicero de la care se trage zicala, a vorbit de legi, nu de muzee; silent leges inter arma. Nu e mai puțin adevărat, însă, că formula curentă (și nu de azi, de ieri) este ea însăși o parafrază a maximei ciceroniene, în care topica s-a modificat, iar grațioasele inspirații ale poezilor, muzicienilor etc. au luat locul severelor coduri juridice (vezi, de ex. I. Berg: Dicționar de cuvinte, expresii, citate celebre, ed. II, Editura Științifică, București 1969, p. 219).

Acestea fiind zise, așteptăm în continuare din partea dv. semnalări, observații și comentarii la fel de interesante, oportune și erudite. În ce ne privește, stătem de acord cu Terențiu, după care senectus ipsa est morbus, dar într-un singur sens: bătrânețea e o boală, indiferent la ce vîrstă se manifestă. Cunoaștem cu toții — din nefericire! — bătrîni de 20 ani. Din scrisoarea dv. am cunoscut un tânăr profesor, căruia, la un mod pur birocratic, actul de naștere îi atribuie 74 ani. Și pentru că tot navigăm printre citate și parafrazele lor, să ni se ierte cutezanța de a „restructura” nișelul celebrului vers al lui Corneille: La valeur n'a rien à voir avec le nombre des années.

Cu acest prilej am răspuns și tovarășului MARCEL STĂNESCU, din Brezoi-Vilcea.

ISTORIA JUDEȚELOR

Tovarășul POPATOACA DAN, Bacău, formulează o propunere pe care o reținem: „O rubrică din istoria județelor țării”.

Din acest număr rubrica solicitată și de alți cititori — și-a făcut apariția! În ceea ce privește lista de cărți cerută, vă sfătuim să revedeți rubrica revistei noastre Cărți sosite la redacție.

LĂMURIRI

Cititorul nostru MIHAI ROTEA, Deva, ne întreabă dacă petrolul (de ex. solul îmbibat cu fișel) acționează asupra unor vestigii arheologice (ceramică etc.) în sensul îngreunării datărilor cu ajutorul carbonului 14. Într-adevăr, acesta este cazul. Mai dorește să știe cum pot fi îndepărtate impuritățile respective. Specialiștii cărora ne-am adresat ne-au comunicat că acidul clorhidric poate fi utilizat în

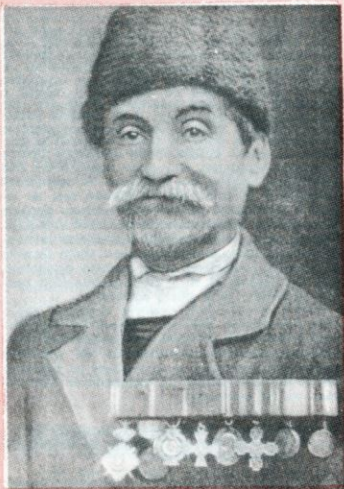
acest sens, fără însă să mai permită datarea, care a fost compromisă de influența petrolului.

Prof. PETRE F. VOIVOZEANU, din Roșiori de Vede, ne trimite câteva date și o fotografie — aflată în muzeul din localitate — despre Grigore Ion soldat din Batalionul 2 Vinditori Prahova, evidențiat la cucerirea Redutei Grivița (30 august 1877) despre care revista noastră a scris în numărul 1 1967.

Reținem din scrisoarea profesorului Voivozeanu:

„L-am cunoscut pe Grigore Ion, mi-a fost vecin cu casa și eu l-am strîns bani cu lista de subscripție lansată de ziarul Universul. Cu toată marea diferență de vîrstă, eram prieteni”.

În clișeu: sergentul Grigore Ion, Batalionul 2 Vinditori Prahova

Răspundem și lui AL. BIBAC, Constanța: delegația română la preliminariile de pace de la Buftea — 5 martie 1918 — a fost condusă de Constantin Argetoianu, iar locul unde s-a semnat a fost Castelul Știrbei, care mai există și astăzi.

Tovarășul DĂNESCU VASILE, Petroșani: lucrează care vă interesează se găsește în librării.

I. SANDULESCU, Turnu Severin: 1) expresia „coloana a cincea” a apărut în timpul războiului civil din Spania. Într-un discurs făcut la radio, un general fascist declara că patru coloane se îndreaptă spre Madrid, în vreme ce a cincea așteaptă semnalul rebeldiunii între zidurile Capitalei. De atunci, „coloana

a cincea" desemnează pe trădătorii care acționează în slujba inamicului, îndeosebi a inamicului fascist.

2) în rîndul celor „sapte arte liberale” români includeau : gramatica, retorica, dialectica, aritmetica, geometria, astronomia și muzica.

FLORIAN IANAȘ, București : „de cîteva ani urmăresc cu regularitate apariția revistei Magazin istoric. În paginile sale am găsit o serie de articole interesante care m-au ajutat să-mi îmbogățesc cunoștințele, să-mi clarific anumite evenimente istorice.

...Cred că asupra unui capitol de vîrf al istoriei noastre naționale nu s-a insistat suficient în paginile revistei dv. Este vorba despre războala țărănilor din 1907. Îmi veți spune că s-au scris o serie de articole pe marginea acestei teme... Da, dar chiar din titlurile lor rezultă că încă nu s-a consacrat un material special, de mare amploare, acestui eveniment. Nu credeti ?”

După cum remarcăți am publicat chiar în acest număr mai multe evocări istorice legate de 1907. Dar făgăduim că vom publica și un astfel de material cum cereți dv.

Colonel în rezervă **FINTINEANU**, București, ne trimite o mică completare pe marginea articolului Eroul necunoscut (nr. 6/1972). Îi mulțumim pe această cale.

DESPRE POPOARELE ANTICE

ION DASCĂLESCU, din București, interesat de istoria popoarelor antice, dorește să afle ce s-a publicat în legătură cu istoria poporului armean.

Vă sugerăm citirea lucrări pe care le puteți consulta la bibliotecă : *N. Iorga*, Patru conferințe despre Armenia, București 1929 ; *H. Dj. Strunț*, Ani — Anuar de cultură armeană ; *Gh. Balș*, Influences arméniennes et géorgiennes sur l'architecture roumaine, Vălenii de Munte 1931 ;

V. Mestegean, Istoria armenilor, București 1923.

Despre aceeași problemă au mai scris, între alții și : *Vlad Bândăeanu*, *Gila Bândăeanu*, *Grigore Avakian*, *Grigore Gollau*, *Rodica Ciocan-Ivdescu*.

CURIER CONSECRAȚI MONUMENTELOR

Tovarășul **VASILE DRĂGUT**, directorul Direcției monumentelor istorice și de artă din C.C.E.S., ne înforma la sfîrșitul anului trecut : „La adresa dv. nr. 612 din 31.X.1972, prin care ne înaltați în copie scrisoarea elevului **STAN M. NICOLAE** referitoare la existența „unei frumoase bijuterii istorice” în comuna Văcărești jud. Dimbovița care «este lăsată pradă păsărilor și animalelor domestice» — referindu-se desigur la fosta capelă a conacului Văcăreștilor — vă comunicăm că recent D.M.I.A. a avizat favorabil o documentație tehnică înaltă de D.S.A.C. a Consiliului Popular al jud. Dimbovița, cuprinzînd lucrările de reparații care se vor executa la acest monument în anul viitor”.

De asemenea tovarășului **ȘTEFAN LĂTEA** din Sibiu i se solicită de către aceeași direcție noi date despre castelul din satul Luna, jud. Cluj care nu figurează pînă în prezent pe lista oficială a monumentelor istorice.

Vom ține seama de sugestiile cititorilor : **TENEJA PETRE**, Brașov ; **MARIN CIOCAN**, Constanța ; **CIORICI AUREL**, com. Nicorești, jud. Galați.

Din partea Departamentului Poștelor și Telecomunicațiilor, Direcția de poștă și difuzarea presei, Serviciul difuzarea presei, sîntem informați că deficiențele semnalate de cititorii : **SĂVULESCU DUMITRU** din București, **FLOREA PISTON** din com. Seaca, jud. Teleorman, și de **PAROHIA SASU**, com. Suraia, jud. Vrancea, au fost analizate și remediate.

Cristian POPIȘTEANU

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR

● **MIHAI VITEAZUL** : dramatica înfruntare cu împăratul Rudolf II ; urmașii marelui voievod în pribegie printre străini ; ultima luptă — unde și cînd ? ● Cine a învins în cea mai mare bătălie navală a primului război mondial ? ● 31 martie 1893 : primul congres al socialiștilor români ● **Pierre Mendès France** : francezii bombardează Parisul ● 1926, culise politice : Brătianu și-a dat demisia ● „Chiar dacă curge sînge, opriți-i !” (Deva, 1933) ● **Lenin** arestat în Imperiul habsburgilor ● **Onciul** — ctitor al istoriografiei românești moderne ● Mari epidemii ale lumii antice ● Cavaler medieval și ostaș de ocazie ● Războala din 1907 în viziunea unui istoric american ● Ciudata istorie a cartografiei ● Dicționar istoric : Descoperitorii Lumii Noi ● **CONCURS MAGAZIN ISTORIC** : Cine sînt cei trei conducători de stat ?

CONTENTS

M. MUŞAT and I. IONIŢĂ The Programme, Views and Activity of the Romanian Revolutionaries in 1848	2
DUMITRU ALMAŞ and VALERIU BUDURU The History of the Counties of Romania: Jassy	17
FEDERICO PATELLANI The Battle of Marathon	22
ION NEGOIU Transylvania, 1541-1593: A Principality or a Duchy?	28
CONSTANTIN ANTIP From the World History of the People's Defence	38
ANDRÉ MAUROIS A War Correspondent	44
DAMIAN HUREZEANU 1907: Romanian Liberals and Conservatives Shake Hands	54
VALENTIN TAŞCU Cluj, 1930: Behind the Scenes of an Action Entered by General Averescu against the Press	60
MATEI CAZACU Habeas corpus act	66
GERMÁN ARCINIEGAS Manuella Sáenz et Simon Bolívar	69
FLORIAN DUDAŞ and GH. BĂILEANU Chronicle of Outlawry	74
MIHAI FĂTU 1945 — An Episode in the Desintegration of the National-Peasant Party	82
PHILIPPE ERLANGER St. Bartholomew's Night	86
M. PETRESCU-DÎMBOVITA The Archaeologist — A Searcher of Truths in the Past	94

SOMMAIRE

M. MUŞAT et I. IONIŢĂ Le programme, la pensée et l'activité des révolutionnaires roumains de 1848	2
DUMITRU ALMAŞ et VALERIU BUDURU L'histoire des départements de la Roumanie: Jassy	17
FEDERICO PATELLANI La bataille de Marathon	22
ION NEGOIU Transylvanie, 1541-1593: principauté ou vodie?	28

CONSTANTIN ANTIP Pages de l'histoire universelle de la défense populaire	38
ANDRÉ MAUROIS Correspondant de guerre	44
DAMIAN HUREZEANU 1907: les libéraux et les conservateurs roumains se tendent la main	54
VALENTIN TAŞCU Cluj, 1930: dans les coulisses d'un procès intenté à la presse par le général Averescu	60
MATEI CAZACU Habeas corpus act	66
GERMÁN ARCINIEGAS Manuella Sáenz et Simon Bolívar	69
FLORIAN DUDAŞ et GH. BĂILEANU Chronique des haldouks	74
MIHAI FĂTU 1945 — un épisode de la désintégration du Parti National-Paysan	82
PHILIPPE ERLANGER La nuit de la St. Barthélemy	86
M. PETRESCU-DÎMBOVITA L'archéologue — un chercheur de vérités dans le passé	94

СОДЕРЖАНИЕ

М. МУШАТ и И. ИОНИЦĂ «Программа, мышление и деятельность румынских революционеров 1848-го года	2
Д. АЛМАШ, В. БУДУРУ Страницы истории румынских областей (жудеце): Яссы	17
Ф. ПАТЕЛЛАНИ Маратонская битва	22
И. НЕГОЮ Трансильвания, 1541-1593: княжество или воеводство?	28
К. АНТИП Международная история народной обороны	38
А. МОРУА Военный корреспондент	44
Д. ХУРЕЗАНУ 1907: румынские либералы и консерваторы приходят к соглашению	54
В. ТАШКУ Клуж, 1930: за кулисами процесса, начатого генералом Авереску	60
М. КАЗАКУ Хабеас корпус акт	66
Г. АРСИНЬЕГАС Мануелита Саэнс и Симон Боливар	69

Ф. ДУДАН, Г. БЭИЛЯНУ Гайдюки — хроника	74
М. ФĂТУ 1945 — эпизод разложения Национально-крестьянской партии	82
Ф. ЭРЛАНЖЕ Ночь святого Варфоломея	86
М. ПЕТРЕСКУ-ДЫМБОВИЦА Археолог — искатель правды прошлого	94

INHALT

M. MUŞAT und I. IONIŢĂ Das Programm, die Gedankenwelt und die Tätigkeit der rumänischen Revolutionäre von 1848	2
DUMITRU ALMAŞ und VALERIU BUDURU Die Geschichte der Bezirke Rumäniens: Jassy	17
FEDERICO PATELLANI Die Schlacht von Marathon	22
ION NEGOIU Transylvanien, 1541-1593: Fürstentum oder Wojewodschaft?	28
CONSTANTIN ANTIP Aus der Weltgeschichte der Volksverteidigung	38
ANDRÉ MAUROIS Kriegskorrespondent	44
DAMIAN HUREZEANU 1907: Die rumänischen Liberalen und Konservativen reichen einander die Hände	54
VALENTIN TAŞCU Cluj, 1930: Hinter den Kulissen eines Prozesses des Generals Averescu gegen die Presse	60
MATEI CAZACU Habeas corpus act	66
GERMÁN ARCINIEGAS Manuella Sáenz und Simon Bolívar	69
FLORIAN DUDAŞ und GH. BĂILEANU Haidukenchronik	74
MIHAI FĂTU 1945 — Eine Episode aus dem Zerfall der National-Tranaristischen Partei	82
PHILIPPE ERLANGER Die Bartholomäusnacht	86
M. PETRESCU-DÎMBOVITA Der Archäologe: auf der Suche nach den Wahrheiten der Vergangenheit	94

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Serviciul Import — Export presă, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64-66, P.O.B. — 2001

magazin istoric

Bucureşti, str. Oneşti, nr. 5 — Sectorul 1. Oficial postal Nr. 1, telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI: Ioan Dragomirescu, Ştefan Sorin Gorovei, Vasile Şimandan, I. M. Ştefan, Marian Ştefan, Ioana Ursu, Domnica Zavolcinski
SECRETAR GENERAL DE REDACŢIE Valeriu Buduru
PREZENTAREA GRAFICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR: Anton Tănase

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile postale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii” — Bucureşti

